

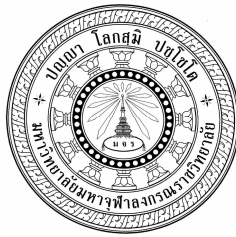
ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี

EFFICIENCY OF RELIGIOUS EDUCATION ON DHAMMA SECTION
ADMINISTRATION OF SANGHA IN MUANG DISTRICT,
RATCHABURI PROVINCE

พระมหาสมศักดิ์ ปญฺญาวโร (สุขสม)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

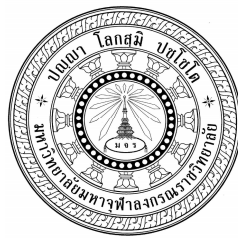
ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี

พระมหาสมศักดิ์ ปญฺญาวโร (สุขสม)

สารนิพนธ์นี้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษา
ตามหลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

บัณฑิตวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
พุทธศักราช ๒๕๖๑

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

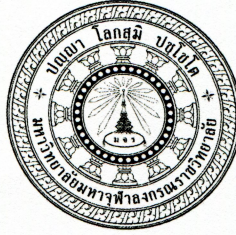
Efficiency of Religious Education on Dhamma Section
Administration of Sangha in Muang District,
Ratchaburi Province

Phramaha Somsak Paññavaro (Suksom)

A Research Paper Submitted in Partial Fulfillment of
the Requirements for the Degree of
Master of Arts
(Buddhist Management)

Graduate School
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
C.E. 2018

(Copyright by Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อนุมัติให้นับสารนิพนธ์เรื่อง
“ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี” เป็นส่วน
หนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

(พระมหาสมบุญ วุฑฒิกโร, ดร.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์

(พระสมุทรวชิรโสภณ, ดร.)

ประธานกรรมการ

กรรมการ

(ผศ. ดร.สมคิด ดวงจักร์)

กรรมการ

(รศ. ดร.สุรพล สุษะพรหม)

กรรมการ

(พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโต, ผศ. ดร.)

กรรมการ

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์

พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทตฺโต, ผศ. ดร.

ประธานกรรมการ

พระปิฎกโกศล, ดร.

กรรมการ

ชื่อผู้วิจัย

(พระมหาสมศักดิ์ ปญญาโร)

- ชื่อสารนิพนธ์** : ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี
- ผู้วิจัย** : พระมหาสมศักดิ์ ปณณาวโร (สุขสม)
- ปริญญา** : พุทธศาสตรมหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ)
- คณะกรรมการควบคุมสารนิพนธ์**
- : พระครูสังฆรักษ์ทรงพรพรณ ชยทนต์, ผศ. ดร., พธ.บ. (การจัดการเชิงพุทธ),
พธ.ม. (การจัดการเชิงพุทธ), พธ.ด. (การจัดการเชิงพุทธ)
 - : พระปิฎกโกศล, ดร., พธ.บ. (พระพุทธศาสนา), ศษ.ม. (การแนะแนว),
พธ.ด. (พระพุทธศาสนา)
- วันสำเร็จการศึกษา** : ๒๕ มีนาคม ๒๕๖๒

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี (๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ระเบียบวิธีวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยในส่วนของ การวิจัยเชิงปริมาณ ใช้แบบสอบถาม เป็นเครื่องมือเก็บข้อมูลภาคสนามจากพระสงฆ์ ในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๒๘๒ รูป วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้โดยหาค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที ค่าเอฟ วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว และในส่วนของ การวิจัยเชิงคุณภาพมีการวิเคราะห์เอกสาร และใช้แบบสัมภาษณ์ เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูลภาคสนามจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๗ รูป/คน และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยเทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท

ผลการวิจัยพบว่า

๑. ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านอาจารย์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๖ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านสื่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙

๒. ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระภิกษุ ได้แก่ สถานภาพ อายุ และพรรษา มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ วุฒิการศึกษาสามัญ มีผลให้

ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

๓. ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี พบว่า ปัญหาอุปสรรค ได้แก่ ขาดเทคนิคการกระตุ้นความสนใจแก่ผู้เรียน ขาดความหลากหลายในการใช้สื่อการสอน ขาดแคลนสื่อการสอนทันสมัย ขาดงบประมาณสำหรับจัดซื้อสื่อการเรียนการสอน ขาดการวัดผลและประเมินผลการเรียนรู้ระหว่างเรียนและภายหลังจบบทเรียน ขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ทางการศึกษา และไม่มีห้องเรียนในลักษณะระบบปิด สำหรับข้อเสนอแนะ ได้แก่ ควรจัดการอบรมเทคนิคการสอนแก่ครูสอนพระปริยัติธรรม ควรปรับใช้สื่อการสอนที่ทันสมัยเพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน ควรจัดห้องเรียนระบบปิดที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ ควรส่งเสริมให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ทั้งก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังจบบทเรียน และควรสนับสนุนงบประมาณเพื่อใช้ในการพัฒนาครูสอนพระปริยัติธรรมการจัดซื้อสื่อการสอน การปรับปรุงสถานที่จัดการเรียนการสอน แก่ทุก ๆ สำนักเรียน

Research Paper Title : Efficiency of Religious Education on Dhamma Section Administration of Sangha in Muang District, Ratchaburi Province

Researcher : Phramaha Somsak Paññavaro (Suksom)

Degree : Master of Arts (Buddhist Management)

Research Paper Supervisory Committee

: Phrakhru Sangharak Songphan Jayadatto, Asst. Prof. Dr., B.A. (Buddhist Management), M.A. (Buddhist Management), Ph.D. (Buddhist Management)

: Phra Pidokgoson, Dr., B.A. (Buddhist Studies), M.A. (Guidance), Ph.D. (Buddhist Studies)

Date of Graduation : February 25, 2019

Abstract

The objectives of research paper were: (1) to study efficiency of religious education on Dhamma section administration of Sangha in Muang district, Ratchaburi province, (2) to compare the opinions of monks toward efficiency of religious education on Dhamma section administration of Sangha in Muang district, Ratchaburi province, classified by personal data, and (3) to study problems, obstacles and suggestions for development efficiency of religious education on Dhamma section administration of Sangha in Muang district, Ratchaburi province. It was the mixed research method that the quantitative research used the questionnaire as the tool to collect the data in the field study from 282 monks in Muang district, Ratchaburi province. The statistics were used for the data analysis through frequency, percentage, mean, standard deviation (S.D.), t-test, F-test, One-way Analysis of Variance and Least Significant Difference: LSD. And the qualitative research had the documentary analysis and interview as the tool to collect the data in the field study from 7 key informants and analyzed the data through the content analysis technique.

The findings of research were as follow:

1. Efficiency of religious education on Dhamma section administration of Sangha in Muang district, Ratchaburi province. Overall was found in high level with average at mean of 3.98, when considering the aspect found that in high level all aspect, the aspect that has the most value include the teacher aspect at mean of

4.06, the aspect with the lowest mean include the Instruction media aspect at mean of 3.89.

2. Comparison of monk's opinions toward efficiency of religious education on Dhamma section administration of Sangha in Muang district, Ratchaburi province, classified by personal data (status, age, years of being monk, general education) found that status, age, and years of being monk, had the opinions to toward efficiency of religious education on Dhamma section administration of Sangha in Muang district, Ratchaburi province on overall were different, the significantly at 0.01. But, general education has the opinion to toward efficiency of religious education on Dhamma section administration of Sangha in Muang district, Ratchaburi province on overall wasn't different.

3. The problems, obstacles and suggestions for development efficiency of religious education on Dhamma section administration of Sangha in Muang district, Ratchaburi province were as following: problems and obstacles: lack of techniques to stimulate interest for learners, lack of variety in the use of Instruction media, lack of modern Instruction media, Lack of budget for purchasing instructional media, lack of measurement and evaluation of learning during and after the end of the lesson, lack of educational materials, and, lack of classrooms in a closed system. And, suggestions: Should train teaching techniques for Dhamma teachers, should use modern Instruction media to stimulate the interest of learners, should have a closed classroom system that has an environment that is conducive to learning, should encourage learning evaluation both before and during school and after the lesson, and, should support the budget for Dhamma teacher development-Arrangement of Instruction media-Improving learning facilities for every Dhamma schools.

กิตติกรรมประกาศ

สารนิพนธ์ฉบับนี้สำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดี ด้วยความเมตตาของคณะกรรมการผู้ควบคุมสารนิพนธ์ ได้แก่ พระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต, ผศ. ดร. และ พระปิฎกโกศล, ดร. ที่อนุเคราะห์ให้คำปรึกษาแนะนำ ช่วยเหลือในการปรับปรุง แก้ไขสารนิพนธ์จนสำเร็จด้วยดี

ขอขอบคุณ คณะกรรมการตรวจสอบสารนิพนธ์ ซึ่งประกอบด้วย พระสมุทรวชิโรโสณ, ดร., ผศ. ดร.สมคิด ดวงจักร์, รศ. ดร.สุรพล สุยะพรหม, พระปิฎกโกศล, ดร. และพระครูสังฆรักษ์ทรงพรณ ชยทตฺโต, ผศ. ดร. ที่กรุณาให้ข้อเสนอแนะ ปรับปรุง เพื่อความถูกต้องและสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอขอบคุณ พระสมุทรวชิโรโสณ, ดร., พระครูวิสุทธาณันทคุณ, ดร., พระครูวาทิตวโรดม, ดร., พระมหากังวาล ธีรธมฺโม, ผศ. ดร. และ ดร.ปณณธร เอียรชัยพฤษ์ ที่กรุณาเป็นผู้เชี่ยวชาญในการตรวจแบบสอบถาม พร้อมแนะนำในการปรับปรุงแก้ไขแบบสอบถามให้สมบูรณ์และสำเร็จได้ด้วยดี

ขอขอบคุณ พระครูศรีธรรมวาที, พระครูวาทิตวโรดม,ดร., พระครูสถิตญาณคุณ, พระครูสุวรรณวิหารการ, พระครูอนุกุลวิมลกิจ, นายสนธยา เสนเอี่ยม, นางปทุมพร เมธาวิเศษสวัสดิ์ และพระสงฆ์ในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ที่ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อการวิจัย ตลอดจนทั้งบุคคลต่าง ๆ ที่อนุเคราะห์ข้อมูลเพื่อการวิจัยเป็นอย่างดี

สุดท้ายนี้ คุณค่าและประโยชน์ใด ๆ อันจะพึงมีจากสารนิพนธ์เล่มนี้ ผู้วิจัยขอน้อมถวายเป็นพุทธบูชา ธรรมบูชา สังฆบูชา และมอญบูชาเป็นกตเวทิตาคุณแก่บิดา มารดา ครูบาอาจารย์ และผู้มีอุปการคุณทุกท่าน ซึ่งไม่สามารถจะเอ่ยนามได้ทั้งหมด

พระมหาสมศักดิ์ ปญญาโวโร (สุขสม)

๒๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๖๒

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
บทคัดย่อภาษาไทย	ก
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ	ค
กิตติกรรมประกาศ	จ
สารบัญ	ฉ
สารบัญตาราง	ซ
สารบัญภาพ	ช
คำอธิบายสัญลักษณ์และคำย่อ	ฅ
บทที่ ๑ บทนำ	๑
๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	๑
๑.๒ คำถามการวิจัย	๓
๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย	๓
๑.๔ ขอบเขตการวิจัย	๔
๑.๕ สมมติฐานการวิจัย	๕
๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย	๕
๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย	๖
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๗
๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพ	๗
๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ	๑๙
๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรม	๓๐
๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย	๖๑
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	๖๒
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย	๗๘
บทที่ ๓ วิธีดำเนินการวิจัย	๗๙
๓.๑ รูปแบบการวิจัย	๗๙
๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ	๗๙
๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย	๘๒
๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล	๘๕
๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล	๘๖

สารบัญ (ต่อ)

เรื่อง	หน้า
บทที่ ๔ ผลการวิเคราะห์ข้อมูล	๘๗
๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม	๘๘
๔.๒ ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	๘๙
๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนก ตามปัจจัยส่วนบุคคล	๙๔
๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการ จัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	๑๒๖
๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนก ธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	๑๒๗
๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย	๑๓๓
บทที่ ๕ สรุป อภิปรายผลและข้อเสนอแนะ	๑๓๕
๕.๑ สรุปผลการวิจัย	๑๓๕
๕.๒ อภิปรายผลการวิจัย	๑๓๙
๕.๓ ข้อเสนอแนะ	๑๔๔
บรรณานุกรม	๑๔๕
ภาคผนวก	๑๕๔
ภาคผนวก ก รายนามผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย	๑๕๕
ภาคผนวก ข หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล	๑๖๑
ภาคผนวก ค ตัวอย่างเครื่องมือวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ	๑๗๑
ภาคผนวก ง ประมวลภาพจากการสัมภาษณ์	๑๗๘
ภาคผนวก จ ผลการวิเคราะห์ค่า IOC และผลการวิเคราะห์ค่า Alpha	๑๘๒
ประวัติผู้วิจัย	๑๘๙

สารบัญตาราง

ตาราง	หน้า
๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์ อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสังกัดตำบล	๘๑
๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล	๘๘
๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการ จัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดย ภาพรวม	๘๙
๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการ จัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้าน อาจารย์	๙๐
๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการ จัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการ เรียนการสอน	๙๑
๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการ จัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผล และประเมินผล	๙๒
๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการ จัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้าน สถานที่และสิ่งแวดล้อม	๙๓
๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อ ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัด ราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามสถานภาพ	๙๔
๔.๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพ การจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดย ภาพรวม จำแนกตามสถานภาพ	๙๕
๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อ ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัด ราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามสถานภาพ	๙๖
๔.๑๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพ การจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้าน อาจารย์ จำแนกตามสถานภาพ	๙๖

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามสถานภาพ	๙๗
๔.๑๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามสถานภาพ	๙๗
๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามสถานภาพ	๙๘
๔.๑๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามสถานภาพ	๙๘
๔.๑๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามสถานภาพ	๙๙
๔.๑๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามสถานภาพ	๙๙
๔.๑๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ	๑๐๐
๔.๑๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ	๑๐๐
๔.๑๙ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๐๑
๔.๒๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามอายุ	๑๐๒

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
๔.๒๑ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามอายุ	๑๐๓
๔.๒๒ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๐๓
๔.๒๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ	๑๐๔
๔.๒๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ	๑๐๔
๔.๒๕ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๐๕
๔.๒๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามอายุ	๑๐๖
๔.๒๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามอายุ	๑๐๖
๔.๒๘ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๐๗
๔.๒๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามอายุ	๑๐๘
๔.๓๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามอายุ	๑๐๘

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
๔.๓๑ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๐๙
๔.๓๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา	๑๑๐
๔.๓๓ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา	๑๑๐
๔.๓๔ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๑๑
๔.๓๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามพรรษา	๑๑๒
๔.๓๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามพรรษา	๑๑๒
๔.๓๗ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๑๓
๔.๓๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามพรรษา	๑๑๔
๔.๓๙ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามพรรษา	๑๑๔
๔.๔๐ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๑๕

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
๔.๔๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามพรรษา	๑๑๖
๔.๔๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามพรรษา	๑๑๖
๔.๔๓ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๑๗
๔.๔๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามพรรษา	๑๑๘
๔.๔๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามพรรษา	๑๑๘
๔.๔๖ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)	๑๑๙
๔.๔๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๒๐
๔.๔๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๒๐
๔.๔๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๒๑
๔.๕๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๒๑

สารบัญตาราง (ต่อ)

ตาราง	หน้า
๔.๕๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๒๒
๔.๕๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๒๒
๔.๕๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๒๓
๔.๕๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๒๓
๔.๕๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๒๔
๔.๕๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ	๑๒๔
๔.๕๗ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ตามสมมติฐานที่ ๑-๔	๑๒๕
๔.๕๘ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	๑๒๖

สารบัญภาพ

ภาพ	หน้า
๒.๑ การบริหารเชิงระบบ	๒๕
๒.๒ การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย	๓๕
๒.๓ การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็ก	๔๕
๒.๔ การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดใหญ่	๔๕
๒.๕ กรอบแนวคิดการวิจัย	๗๘
๔.๑ ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัด ราชบุรี	๑๓๓

สารนิพนธ์ฉบับนี้ ได้ใช้พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๓๙ เป็นหลัก ในการอ้างอิง ซึ่งจะระบุ เล่ม/ข้อ/หน้า หลังอักษรย่อชื่อคัมภีร์ เช่น ส.ส. (ไทย) ๑๕/ ๒๑๘/๖๑. หมายความว่า ระบุถึง พระสูตรตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค ฉบับภาษาไทย เล่มที่ ๑๕ ข้อที่ ๒๑๘ หน้าที่ ๖๑. เป็นต้น ทั้งนี้ โดยใช้ระบบคำย่อ ดังต่อไปนี้

พระสุตตันตปิฎก

ส.ส. (ไทย) = สุตตันตปิฎก สังยุตตนิกาย สคาถวรรค (ภาษาไทย)

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

สถาบันการศึกษาของประเทศไทยมีรากฐานเริ่มแรกมาจากการเรียนการสอนหนังสือภายในวัด โดยมีพระภิกษุสงฆ์ในทางพระพุทธศาสนาทำหน้าที่อบรมสั่งสอนคุณธรรมจริยธรรมและหลักคำสอนของพระพุทธเจ้ามาอย่างยาวนาน บรรพบุรุษของไทยนิยมให้กุลบุตรของตนได้ศึกษาเล่าเรียน ก็ต้องถวายตัวถวายตัวกุลบุตรของตนไว้คอยรับใช้พระภิกษุสงฆ์หรือบางท่านนิยมบวชกุลบุตรเป็นพระภิกษุเพื่อศึกษาเล่าเรียนหลักพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา ดังนั้น วัดจึงเป็นจุดกำเนิดของการศึกษาในเบื้องต้น ต่อมาได้มีการจัดตั้งโรงเรียนในเขตพื้นที่ของวัดจากการให้พระภิกษุสงฆ์มีบทบาททำหน้าที่เป็นครูสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ ที่ตั้งอยู่ในวัด จึงมีชื่อโรงเรียนตามชื่อวัดต่าง ๆ จนสืบทอดกันมากระทั่งปัจจุบัน เมื่อนโยบายแห่งรัฐต้องการปฏิรูปการศึกษาของชาติ โดยต้องการให้บุคคลในชาติมีความรู้คุณธรรมจึงต้องใช้ศาสนาที่ทางราชการรับรองมีส่วนในการกำหนดหลักสูตร การเรียนการสอนในระดับขั้นพื้นฐานและระดับอุดมศึกษาพระสงฆ์ก็เป็นส่วนหนึ่งของสังคม เมื่อการปฏิรูปทั้งระบบบริหารราชการแผ่นดินและปฏิรูปการศึกษา พระสงฆ์ก็ต้องปฏิรูปบทบาทใหม่เพื่อปรับตัวเองให้ทันกับเหตุการณ์ ทางราชการได้ให้ความสำคัญด้านการศึกษาของสงฆ์ ไม่ได้ทอดทิ้งให้พระสงฆ์จัดการศึกษาเอง ราชการต้องเข้ามาช่วยพระสงฆ์เหมือนกับสมัยรัชกาลที่ ๕ ที่พระองค์ทรงทำให้เป็นตัวอย่างมาแล้ว คือ เสด็จไปหาพระสงฆ์ด้วยพระองค์เอง ขอร้องให้พระสงฆ์ช่วยเหลือเรื่องการศึกษา ก็จะทำให้เกิดความร่วมมือร่วมใจ เพราะปัจจุบันนี้ การศึกษาของไทยเป็นยุคปฏิรูป การศึกษาต้องให้ความรู้คุณธรรม หลังจากที่เรารุดร่นทางไม่ถูกมานาน โดยเราแยกความรู้ออกจากคุณธรรมจนเกิดวิกฤติทางศีลธรรม เมื่อเป็นดังนี้พระสงฆ์สามารถที่จะมีบทบาทสนับสนุนส่งเสริมการศึกษาไทยได้ในเรื่องคุณธรรมจริยธรรม เพราะการสอน การแนะนำ การทำให้เป็นตัวอย่าง เป็นเรื่องของพระสงฆ์ทั้งนั้น เป็นเรื่องของวัดดังสุภาษิตที่ว่า การสอนให้จำ การทำให้ดู อยู่ให้เห็น และเซ็นให้รอด ควรเป็นเรื่องของพระสงฆ์ ฉะนั้นเป้าหมายหลักของพระพุทธศาสนาที่แท้จริงคือการเผยแผ่พระพุทธศาสนาเพื่อให้คนมีความสมบูรณ์ทั้งทางด้านพฤติกรรมและจิตใจ โรงเรียนพระปริยัติธรรมมีวัตถุประสงค์ที่จะจัดการศึกษาอีกรูปแบบหนึ่งของการศึกษาคณะสงฆ์^๑ ดังพุทธพจน์ว่า “ปัญญาเป็นแสงสว่างในโลก”^๒

^๑สมศักดิ์ บุญปู, พระสงฆ์กับการศึกษาไทย, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๓๕๓-๓๕๖.

^๒ส.ส. (ไทย) ๑๕/๒๑๘/๖๑.

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีหลักสูตร คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโทและนักธรรมชั้นเอก^๓ เกิดขึ้นจากเจตนาธรรมของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงจัดการศึกษาแบบใหม่ขึ้นเรียกว่านักธรรม เพื่อผลิตศาสนทายาทให้มีส่วนช่วยในการบริหารงานกิจการคณะสงฆ์ หลักสูตรที่พระองค์ทรงจัดขึ้นนั้น เน้นพระธรรมวินัยเป็นหลัก เพราะทรงเห็นว่าการศึกษาพระธรรมวินัยเป็นสิ่งที่เหมาะสมกับพระภิกษุสามเณรมากกว่าหลักสูตรเดิมที่เป็นภาษาบาลี และทรงเปลี่ยนหลักสูตรจากเดิมที่เป็นเพียงภาษาบาลีอย่างเดียวมาเป็นภาษาไทย เพราะทรงประจักษ์ว่าผู้ที่มีความรู้ภาษาไทยดีแล้ว ย่อมสามารถแปลและเข้าใจเนื้อความแห่งภาษาบาลีได้เป็นอย่างดี^๔ พระองค์ทรงปรับปรุงขึ้นมาใหม่ จึงมุ่งให้ผู้เรียนศึกษาเรียนรู้ขนบธรรมเนียมประเพณีเกี่ยวกับพระศาสนา พระวินัยของพระภิกษุ ประวัติของพระพุทธเจ้าและพระสาวก และรู้หลักธรรมในพระพุทธศาสนา ตลอดจนสามารถเขียนอธิบายธรรมต่าง ๆ ได้^๕ แต่ปัญหาการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ เกิดขึ้นเนื่องจากมีความคิดเห็นขัดแย้งกันระหว่างพระเถระผู้รับผิดชอบการบริหารงานคณะสงฆ์กับพระนักศึกษารุ่นใหม่ โดยพระเถระผู้บริหารคณะสงฆ์ซึ่งถือว่าเป็นผู้มีทัศนะกับของเก่า เห็นว่าการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เป็นระบบการศึกษาอย่างที่ถูกต้องชอบธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และควรรักษาไว้ให้คงที่อยู่อย่างเดิมโดยไม่มีการเปลี่ยนแปลง ไม่ว่าจะเป็นโครงสร้างระบบหรือหลักสูตรและแบบเรียน การเปลี่ยนแปลงอย่างใดอย่างหนึ่งถือว่าเป็นความเสื่อม และเห็นว่าภิกษุสามเณรไม่ควรเล่าเรียนวิชาการสมัยใหม่ เพราะจะทำให้ลาสิกขากันมาก แต่ฝ่ายพระนักศึกษารุ่นใหม่เห็นว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมควรรักษาไว้เพียงเนื้อหาสาระคือพระธรรมวินัย แต่ควรมีการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงในด้านระบบ หลักสูตร แบบเรียน และวิธีการเรียนการสอนให้เหมาะสมตามกาลสมัย^๖

คณะสงฆ์คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มีวัดในเขตปกครอง จำนวน ๘๒ วัด^๗ จึงมีสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จำนวน ๘๒ สำนักเรียน ตามความแห่งคำสั่งของมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ.๒๕๒๘ แสดงให้เห็นอย่างชัดเจนว่า คณะสงฆ์ให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมอย่างมาก ซึ่งได้มีการกำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรงและให้เจ้าคณะผู้ปกครองร่วมจัดด้วย ดังนี้ (๑) เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา (๒) เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด และ (๓) ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังกัดร่วมจัดด้วย

^๓กรมการศาสนา, **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐), หน้า ๑๓.

^๔คณาจารย์มหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, **๑๐๐ ปี มหามกุฏราชวิทยาลัย ๒๔๓๖-๒๕๓๖**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยราชภัฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๖), หน้า ๑๓๖.

^๕เสฐียรพงษ์ วรรณปก, **พุทธศาสนา: ทรรศนะและวิจารณ์**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์เนศ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๓๘), หน้า ๑๓๘.

^๖กรมการศาสนา, **วิชาการพระพุทธศาสนา**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔), หน้า ๖-๗.

^๗สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, **สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๑**, (ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๕๖๑), หน้า ๑-๕. (เอกสารอัดสำเนา).

อีกทั้ง พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ยังได้กำหนดหน้าที่ของผู้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง คณะสงฆ์ ระดับเจ้าอาวาส ไว้ในมาตรา ๓๗ ความว่า เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์^๕ ดังกล่าวนี้นี้ จึงเห็นได้ว่าเป็นหน้าที่ของคณะสงฆ์ที่จะต้องร่วมมือกันส่งเสริมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมอย่างเต็มกำลังสามารถ ช่วยกันแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนา

โดยจากความเป็นมาและความสำคัญของปัญหาดังกล่าวข้างต้น ประกอบกับที่ผู้วิจัยมีสังกัดในอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี และเล็งเห็นความสำคัญของปัญหา จึงสนใจศึกษาเรื่อง ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เพื่อสังเคราะห์ข้อมูลเชิงวิชาการที่สามารถนำไปเป็นสารสนเทศเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ให้ดียิ่งขึ้นต่อไป

๑.๒ คำถามการวิจัย

๑.๒.๑ ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล มีความแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร

๑.๒.๓ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เป็นอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์การวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๑.๓.๒ เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๓.๓ เพื่อศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

^๕ กนก แสนประเสริฐ, **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตเนื้อหาโดยสังเคราะห์จากแนวคิดทฤษฎีของ แอชเวิร์ธ และฮาร์วี (Ashworth & Harvey)^๙ ใน ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านอาจารย์ (๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน (๓) ด้านวัดผลและประเมินผล และ (๔) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านตัวแปร

ผู้วิจัยกำหนดขอบเขตตัวแปร ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ข้อมูลปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านอาจารย์ (๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน (๓) ด้านวัดผลและประเมินผล และ (๔) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

การวิจัยครั้งนี้ กำหนดขอบเขตประชากรและผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ดังนี้

ประชากร (Population) ได้แก่ พระภิกษุที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๙๕๖ รูป^{๑๐}

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน ๗ รูป/คน

๑.๔.๔ ขอบเขตด้านพื้นที่

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๑.๔.๕ ขอบเขตด้านระยะเวลา

ดำเนินการวิจัยตั้งแต่เดือน พฤษภาคม พ.ศ. ๒๕๖๑ ถึงเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๖๒ รวมเป็นระยะเวลา ๙ เดือน

^๙ แอชเวิร์ธ และฮาร์วี (Ashworth & Harvey), อ้างใน คณะกรรมการดำเนินงานการวิจัย สาขาวิทยบริการเฉพาะพระเกียรติ จังหวัดเชียงราย, “ความคิดเห็นของนักศึกษาปริญญาโทที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดเชียงราย”, รายงานการวิจัย, (สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖), หน้า ๑๑-๑๓.

^{๑๐} สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๑, (ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๕๖๑), หน้า ๑-๕. (เอกสารอัดสำเนา).

๑.๕ สมมติฐานการวิจัย

๑.๕.๑ พระภิกษุที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๒ พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๓ พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๕.๔ พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

๑.๖ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

ประสิทธิภาพ หมายถึง การใช้ทรัพยากรในการดำเนินการใด ๆ ก็ตามโดยมีสิ่งมุ่งหวังถึงผลสำเร็จ และผลสำเร็จนั้นได้มาโดยการใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด และการดำเนินการเป็นไปอย่างประหยัด ไม่ว่าจะเป็นระยะเวลา ทรัพยากร แรงงาน รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในการดำเนินการนั้น ๆ ให้เป็นผลสำเร็จ และถูกต้อง

การบริหารจัดการ หมายถึง กระบวนการทางสังคมที่มีบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมกันทำงานให้บรรลุสำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยวิธีการที่เหมาะสม และต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการทำงานเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงานด้วย

งานศาสนศึกษาแผนกธรรม หมายถึง การดำเนินการจัดการศึกษาในหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม (หลักสูตรเฉพาะสำหรับภิกษุสามเณร) ระดับนักธรรมตรี-โท-เอก โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อส่งเสริมให้พระภิกษุสามเณรได้ศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยจนมีความเข้าใจและสามารถนำไปใช้ในทางปฏิบัติได้ตามกำลังความสามารถของตน โดยการศึกษาวิจัยครั้งนี้ หมายถึง การบริหารจัดการงานศาสนศึกษาแผนกธรรม ๔ ด้าน ได้แก่

๑. ด้านอาจารย์ คือ พระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม
๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน คือ อุปกรณ์ที่เป็นสื่อกลางในการนำความรู้ไปสู่ผู้เรียน
๓. ด้านวัดผลและประเมินผล คือ กระบวนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม
๔. ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม คือ สภาพสถานที่ที่ใช้จัดการเรียนการสอน รวมถึงสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนด้วย

๑.๗ ประโยชน์ที่ได้รับจากการวิจัย

๑.๗.๑ ทำให้ทราบประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๑.๗.๒ ทำให้ทราบผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๑.๗.๓ ทำให้ทราบปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๑.๗.๔ องค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัยนี้เป็นสารสนเทศเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมขององค์กรคณะสงฆ์

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

การวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี นี้ ผู้วิจัยได้ทำการศึกษาค้นคว้าเอกสารและงานวิจัยในส่วนที่มีความเกี่ยวข้องเพื่อนำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย โดยสามารถประมวลสรุปสาระสำคัญได้ ดังนี้

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพ

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศึกษาแผนกธรรม

๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

๒.๑ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพ

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับประสิทธิภาพ จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๑.๑ ความหมายของประสิทธิภาพ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ ความหมายของประสิทธิภาพ จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ประสิทธิภาพ หมายถึง ความสามารถที่ทำให้เกิดผลในการงาน^๑ เป็นผลจากการเปรียบเทียบทรัพยากรที่ใช้ไปกับผลที่ได้จากการทำงานว่าดีขึ้นอย่างไร แคไหน ในขณะที่กำลังทำงานตามเป้าหมายขององค์กรคงเดิม^๒

^๑ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖), หน้า ๗๑๓.

^๒เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง, การบริหารรัฐกิจ แนวคิด หลักการ และการปฏิบัติ, พิมพ์ครั้งที่ ๒ (ขอนแก่น: ห้างหุ้นส่วนจำกัดขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๕๔), หน้า ๕๗.

ประสิทธิภาพเป็นความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่นำเข้า (Input) และผลลัพธ์ที่ออกมา (Output) เพื่อสร้างให้เกิดต้นทุนสำหรับทรัพยากรต่ำสุด ซึ่งเป็นการกระทำอย่างหนึ่งที่ถูกต้อง (Doing Things Right) โดยคำนึงถึงวิธีการ (Means) ใช้ทรัพยากร (Resources) ให้เกิดการประหยัดหรือสิ้นเปลืองน้อยที่สุด^๓ ประสิทธิภาพ คือ สิ่งที่ซ่อนเร้นอยู่ในตัวบุคคลโดยสามารถแสดงออกในลักษณะ ดังนี้

๑. มีความสามารถพิเศษที่คาดการณ์ข้างหน้าได้อย่างถูกต้อง แม่นยำ หรืออาจเรียกได้ว่ามีวิสัยทัศน์ที่ดี แล้วก็สามารถจัดการธุรกิจหรืองานที่รับผิดชอบให้นำไปสู่สิ่งที่คาดการณ์ไว้

๒. มีไฟแห่งพลังการทำงาน คือ การตระหนักถึงความมุ่งมั่น ทุ่มเท กระฉับกระเฉงสามารถอดทนหรือรับภาวะกดดันต่าง ๆ โดยไม่ย่อท้อต่ออุปสรรคนานัปการ

๓. มีบารมีอยู่ในตัว ใครเห็นก็เป็นที่ยำเกรง ให้ความเคารพนอบน้อม พร้อมทั้งจะปฏิบัติตามทั้ง ๆ ที่ไม่ได้แสดงอำนาจบาตรใหญ่ หรือวางท่าที่แต่อย่างใด

๔. มีความสามารถที่จะจัดการหรือแก้ปัญหาได้อย่างเฉียบพลัน และมีโอกาสผิดพลาดน้อยมากโดยอาศัยการประสานประโยชน์จากความเป็นผู้ที่มิมีมนุษยสัมพันธ์และมีการสื่อสารข้อความอย่างดีเยี่ยม^๔

ประสิทธิภาพ (Efficiency) คือ การสนับสนุนให้มีวิธีการบริหารที่จะได้รับผลดีมากที่สุด โดยสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายน้อยที่สุด นั่นก็คือการลดค่าใช้จ่ายทางด้านวัตถุและบุคลากรลงในขณะที่พยายามเพิ่มความแม่นยำตรงความรวดเร็วและความราบเรียบของการบริหารให้มากขึ้น^๕ ในระบบราชการหมายถึง ผลิตภาพและประสิทธิภาพ โดยประสิทธิภาพเป็นสิ่งที่วัดได้หลายมิติ ตามแต่วัตถุประสงค์ที่ต้องการพิจารณา คือ

๑. ประสิทธิภาพในมิติของค่าใช้จ่ายหรือต้นทุนการผลิต (Input) ได้แก่ การใช้ทรัพยากรการบริหาร คือ คน เงิน วัสดุ เทคโนโลยีที่มีอยู่อย่างประหยัด คุ่มค่า และเกิดการสูญเสียที่น้อยที่สุด

๒. ประสิทธิภาพในมิติของกระบวนการบริหาร (Process) ได้แก่ การทำงานที่ถูกต้องได้มาตรฐาน รวดเร็ว และใช้เทคโนโลยีที่สะดวกกว่าเดิม

๓. ประสิทธิภาพในมิติของผลผลิตและผลลัพธ์ (Output) ได้แก่ การทำงานที่มีคุณภาพ เกิดประโยชน์ต่อสังคม เกิดผลกำไร ทันทเวลา ผู้ปฏิบัติงานมีจิตสำนึกที่ดีต่อการทำงานและบริการเป็นที่พอใจของลูกค้าหรือผู้มารับบริการ

^๓ฐิตินันท์ สุวรรณศิริ, การจัดการความรู้ของผู้ตรวจประเมินระบบคุณภาพ, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานรับรองระบบคุณภาพ วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (สร.ว.ส.ท.), ๒๕๕๐), หน้า ๙๕.

^๔ดนัย เทียนพุฒ, การบริหารทรัพยากรบุคคลในทศวรรษหน้า, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕), หน้า ๒๖๔-๒๖๕.

^๕ติน ปรัชญพฤทธิ, ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๖, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๗.

ประสิทธิภาพเป็นเรื่องของการใช้ปัจจัยและกระบวนการในการดำเนินงานโดยมีผลิตผลที่ได้รับเป็นตัวกำกับการแสดงประสิทธิภาพของการดำเนินการใด ๆ^๖ ประสิทธิภาพ (Efficiency) ได้แก่ การดำเนินงานบรรลุไปตามวัตถุประสงค์ที่กำหนด และใช้ทรัพยากรในการดำเนินงานน้อยที่สุดหรือประหยัดที่สุด แต่ได้รับผลตอบแทนที่คุ้มค่า^๗

ประสิทธิภาพ หมายถึง กิจกรรมทางด้านการบริหารบุคคลที่ได้เกี่ยวข้องกับวิธีการ ซึ่งหน่วยงานพยายามที่จะกำหนดให้ทราบแน่ชัดว่าพนักงานของตนสามารถปฏิบัติงานได้มีประสิทธิภาพมากน้อยเพียงใด เป็นการวัดผลการทำงานขององค์กรนั้นว่าทำงานได้ปริมาณงานมากน้อยแค่ไหน คุณภาพงานดีมากน้อยแค่ไหน ใช้เงิน เวลา แรงงานไปมากน้อยแค่ไหน โดยรวม ความมีประสิทธิภาพเราจะให้หมายถึงทำงานได้ปริมาณและคุณภาพมาก องค์กรโดยรวมมีความสมัครสมานสามัคคีมีสันติภาพและความสุขรวม เป็นผลดีต่อส่วนรวมและผู้รับบริการแต่ใช้เวลาแรงงานและงบประมาณน้อย^๘ ประสิทธิภาพจึงเป็นผลงานปฏิบัติงานที่ทำให้เกิดความพึงพอใจและได้รับผลกำไรจากการปฏิบัติงาน ซึ่งความพึงพอใจหมายถึง ความพึงพอใจในการบริการให้กับประชาชนโดยพิจารณาจาก

๑. การให้บริการอย่างเท่าเทียมกัน (Equitable Service)

๒. การให้บริการอย่างรวดเร็วทันเวลา (Timely Service)

๓. การให้บริการอย่างเพียงพอ (Ample Service)

๔. การให้บริการอย่างต่อเนื่อง (Continuous Service)

๕. การให้บริการอย่างก้าวหน้า (Progression Service)^๙

ประสิทธิภาพการปฏิบัติงาน หมายถึง การปฏิบัติงานหรือดำเนินการให้เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ หรือได้ผลสำเร็จของงาน โดยใช้เวลาและทรัพยากรตามที่กำหนดไว้ในแผนปฏิบัติงาน รวมทั้งการสำเร็จเสร็จสิ้นตรงเวลา และบรรลุตามจุดมุ่งหมายของกิจกรรม^{๑๐} ในระบบราชการมีความหมายรวมถึงการผลิิตภาพและประสิทธิภาพโดยประสิทธิภาพเป็นสิ่งที่วัดได้หลายมิติตามแต่วัตถุประสงค์ที่ต้องการพิจารณา คือ ต้นทุน กระบวนการ และผลผลิต^{๑๑}

^๖ สมใจ ลักษณะ, การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน, พิมพ์ครั้งที่ ๕, (กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๙), หน้า ๖.

^๗ รัตน์ บัณฑิต, การประเมินผลโครงการวิจัยเชิงปริมาณ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท คอมแพคท์ พรินท์ จำกัด, ๒๕๔๐), หน้า ๖๕.

^๘ สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ทฤษฎีองค์กรประสิทธิภาพ รวมบทความสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๖๓.

^๙ อรรถวุฒิ ตัญญาวิทย์, ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการ, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔), หน้า ๔.

^{๑๐} อภิรักษ์ จันตะนี, การใช้แนวคิดและทฤษฎีเพื่ออ้างอิงในการทำวิจัยทางธุรกิจ, (พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๗), หน้า ๑๐.

^{๑๑} สุรนาท ชมะณะรงค์, นโยบายสาธารณะและหลักการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง, (ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐), หน้า ๓๕.

สรุปได้ว่า คำว่า ประสิทธิภาพ (Efficiency) หมายถึง ผลของการปฏิบัติงาน โดยหากผลการปฏิบัติงานที่ดีถือว่ามีประสิทธิภาพในการทำงานสูง และหากผลการปฏิบัติงานไม่ดีถือว่ามีประสิทธิภาพในการทำงานต่ำ เป็นการทำงานเสร็จโดยสูญเสียเวลาและเสียพลังงานน้อยที่สุด บุคคลที่มีประสิทธิภาพในการทำงาน คือ บุคคลที่ตั้งใจปฏิบัติงานอย่างเต็มความสามารถใช้กลวิธีหรือเทคนิคการทำงานที่จะสร้างผลงานได้มากเป็นผลงานที่มีคุณภาพเป็นที่น่าพอใจโดยสิ้นเปลืองทุน ค่าใช้จ่ายพลังงาน และเวลาน้อย เป็นบุคคลที่มีความสุขและพอใจในการทำงานเป็นบุคคลที่มีความพอใจที่จะเพิ่มพูนคุณภาพและปริมาณของผลงาน คิดค้น ดัดแปลงวิธีการทำงานให้ได้ผลดียิ่งขึ้นอยู่เสมอ

๒.๑.๒ การบริหารจัดการของผู้บริหารเพื่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ การบริหารจัดการของผู้บริหารเพื่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

เมื่อกล่าวถึงการปฏิบัติงานให้เกิดประสิทธิภาพแล้ว สิ่งที่ต้องการขาดไม่ได้ก็คือผู้บริหารงานในองค์กร ซึ่งถือได้ว่าเป็นองค์ประกอบหลักลำดับต้น ๆ เลยทีเดียว ทั้งนี้ หากผู้บริหารมีการบริหารจัดการที่ดีผลงานที่ได้รับก็จะมีประสิทธิภาพเป็นของคู่กันเสมอเพื่อจะช่วยให้ทราบแน่ชัดว่าการบริหารจัดการของผู้บริหารที่มีประสิทธิภาพมีความสำคัญ

คุณลักษณะการทำงานที่มีประสิทธิภาพเกิดจากบุคลากรที่มีคุณลักษณะเหมาะสมในองค์กร การบริหารบุคลากรจะเป็นต้นทางสำคัญของการสรรหาให้ได้มาซึ่งบุคลากรที่มีคุณลักษณะที่พึงปรารถนา โดยทั่วไปบุคลากรที่พึงปรารถนามีคุณสมบัติอยู่ ๓ ด้าน คือ

๑. ความสามารถด้านความรู้ความคิด (Cognitive Abilities)

- ความรู้ความสามารถจากการศึกษาที่จะเป็นพื้นฐานในการทำงาน เช่น การศึกษาปริญญาตรี ในสาขาวิชาที่ตรงกับความต้องการขององค์กร

- ความสามารถในการใช้ภาษาเพื่อการสื่อสารทั้งพูด ฟัง อ่าน เขียน ได้มาตรฐาน
- ความสามารถในการคิด วิเคราะห์ วิจัย
- ความสามารถในการแก้ปัญหา และการตัดสินใจ
- ความสามารถในการศึกษาวิจัย และค้นคว้าหาความรู้จากแหล่งต่างๆ ด้วยตนเอง
- ความสามารถในการคิดริเริ่มสร้างสรรค์
- ความสามารถในการปรับเปลี่ยนให้สอดคล้องกับสถานการณ์

๒. ความสามารถทางกระบวนการปฏิบัติ (Performance Abilities)

- ความสามารถในการใช้เครื่องมือ อุปกรณ์ ที่เกี่ยวกับหน้าที่ที่ทำงานในองค์กร
- ความสามารถในการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ (Information Technology)
- ความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็นกลุ่ม

- ความสามารถในการประสานงาน
 - ความสามารถในการวางแผน
 - ความสามารถในการประเมินผล
 - ความสามารถทางมนุษยสัมพันธ์
๓. คุณลักษณะทางจิตใจ (Affective Characteristics)
- มีจริยธรรมพื้นฐาน เช่น ซื่อสัตย์ ขยัน อดทน ฯลฯ
 - มีความรับผิดชอบ
 - ความเป็นระเบียบ และมีวินัย
 - มีความกระตือรือร้นในการแสวงหาความรู้ใหม่ๆ พัฒนาตนเองอยู่เสมอ
 - รักการทำงาน สนใจหาความรู้ ปรับปรุงการทำงานของตนเองอยู่เสมอ^{๑๒}

ประสิทธิภาพในการทำงานที่เกิดจากความสามารถของผู้นำ ความสามารถด้านความเป็นผู้นำ หมายถึง บุคคลที่มีความสามารถในการบังคับบัญชาบุคคลอื่น โดยได้รับการยอมรับและยกย่องจากบุคคลอื่น เป็นผู้ทำให้บุคคลอื่นไว้วางใจและให้ความร่วมมือ ความเป็นผู้นำเป็นผู้ที่มีหน้าที่ในการอำนวยความสะดวก สั่งการ บังคับบัญชา ประสานงานโดยอาศัยอำนาจหน้าที่ เพื่อให้กิจการงานนั้นๆ ดำเนินไปจนบรรลุผลสำเร็จตามวัตถุประสงค์และเป้าหมายที่ต้องการความเป็นผู้นำ (Leadership) มีดังนี้

๑. มีวิสัยทัศน์และกลยุทธ์รวมถึงการให้ความสัมพันธ์ในแนวนอน ให้ความเสมอภาคเท่าเทียมกันหมด

๒. มีความคิดริเริ่มในการมีวัฒนธรรมและค่านิยมร่วมกันที่จะทำให้ผู้อื่นปฏิบัติโดยไม่มีลำดับชั้นของอำนาจ

๓. เน้นที่การกระตุ้นบุคคลและการจูงใจพนักงาน ให้อำนาจแต่ละบุคคล เป็นผู้สอนและอำนวยความสะดวกและผู้ให้บริการ

๔. มีความเชื่อมโยงกับการทำงานด้วยจิตใจ มีลักษณะเปิดเผย เปิดใจให้กว้างรับฟังผู้อื่น ไม่ยึดบรรทัดฐานของตนเอง

๕. มีการริเริ่มการเปลี่ยนแปลงหรืออาจจะมีการเปลี่ยนแปลงอย่างรุนแรงเพื่อให้ระบบดีขึ้น^{๑๓}

หลักการบริหารของผู้บริหารแต่ละบุคคลนั้น มักมีแนวทางแตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับทักษะ ความรู้ ความชำนาญ และเอกลักษณ์ของแต่ละบุคคลแต่หลักการบริหารจัดการ อาทิเช่น

^{๑๒} สมใจ ลักษณะ, การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน, หน้า ๔๕-๔๖.

^{๑๓} เนตรพัฒนา ยาวีราช, ผู้นำการเปลี่ยนแปลง, (กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค, ๒๕๔๖),

๑. การกำหนดนโยบาย คือ วัตถุประสงค์ เป้าหมาย ทิศทางการผลิตและการบริการ
 ๒. การจัดแบ่งและใช้อำนาจหน้าที่ คือ บังคับบัญชา วินิจฉัย สั่งการ และตัดสินใจ
 ๓. การวางแผน คือ การกำหนดผลที่ต้องการของการผลิตหรือการบริการ โดยจะกำหนดกิจกรรมและวิธีการดำเนินงาน ระยะเวลา ปัจจัยที่ต้องใช้และผู้รับผิดชอบ
 ๔. การจัดองค์การ คือ การจัดกลุ่มงานตามโครงสร้างขององค์การซึ่งเป็นการจัดให้การดำเนินงานมีความสัมพันธ์กัน
 ๕. การจัดบุคลากร คือ การเข้าหน่วยงานหรือกลุ่มงานต่าง ๆ กำหนดหน้าที่รับผิดชอบ กำหนดมาตรฐานการปฏิบัติงาน กำหนดสายงานการบังคับบัญชาและการควบคุมงานการพัฒนาบุคลากร การสร้างแรงจูงใจและขวัญกำลังใจ
 ๖. การสั่งการหรือการอำนวยการ คือ การใช้อำนาจและอิทธิพลโดยผู้บริหารต่อผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้มีการดำเนินงานตามแผนจนบรรลุตามเป้าหมาย
 ๗. การประสานงาน คือ การประสานระหว่างผู้ปฏิบัติงานตำแหน่งหน้าที่ต่าง ๆ เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและกลุ่มบุคคล รวมถึงการสื่อสารในองค์การ การระดมความคิด ความร่วมมือ ขจัดปัญหาความขัดแย้งและปัญหาอุปสรรคในการทำงาน
 ๘. การประเมินและการรายงาน คือ การใช้ปัจจัยการปฏิบัติงานตามแผนการปฏิบัติงานได้มาตรฐาน ผลผลิตของการดำเนินงานที่แสดงถึงการบรรลุวัตถุประสงค์และเป้าหมาย การนำผลการปฏิบัติและผลที่ได้รับนำมาเป็นข้อมูลป้อนกลับเพื่อปรับปรุงและพัฒนาการปฏิบัติงาน
 ๙. การจัดงบประมาณ ทั้งนี้รวมถึงปัจจัยทรัพยากรต่าง ๆ ซึ่งมีความจำเป็นต่อการปฏิบัติงานครอบคลุมถึงงบประมาณที่ใช้ในการลงทุน^{๑๔}
- สมรรถนะที่พึงประสงค์ของผู้บริหารในภาครัฐหรือคุณลักษณะใด ๆ ของการบริหารในภาครัฐ คือ ทักษะ ความรู้ ความสามารถ บุคลิก ลักษณะ อุปนิสัย เจตคติที่เชื่อว่าหากผู้ปฏิบัติงานหรือผู้บริหารที่เอื้อต่อการปฏิบัติงานให้บรรลุตามเป้าหมายทำให้ผลของการปฏิบัติดียิ่งขึ้นมีประสิทธิภาพและได้ประสิทธิผล สมรรถนะที่พึงประสงค์นี้ มี ๑๗ ประการ ดังนี้
๑. ต้องเป็นผู้มีวิสัยทัศน์สามารถคาดการณ์ความเปลี่ยนแปลงในอนาคตสามารถเตรียมตนเองและประเทศชาติให้รองรับการเปลี่ยนแปลงได้
 ๒. ต้องมีการศึกษาดีและไม่ใช่ว่ามีความรู้แต่เพียงเรื่องหนึ่งเรื่องใด แต่ต้องเป็นผู้รอบรู้
 ๓. ต้องเป็นนักแก้ปัญหาเพราะเมื่อเศรษฐกิจเจริญเติบโตปัญหาต่าง ๆ จะตามมามากมาย

^{๑๔} สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน, โครงการที่สำคัญการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๒), หน้า ๓.

๔. ต้องมุ่งส่งเสริมการให้บริการที่ดี เพราะเมื่อประชาชนอยู่ดีกินดีแล้วจะเรียกร้องบริการที่ดีกว่า และมากกว่าจากภาครัฐ ผู้นำยุคใหม่ต้องสามารถให้บริการที่มีคุณภาพ

๕. ผู้นำต้องสามารถสื่อสารข่าวสารได้อย่างมีประสิทธิภาพ

๖. ต้องสามารถประสานให้ความร่วมมือกับภาครัฐด้วยกัน กับประชาชนทั่วไปกับผู้นำในภูมิภาคและผู้นำโลก การประสานร่วมมือเพื่อหวังผลทางเศรษฐกิจและสันติในภูมิภาค

๗. ต้องเป็นผู้มีบารมี เป็นที่นิยมยกย่องจากคนในชาติและในประชาคมโลก

๘. ต้องเป็นผู้ที่มีความเข้าใจ และมองเห็นแนวโน้มในอนาคตทางด้านเทคโนโลยี

๙. ต้องคำนึงถึงความสำคัญของสภาวะแวดล้อม เนื่องจากประเทศอาเซียนจะเปลี่ยนจากประเทศเกษตรกรรมเป็นประเทศอุตสาหกรรม คนในชาติจะหันไปทำงานในโรงงานมากกว่าการเป็นเกษตรกร ผู้นำยุคใหม่ต้องสามารถนำเอาเทคโนโลยีมาใช้กับที่ดินและบุคลากรการเกษตรที่น้อยลงให้เกิดประโยชน์สูงสุด ต้องคำนึงถึงมลภาวะอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงที่จะมีผลกระทบต่อประเทศ

๑๐. สามารถทำสิ่งที่เหมาะสมและดีที่สุดสำหรับประเทศ ในขณะเดียวกันก็ต้องมองเห็นความสำคัญของภูมิภาคและของโลก และแสวงหาโอกาสที่จะเข้าไปมีบทบาทในภูมิภาคและในโลก

๑๑. สามารถเป็นสื่อกลางระหว่างชาติต่าง ๆ ที่ประชาชนมีความแตกต่างกัน

๑๒. ปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์ และที่สำคัญคือซื่อสัตย์ต่อประชาชน

๑๓. คำพูดและการกระทำสอดคล้องกัน

๑๔. ได้รับความไว้วางใจ

๑๕. ส่งเสริมสนับสนุนความสำคัญของครอบครัว

๑๖. ยอมรับความแตกต่างกันในศาสนาในเชื้อชาติ

๑๗. ยอมรับศาสนาอื่นทั้งภายในประเทศและภูมิภาค^{๑๕}

สรุปได้ว่า การบริหารจัดการของผู้บริหารเพื่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงาน หมายถึง ความมุ่งหวังและความคาดหวังหรือแนวทางของผู้บริหารที่จะดำเนินการเพื่อให้องค์การมีการปฏิบัติงานที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นเคล็ดลับของแต่ละบุคคลที่จะดำเนินการในรูปแบบใดก็ตามแต่ต้องอยู่ภายใต้กฎ ระเบียบ ข้อบังคับ ท้องค่านั่น ๆ ได้ตั้งไว้ โดยส่วนใหญ่ผู้บริหารจะเน้นการฝึกอบรมหรือหมุนเวียนการปฏิบัติงานกันของบุคลากรในหน่วยงานเพื่อให้ผู้ปฏิบัติงานสามารถทำงานแทนกันได้กรณีมีการลา ทั้งนี้ การบริหารจัดการให้มีประสิทธิภาพนั้นก่อนอื่นจะต้องสื่อความหมายภายในองค์การให้ตรงกันเสียก่อนทั้งผู้บริหารและบุคลากรเพราะจะทำให้การดำเนินงานเป็นไปด้วยความราบรื่นและถูกต้องตรงตามวัตถุประสงค์

^{๑๕} วีระวัฒน์ ปันนิตามัย, ผู้นำการเปลี่ยนแปลง, (กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค, ๒๕๔๔), หน้า ๑๕๘-๑๖๑.

๒.๑.๓ การพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ การพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

การเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานคือการปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นการเพิ่มพูนความรู้ และทักษะให้แก่ผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญแก่บุคลากรในหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพการปฏิบัติงานทั้งในปัจจุบันและในอนาคตด้วย

องค์การทุกประเภทจะต้องมีองค์ประกอบด้านงาน ซึ่งได้แก่ ภารกิจที่จะต้องกระทำตามวัตถุประสงค์ และการจัดระบบงานเพื่อให้สามารถกระทำตามวัตถุประสงค์และการจัดระบบงานเพื่อให้สามารถกระทำภารกิจได้ตามเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ การที่จะประกอบภารกิจได้ตามเป้าหมายขององค์การจำเป็นต้องมีองค์ประกอบที่ดี คือ คนหรือบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถ เหมาะสมเพียงพอที่จะปฏิบัติงานได้

การที่หน่วยงานหรือองค์การจะกระทำภารกิจได้ดีมีประสิทธิภาพหน่วยงานจำเป็นจะต้องมีบุคลากรที่มีคุณภาพในปริมาณที่เหมาะสมกับภาระงาน บุคลากรจึงเป็นปัจจัยอย่างยิ่งในการบริหารงานทุกประเภท^{๑๖} โดยในการบริหารงานให้มีประสิทธิภาพนั้น ทำได้เพียงใด อยู่ที่ปัจจัย ๓ ประการที่ผสมผสานอยู่ด้วยกัน คือ

๑. ความพยายาม คือ ขนาดของกำลังความพยายามของผู้ทำงานที่ทุ่มเทให้กับงานของกลุ่ม จะมีมากน้อยเพียงใดขึ้นอยู่กับลักษณะงานที่ออกแบบว่า เป็นงานที่ทำทลายความสามารถหรือไม่ให้อิสระในการตัดสินใจหรือไม่ เป็นต้น

๒. ทักษะความรู้ หมายถึง ทั้งทักษะที่เกี่ยวข้องกับการทำงานและความรู้ที่จะเอาไว้อธิบายงาน และรวมไปถึงการมีทักษะและความรู้ที่เกี่ยวกับการเข้ากับคนเพื่อการทำงานด้วย ทักษะและความรู้นี้เองที่จะทำให้มีประสิทธิภาพเข้ากันได้ และรวมพลังกันเพื่อการทำงานได้

๓. กลยุทธ์ที่ใช้แก้ปัญหาหรือประยุกต์ใช้ทำงาน ถ้ากลุ่มมีกลไกในการร่วมกันและช่วยคิดค้นหากกลยุทธ์ที่จะใช้แก้ปัญหาหรือพัฒนางานให้ดีขึ้นตลอดเวลาและประสิทธิภาพจะเกิดขึ้นได้เสมอ^{๑๗}

^{๑๖} พนม วัจนสุนทร, วัฒนธรรมค่านิยมในการทำงานเพื่อประชาชน, (กรุงเทพมหานคร: อาทิตยโปรดักส์กรุ๊ป, ๒๕๔๑), หน้า ๔.

^{๑๗} ธงชัย สันติวงษ์, องค์การและการจัดการทันสมัยยุคโลกาภิวัตน์, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐), หน้า ๑๙๖.

สมรรถนะของกำลังคน (Workforce competencies) ถือเป็นดัชนีในการวัดความรุ่งเรือง วัดขีดความสามารถที่แข่งขันกันได้ขององค์กรและของประเทศ ดังนั้น การปรับเปลี่ยนหรือการปฏิรูปการบริหารงานใหม่ จึงมีผลเชื่อมโยงกระทบเกี่ยวข้องกับตัวบุคลากรในองค์กรซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้บุคลากรในองค์กรต้องทำความเข้าใจกับการเปลี่ยนแปลง มองเห็นความจำเป็น ประโยชน์ และ ความสำคัญต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น โดยจะต้องมีความพร้อมที่จะเดินไปในแนวทางและจุดหมายเดียวกัน^{๑๘}

แนวคิดของการปฏิรูประบบราชการมีเหตุจูงใจและแรงกดดันที่ทำให้ต้องมีการปฏิรูป คือ การแข่งขันทางการค้าในระดับรัฐก็เช่นกัน แรงกดดันจากการแข่งขันทางการค้าระดับโลก การค้าที่ไร้พรมแดนระหว่างประเทศทำให้รัฐต้องให้ความสนใจในการปรับปรุงนโยบายเพื่อการสนับสนุนภาคเอกชน เพื่อให้สามารถแข่งขันและแย่งชิงส่วนแบ่งตลาดการค้าโลกให้ได้มาก และช่วยสร้างความได้เปรียบเพื่อจะได้พัฒนาเศรษฐกิจโดยรวมได้อย่างมั่นคง^{๑๙}

ผู้บริหารระดับกลางเป็นกลุ่มที่มีความสำคัญที่ควรได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบให้มีความรู้ ความเข้าใจ และมีทักษะในการปฏิรูปบทบาทภารกิจ โครงสร้างและระบบงานของหน่วยงานหรือองค์กร รวมทั้งต้องมีการบริหารงานให้สอดคล้องกับนโยบายและทิศทางของแผนแม่บท การพัฒนาทัศนคติและค่านิยมที่ถูกต้องในการปรับเปลี่ยนระบบบริหารงานในความรับผิดชอบไปสู่แนวทางการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ (New Public Management) ที่เน้นผลลัพธ์ของงานเป็นหลัก (Result Based)^{๒๐}

กระบวนการของกลุ่มกิจกรรมที่ปฏิบัติจัดทำขึ้นในช่วงเวลาที่กำหนดเพื่อให้เกิดผลในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม จากกิจกรรมการศึกษา การพัฒนา การฝึกอบรม ในแต่ละวิธีการย่อมมีจุดเน้นในการพัฒนาบุคลากรที่แตกต่างกัน กล่าวคือ หากพัฒนาบุคลากรโดยกิจกรรมการศึกษาจะเน้นที่ตัวบุคคลโดยมุ่งสร้างความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่จะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต และความรู้ความชำนาญในวิชาชีพเฉพาะสาขาซึ่งจะสามารถนำติดตัวไปประกอบอาชีพหรือเป็นประโยชน์ต่อความก้าวหน้าในหน้าที่การงานในอนาคตในขณะที่พัฒนาบุคลากรโดยกิจกรรมการฝึกอบรมจะเน้นที่คนหรือกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่งที่ต้องปฏิบัติโดยเฉพาะวัตถุประสงค์ของการฝึกอบรมมักเกี่ยวข้องกับการแก้ปัญหาในการทำงานของบุคลากรในขณะนั้น ส่วนการพัฒนาบุคลากรโดยวิธีการสุดท้ายคือโดยกิจกรรมการพัฒนาเน้นที่ตัวบุคคล องค์กร และสังคมพร้อม ๆ กัน โดยมีวัตถุประสงค์ที่จะสร้างความเจริญก้าวหน้าในสายอาชีพของผู้ปฏิบัติงาน^{๒๑}

^{๑๘} ทิพาดี เมฆสุวรรณ, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์: เพื่อการปฏิรูประบบราชการสำนักงานคณะกรรมการเพื่อการปฏิรูประบบราชการ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๓), หน้า ๑๕.

^{๑๙} มนู อดีตเดชชัย, การปฏิรูประบบราชการ: การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อการปฏิรูประบบราชการ, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๓), หน้า ๙๑.

^{๒๐} ธีรยุทธ์ หล่อเลิศรัตน์, การปฏิรูประบบราชการ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศรีเมืองการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๓), หน้า ๔๓.

^{๒๑} ยุวดี ศรีธรรมรัฐ, การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์: เพื่อการปฏิรูประบบราชการ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศรีเมืองการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑), หน้า ๑๘๔.

การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน คือ กรรมวิธีต่าง ๆ ที่มุ่งจะเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญ ความสามารถประสบการณ์และเปลี่ยนแปลงทัศนคติให้แก่บุคลากรให้มีความสามารถในการปฏิบัติงานในหน้าที่ของตนเองได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งการพัฒนาให้บุคลากรมีความรู้ ความสามารถ ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพนับว่าเป็นสิ่งที่สำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งโดยเฉพาะด้านการศึกษา ประกอบกับนโยบายด้านการศึกษาของรัฐบาลมีการเปลี่ยนแปลงไปตามยุคสมัยของผู้มีอำนาจเพื่อให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เศรษฐกิจ การเมือง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ตลอดจนสภาพแวดล้อมจากการเปลี่ยนแปลงดังกล่าวเป็นผลทำให้เกิดการปรับปรุงพัฒนาให้บุคลากรมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพแวดล้อมได้มากขึ้น^{๒๒}

การพัฒนาบุคลากรเป็นการดำเนินการเกี่ยวกับการส่งเสริมให้บุคคลมีความรู้ ความสามารถ มีทักษะการทำงานที่ดีขึ้น ตลอดจนมีทัศนคติที่ดีในการทำงานอันจะเป็นผลให้เกิดมีการปฏิบัติงานที่ประสิทธิภาพยิ่งขึ้นหรืออีกนัยหนึ่งการพัฒนาบุคลากรเป็นกระบวนการที่จะเสริมสร้างและเปลี่ยนแปลงผู้ปฏิบัติงานในด้านต่าง ๆ เช่น ความรู้ ความสามารถ ทักษะ อุปนิสัย ทัศนคติ และวิธีการทำงานอันจะนำไปสู่ประสิทธิภาพในการทำงาน^{๒๓}

สรุปได้ว่า การพัฒนาเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน คือ การแสวงหาโอกาส หรือการปรับปรุงเปลี่ยนแปลงคุณภาพการทำงานขององค์การ เพื่อให้มีคุณภาพเพิ่มมากขึ้น ประสิทธิภาพการทำงานสามารถพัฒนาได้หลายรูปแบบ ซึ่งทุก ๆ รูปแบบมุ่งหมายเพื่อการปรับปรุงการทำงานให้มีประสิทธิภาพมากขึ้น เป็นการเพิ่มพูนความรู้ และทักษะให้แก่ผู้ปฏิบัติงานเพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยการเพิ่มพูนความรู้ ความชำนาญแก่บุคลากรในหน่วยงานให้มีประสิทธิภาพ การปฏิบัติงานทั้งในปัจจุบันและในอนาคตด้วย ดังกล่าวนี้นั้นขึ้นอยู่กับความพร้อมขององค์การ ผู้บริหาร และบุคลากรซึ่งหากองค์การใดมีความพร้อมทั้งสามด้านมากที่สุดก็จะมีโอกาสพัฒนาได้มากที่สุดเช่นเดียวกัน

๒.๑.๔ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ ทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพ จากทัศนะนักวิชาการที่หลายหลาก จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ประสิทธิภาพ หมายถึง ผลการปฏิบัติงานที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่มวลมนุษย และได้รับผลกำไรจากการปฏิบัติตามนั้นด้วย ซึ่งอาจเขียนเป็นสูตร ดังนี้

$$E = (O - I) + S$$

^{๒๒} สมเพียร เทียนทอง, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑.

^{๒๓} สมาน รังสิโยภักดิ์, การจัดการภาครัฐแนวใหม่, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์เทียนวัฒนา, ๒๕๔๔), หน้า ๘๓.

E	=	Efficiency	คือ ประสิทธิภาพของงาน
O	=	Output	คือ ผลผลิตหรือผลงานที่ได้รับออกมา
I	=	Input	คือ ปัจจัยนำเข้าหรือทรัพยากรการบริหารที่ใช้ไป
S	=	Satisfaction	คือ ความพึงพอใจในผลงานที่ออกมา

นอกเหนือจากนี้ ยังมีทฤษฎีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพหรือส่งผลต่อการทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้ ดังนี้

ก. ทฤษฎีระบบ (System Theory)

ทฤษฎีระบบเป็นการมององค์การเป็นระบบตามหน้าที่ที่สัมพันธ์กับสภาพแวดล้อม ในทฤษฎีระบบนี้ (System) เป็นกลุ่มที่เกี่ยวข้องกันซึ่งต้องการบรรลุจุดมุ่งหมายร่วมกันทุกระบบขององค์การประกอบด้วย ๔ ส่วนที่เกี่ยวข้องกัน คือ

๑. ปัจจัยนำเข้า (Input) ทรัพยากรขององค์การหรือทรัพยากรการบริหารเป็นทรัพยากรที่นำเข้าสู่ระบบการบริหารเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและประสิทธิผลในการทำงาน ซึ่งในการบริหารจัดการต้องตระหนักถึงสถานะและการใช้ทรัพยากรขององค์การอยู่เสมอ ปัจจัยนำเข้าประกอบด้วยทรัพยากรทางกายภาพ วัตถุดิบ ทรัพยากรมนุษย์ ทรัพยากรทางการเงิน ข้อมูล และเทคโนโลยี

๒. กระบวนการแปรสภาพในการบริหาร (Transformation Process) เป็นขั้นตอนการนำทรัพยากรขององค์การที่เป็นปัจจัยนำเข้า หรือปัจจัยการผลิต แล้วแปรสภาพออกมาเป็นผลผลิต (Output)

๓. ผลผลิต (Outputs) เป็นสิ่งที่ได้จากกระบวนการแปรสภาพ ประกอบด้วยผลิตภัณฑ์และบริการผลลัพธ์ด้านการเงิน (กำไรและขาดทุน) ผลลัพธ์การดำเนินงานของพนักงาน ความพึงพอใจของลูกค้า เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาด ผลผลิตเหล่านี้เป็นผลผลิตโดยผู้บริหารในทุกระดับที่ทำงานเพื่อให้บรรลุจุดหมายขององค์การ

๔. การป้อนกลับ (Feedback) เป็นข้อมูลเกี่ยวกับสภาพและผลลัพธ์ที่เกี่ยวข้องกับกิจกรรมองค์การ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้ใช้เพื่อปรับปรุงปัจจัยนำเข้าและกระบวนการแปรสภาพในการบริหาร เพื่อให้ได้ผลลัพธ์ที่พึงพอใจมากขึ้น^{๒๔}

ข. ทฤษฎีความคาดหวัง (Expectancy Theory)

ทฤษฎีความคาดหวัง เป็นทฤษฎีซึ่งเสนอว่าบุคคลจะมีพฤติกรรมโดยถือเกณฑ์ความน่าจะเป็นในการรับรู้ ซึ่งจะทำให้เกิดการใช้ความพยายาม เพื่อนำไปสู่ผลลัพธ์ที่ต้องการ ตลอดจนขึ้นกับวิธีการซึ่งเขามองถึงคุณค่าที่เป็นผลลัพธ์นั้น

^{๒๔} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๔๕-๔๗.

ทฤษฎีนี้เป็นทฤษฎีกระบวนการซึ่งเสนอแนะว่าก่อนที่จะบุคคลจะปฏิบัติ เขาจะพิจารณาว่า จะมีความสามารถและความพยายามที่จะให้ได้ผลลัพธ์ที่ต้องการหรือไม่ โดยจะแสดงในรูปของ ความสัมพันธ์ระหว่างความพยายามที่ใช้ในการปฏิบัติงานกับผลการปฏิบัติงาน

ทฤษฎีความคาดหวังจะเกี่ยวข้องกับ ๓ ประการ ตามขั้นตอน คือ

๑. การใช้ความพยายามในการทำงานของพนักงาน

๒. การปฏิบัติงาน

๓. ผลลัพธ์ที่เกี่ยวข้องกับงาน

ซึ่งจะทำให้เกิดความคาดหวังใน ๒ ลักษณะ คือ

๑. ความคาดหวังผลการปฏิบัติงานจากความพยายาม

๒. ความคาดหวังผลลัพธ์จากการปฏิบัติงาน

ทฤษฎีความคาดหวังชี้ให้เห็นว่า บุคคลจะกระทำเพื่อตอบสนองความต้องการถ้า

๑. ความพยายามจะนำไปสู่การปฏิบัติงาน ถ้าไม่สามารถเกิดความพยายามด้วยตนเองได้ อาจกระตุ้นโดยการฝึกอบรม การให้การสนับสนุน การกำหนดเป้าหมายการทำงานที่ชัดเจน

๒. การทำงานจะนำไปสู่ผลลัพธ์ ได้แก่ รางวัล ค่าตอบแทน ซึ่งอาจจะเป็นรางวัลที่กำหนด ขึ้นจากผลงาน หรือการให้ตามสถานการณ์

๓. เกิดคุณค่าความพอใจในผลลัพธ์ (Anticipated Satisfaction or Valence) ถ้า ต้องการให้คุณค่าความพอใจในผลลัพธ์เป็นบวกจะต้องอาศัยการกำหนดความต้องการ และจัดรางวัล ให้สอดคล้องกับความต้องการด้วย^{๒๕}

ค. ทฤษฎีการเสริมแรง (Reinforcement Theory)

ทฤษฎีการเสริมแรง หรือ การปรับพฤติกรรม (Behavior Modification) เป็นทฤษฎีที่ ระบุว่าผลลัพธ์ของพฤติกรรมในปัจจุบันของบุคคลได้รับอิทธิพลจากพฤติกรรมในอดีต เป็นทฤษฎี ที่ว่าพฤติกรรมของมนุษย์ถือเกณฑ์ความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมหนึ่งกับผลพฤติกรรมนั้น หรือ หมายถึงกระบวนการพฤติกรรมของคนซึ่งเกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีต ทฤษฎีนี้ได้นำมาใช้ เป็นเทคนิคในการจูงใจ บุคคลจะได้รับการจูงใจโดยการออกแบบที่เหมาะสมของสภาพแวดล้อมใน การทำงาน และผลการปฏิบัติงาน ส่วนการกระทำที่ไม่เหมาะสมจะทำให้เกิดการเสริมแรงด้านลบ (Negative Reinforcement)^{๒๖}

^{๒๕} Bateman Thomas S. & Scott A. Snell, **Management: Building Competitive Advantage**, 4th ed., (Boston: Lrwin McGraw-Hill, 1999), p. 2.

^{๒๖} Rue Leslie W. & Llyod L. Byars, **Management: Skill and Application**, 9th ed., (North America: McGraw-Hill, 2000), p. 450.

ทฤษฎีนี้ เชื่อว่า พฤติกรรมของมนุษย์หรือสิ่งที่มนุษย์แสดงออก จะมาจากความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมที่แสดงออก หรือการตอบสนอง (Response) และสิ่งเร้า (Stimulus) การเสริมแรง โดยการให้รางวัลที่คนต้องการ เมื่อคนแสดงพฤติกรรมที่พึงปรารถนาจะเป็นตัวกระตุ้นให้คนเรียนรู้ และแสดงพฤติกรรมนั้นซ้ำอีก

สรุปได้ว่า ทฤษฎีประสิทธิภาพ คำนึงถึงผลการปฏิบัติงานที่ก่อให้เกิดความพึงพอใจแก่ มวลมนุษย์และได้รับผลกำไรจากการปฏิบัติตามนั้น นอกเหนือจากนี้ ยังมีทฤษฎีอื่นๆ ที่เกี่ยวข้องกับ ประสิทธิภาพหรือส่งผลกระทบต่อการทำงานให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้นได้ คือ (๑) ทฤษฎีระบบ เป็นการสร้าง ระบบให้กับองค์การตามกรอบองค์ประกอบซึ่งทุกส่วนจะทำงานแบบสัมพันธ์กันตามหน้าที่และ สภาพแวดล้อม (๒) ทฤษฎีความคาดหวัง เป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับขั้นตอน ๓ ประการ คือ การ ใช้ความพยายามในการทำงานของพนักงาน การปฏิบัติงาน และผลลัพธ์ที่เกี่ยวข้องกับงานซึ่งจะทำให้ เกิดความคาดหวัง ๒ ลักษณะ คือ ความคาดหวังผลการปฏิบัติงานจากความพยายาม ความคาดหวัง ผลลัพธ์จากการปฏิบัติงาน หรือเป็นตัวชี้วัดการกระทำเพื่อตอบสนองความต้องการ และ (๓) ทฤษฎี การเสริมแรง เป็นทฤษฎีที่กล่าวถึงพฤติกรรมของมนุษย์ซึ่งเกิดจากการเรียนรู้จากประสบการณ์ในอดีต ซึ่งทฤษฎีนี้จะเชื่อว่าการกระทำที่ไม่เหมาะสมจะทำให้เกิดการเสริมแรงในด้านลบ

๒.๒ แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ จากเอกสารทางวิชาการที่ หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๒.๑ ความหมายของการจัดการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ ความหมายของการจัดการ จากทัศนะของนักวิชาการที่ หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

สังคมไทยในยุคสมัยต่าง ๆ เมื่อมีองค์การเกิดขึ้น จึงมีความจำเป็นที่จะต้องมีการจัด กิจกรรมที่คนทำงานร่วมกันจะได้ปฏิบัติหน้าที่ให้บรรลุจุดมุ่งหมายเดียวกันอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่มีการเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา จึงจำเป็นต้องมีการปรับเปลี่ยน ให้เหมาะสมกับยุคสมัย^{๒๗} ปัจจุบันมีคำศัพท์ที่ใช้อยู่สองคำ คือ การจัดการ (Management) มักใช้กับ การบริหารธุรกิจ และการบริหาร (Administration) ซึ่งมักใช้กับการบริหารกิจการสาธารณะ หรือ การบริหารราชการ^{๒๘} เป็นศิลปะในการใช้บุคคลอื่น^{๒๙} เป็นศิลปะในการทำงานให้บรรลุเป้าหมาย^{๓๐}

^{๒๗} สุพล สุยะพรหม และคณะ, **พื้นฐานทางการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ๑.

^{๒๘} กมล ภูประเสริฐ และคณะ, **การบริหารและการจัดการวัดผลและประเมินผลการศึกษา**, พิมพ์ครั้งที่ ๑๑, (กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕), หน้า ๕.

^{๒๙} สัมพันธ์ ภูไพบูลย์, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: พิกษ์อักษร, ๒๕๔๒), หน้า ๑๖.

^{๓๐} Campbell F. Roald, **Introduction to Educational Administration**, (Boston: Allyn and Bacon, 1997), p. 6.

การจัดการ (Management) หมายถึง กระบวนการประสานกิจกรรมหรืองานต่าง ๆ เข้าด้วยกัน^{๓๑)} ในภาษาอังกฤษ คำว่า การจัดการ ตรงกับคำว่า Management ซึ่งมีผู้นิยามความหมายไว้ใน Effective Management ว่า หมายถึง การประสานทรัพยากรต่าง ๆ ที่ทำให้การดำเนินงานสำเร็จตามที่กำหนดไว้^{๓๒)} เป็นการดำเนินงานเพื่อบรรลุวัตถุประสงค์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๓๓)}

นอกจากนี้ มีนักวิชาการให้ความหมายของการจัดการว่า หมายถึง กระบวนการที่กำหนดและบำรุงรักษาไว้ซึ่งสภาพแวดล้อมของบุคคล เพื่อให้มีการดำเนินงานในภารกิจนั้นบรรลุเป้าหมายที่กำหนดไว้ได้อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด^{๓๔)}

การบริหาร หมายถึง การทำงานให้สำเร็จโดยอาศัยคนอื่น (Getting Things done through other People) โดยการบริหารในพระพุทธศาสนาเริ่มมีเป็นรูปธรรมสองเดือนนับจากวันที่พระพุทธเจ้าตรัสรู้ นั่นคือในวันอาสาฬหบูชา เมื่อพระพุทธเจ้าทรงแสดงพระธรรมเทศนาเป็นครั้งแรกแก่พระปัญจวัคคีย์ซึ่งทำให้เกิดพระสังฆรัตนะขึ้น

เมื่อมีพระสังฆรัตนะเป็นสมาชิกใหม่เกิดขึ้นในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าจึงทรงบริหารคณะสงฆ์ และพุทธวิธีการบริหารซึ่งเป็นวิธีการที่พระพุทธเจ้าทรงใช้ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ซึ่งดำรงสืบมาจนถึงปัจจุบันเป็นเวลากว่า ๒,๕๐๐ ปีนี้ เป็นข้อมูลให้เราได้ศึกษาเรื่องการบริหารในพระพุทธศาสนา นอกจากนี้ยังมีพุทธพจน์ที่เกี่ยวข้องกับการบริหารกระจายอยู่ในพระไตรปิฎก ดังนั้น การศึกษาพุทธวิธีการบริหารในครั้งนี้ขอใช้หน้าที่ของนักบริหารเป็นกรอบในการพิจารณาหน้าที่ (Function) ของนักบริหาร ตามคำย่อในภาษาอังกฤษว่า POSDC^{๓๕)}

การจัดการ คือ กระบวนการอย่างหนึ่งภายในองค์การ ซึ่งมีลำดับการทำงานเป็นขั้นตอน มีกลุ่มบุคคลเป็นกลไกสำคัญในการบริหารงาน มีทรัพยากรอื่น ๆ และกอบด้วยเงินทุน เครื่องจักร และวัสดุครุภัณฑ์ต่าง ๆ เป็นองค์ประกอบ^{๓๖)}

^{๓๑)} P. Robbins Stephen and M. Coulter, **Management**, 7th ed., (New Jersey: Prentice Hall International Lnc., 2002), p. 6.

^{๓๒)} พิมลจรรย์ นามรัตน์ และเสนห์ จุ้ยโต, “แนวคิดเกี่ยวกับองค์การและการจัดการ”, **องค์การและการจัดการ**, (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๑): ๑๖-๑๗.

^{๓๓)} ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์, **การบริหารงานบุคคล**, (กรุงเทพมหานคร: กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐), หน้า ๓.

^{๓๔)} Harold Karold and Heing Weihrich, **Management**, (Singapore: Mc Graw-Hill Book Company, 1998), p. 4.

^{๓๕)} พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมมจิตโต), **พุทธวิธีบริหาร**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙), หน้า ๓-๔.

^{๓๖)} ธีรฤดี บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์, **พื้นฐานการบริหารงานอุตสาหกรรม**, (กรุงเทพมหานคร: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า, ๒๕๕๔), หน้า ๑๒.

กระบวนการจัดการ คือ กระบวนการที่ผู้จัดการใช้ศิลปะและกลยุทธ์ต่าง ๆ ดำเนินกิจการตามขั้นตอนต่าง ๆ โดยอาศัยความร่วมมือร่วมใจของสมาชิกในองค์กร การตระหนักถึงความสามารถ ความถนัด ความต้องการและความมุ่งหวังด้านความเจริญ ก้าวหน้าในการปฏิบัติงานของสมาชิกในองค์กรควบคู่ไปด้วยองค์การจึงจะสัมฤทธิ์ผลตามเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๓๓๗}

การจัดการ (Management) เน้นการปฏิบัติการให้เป็นไปตามนโยบายหรือแผนที่วางไว้ ซึ่งนิยมใช้ในการจัดการธุรกิจ (Business Management) ดังเช่นที่ ผู้จัดการ คือ บุคคลในองค์กรซึ่งทำหน้าที่รับผิดชอบต่อกิจกรรมในการบริหารทรัพยากรและกิจการงานอื่น ๆ เพื่อให้บรรลุวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ขององค์กร^{๓๓๘} เป็นการขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้าโดยอาศัยผู้อื่นด้วยการเป็นผู้นำ การแนะนำ และการกระตุ้นความเพียรของผู้อื่น เพื่อสู่เป้าหมายขององค์กร และยังรวมถึง การให้กำลังใจ การสื่อสาร การวางแผน และการจัดการ^{๓๓๙}

สรุปได้ว่า การจัดการเป็นกระบวนการทางสังคมที่มีบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมกันทำงานให้บรรลุสำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยวิธีการที่เหมาะสม และต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการทำงานเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงาน เพื่อขับเคลื่อนงานภายในองค์กรให้เดินไปข้างหน้า

๒.๒.๒ ความสำคัญของการจัดการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ ความสำคัญของการจัดการ จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

การจัดการโดยทั่วไปในปัจจุบันมักจัดระบบแนวความคิดเป็นสองแนวคือเป็นวิทยาศาสตร์หรือเป็นศิลปะ (Management : Science or Art) การจัดการโดยทั่ว ๆ ไปจะมีลักษณะเป็นกระบวนการหรือเป็นการกำหนดขั้นตอนในการปฏิบัติงานหรือเป็นลำดับรายการในการจัดการซึ่งในการจัดการนั้นจะต้องมีลำดับรายการก่อนหลังว่าจะต้องทำอะไรก่อนและต่อ ๆ ไปจะทำอะไรซึ่งจัดว่าเป็นหลักเกณฑ์วิธีการทางวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) กระบวนการจัดการจะกำหนดขอบเขตและหน้าที่ตามขั้นตอนต่าง ๆ ไว้อย่างชัดเจนการจัดการนั้นเป็นทั้งศาสตร์และศิลป์กล่าวคือศาสตร์นั้นต้องรู้ (To Know) ในเนื้อหาทางการบริหารจัดการส่วนศิลป์เป็นการนำความรู้ไปปฏิบัติหรือทำ (To Do) ดังนั้นการจัดการจึงเป็นทั้งสองอย่างคู่กันผู้บริหารจัดการที่ประสบความสำเร็จจึงมักเป็นผู้ที่มีทั้งศาสตร์และศิลปะในการบริหารจัดการอยู่ในตัวเอง^{๓๔๐}

^{๓๓๗} พยอ มวงศ์สารศรี, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: พรานนกการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๓๖.

^{๓๓๘} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, **องค์การและการจัดการ**, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๑๘-๑๙.

^{๓๓๙} Chapman, **Supervisor Survival Kit**, 2nd ed., (California: Science Research Associates Inc., 1995), p. 3.

^{๓๔๐} สุพจน์ บุญวิเศษ, **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร**, (ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒), หน้า ๙.

แต่ก่อนถือว่าการจัดการให้ได้รับผลสำเร็จนั้นเป็นศิลปะหรือศิลป์ (Art) ในปัจจุบันนี้การจัดการที่จะให้ได้รับความสำเร็จนั้นจะเป็นศิลปะการใช้ความสามารถหรือทักษะในการดำเนินงานให้ได้รับความสำเร็จมากกว่าอย่างอื่น ในเชิงศิลป์นี้ถือว่าการจัดการจะสำเร็จหรือไม่แค่นั้นขึ้นอยู่กับความสามารถและทักษะในการจัดการของผู้จัดการเป็นสำคัญ และเรื่องของการจัดการนั้นได้มีการศึกษาอย่างมีระบบและได้มีการคิดค้นหลักการต่าง ๆ ในการจัดการและมีความจำเป็นในการปรับปรุงหลักการให้สอดคล้องกับความรู้ใหม่ ๆ การจัดการจึงกลายเป็นศาสตร์ (Science) หรือวิทยาการหรือเทคโนโลยี (Technology) สาขาหนึ่งในปัจจุบันนี้ การจัดการเป็นศาสตร์ที่มีความก้าวหน้ามีการคิดค้นมีการวิจัยและพัฒนาไปอย่างกว้างไกลมาก แต่อย่างไรก็ตาม ทุกวันนี้มีการยอมรับอยู่ว่าแม้ว่าการจัดการหรือการบริหารนั้นเป็นศาสตร์สาขาหนึ่งซึ่งมีการศึกษากันอย่างมีระบบก็ตามและผู้ซึ่งได้รับความสำเร็จในการจัดการหรือการบริหารนั้นต้องอาศัยศิลปะอยู่มากสมัยก่อนยอมรับว่าเป็นศิลป์เพราะเป็นเรื่องของความสามารถส่วนบุคคลสมัยนี้ถือว่าเป็นศิลป์เพราะเป็นเรื่องของความสามารถและทักษะในการดำเนินงานมากกว่าอย่างอื่นขณะเดียวกันปัจจุบันยอมรับว่าเป็นศาสตร์ด้วยเพราะสามารถศึกษาได้อย่างมีระบบและมีการคิดค้นเป็นหลักการต่าง ๆ และนำไปปฏิบัติได้ผล^{๔๑} และเมื่อก้าวถึงความสำคัญของการจัดการ จึงปรากฏดังนี้

๑. การจัดการได้รับการพัฒนามาควบคู่กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์เป็นเวลานาน และช่วยให้มนุษย์สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุข

๒. จำนวนประชากรของโลกและของแต่ละประเทศเพิ่มมากขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นผลทำให้องค์การต่าง ๆ จำเป็นต้องให้ความสำคัญต่อการขยายงานด้านการจัดการให้กว้างขวางเป็นระบบมากยิ่งขึ้น

๓. การจัดการเป็นเครื่องมือบ่งชี้ให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม จะเห็นได้ว่าความเจริญก้าวหน้าทางวิชาการต่าง ๆ โดยเฉพาะทางด้านอุตสาหกรรม ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่างไม่หยุดยั้ง ทั้งนี้ก็เนื่องจากการจัดการนั่นเอง

๔. การจัดการเป็นวิธีการที่สำคัญที่จะนำสังคมและประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในยุคข้อมูลข่าวสารที่ไร้พรมแดนดังเช่นปัจจุบัน

๕. การจัดการเป็นลักษณะของการให้บุคคลต่าง ๆ ในองค์กรได้มีโอกาสร่วมมือกันทำงานเป็นปฏิสัมพันธ์ที่ดีต่อกัน และก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ในหมู่ผู้ปฏิบัติงานร่วมกัน

๖. แม้แต่ชีวิตประจำวันของมนุษย์เรา ไม่ว่าจะอยู่ในเรื่องครอบครัวหรือในที่ทำงาน ก็ล้วนแต่เกี่ยวข้องกับการจัดการทั้งสิ้น ดังนั้น ชีวิตและการทำงานจะประสบความสำเร็จหรือไม่นั้น ย่อมขึ้นอยู่กับจัดการทั้งสิ้น^{๔๒}

^{๔๑} บรรยงค์ โตจินดา, องค์การและการจัดการ, (กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๒๕.

^{๔๒} สัมพันธ์ ภูไพบูลย์, องค์การและการจัดการ, หน้า ๑๘.

การจัดการเป็นวิธีการที่เป็นระบบก็เพราะว่าผู้บริหารทุกคนจะมีความสามารถในการจัดการลำดับกิจกรรม เพื่อให้งานบรรลุตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ โดยที่ผู้ทำหน้าที่บริหารเรียกชื่อต่าง ๆ กัน เช่น เจ้านาย ผู้บังคับบัญชา หัวหน้า ผู้จัดการ ผู้อำนวยการ เป็นต้น ส่วนผู้ถูกบริหารเรียกชื่อว่า ผู้ใต้บังคับบัญชา ลูกน้อง เจ้าหน้าที่ เป็นต้น บุคคลทั้งสองกลุ่มจะมีความสัมพันธ์กัน และลักษณะความสัมพันธ์เหล่านี้มีผลต่อประสิทธิภาพของหน่วยงานหรือองค์การ ถ้ามีความสัมพันธ์ในทางที่ดี แนวโน้มของการดำเนินงานขององค์การก็เป็นไปได้ด้วยดี แต่ถ้ามีความสัมพันธ์ที่ไม่ดีแล้ว ความสำเร็จจะเป็นไปด้วยความยากลำบาก นั่นเอง^{๔๓} การมีองค์กรเกิดขึ้นในโลกนั้นจะมีขนาดใหญ่หรือเล็ก ไม่ว่าจะเป็นอย่างใดจะเป็นองค์การที่เป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ก็ล้วนแต่ต้องอาศัยการจัดการเข้าไปดำเนินการให้ องค์การเหล่านั้นบรรลุเป้าหมายหรือวัตถุประสงค์ที่กำหนดไว้ การศึกษาเรียนรู้และการทำความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการจึงเป็นเรื่องสำคัญและมีความจำเป็นต่อแวดวงวิชาการและผู้ปฏิบัติงานทั้งหลาย เพราะการจัดการที่มีการศึกษาองค์ความรู้แล้วจะนำไปนำไปปฏิบัติหรือประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อองค์การนั้น ๆ ได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล^{๔๔}

สรุปได้ว่า แนวคิดการจัดการในปัจจุบันจัดระบบเป็นสองแนวคือเป็นวิทยาศาสตร์และเป็นศิลปะ (Management: Science or Art) โดยความสำคัญของการจัดการ มีหลากหลายประการ ได้แก่ การจัดการได้รับการพัฒนามาควบคู่กับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ จำนวนประชากรโลกเพิ่มขึ้นรวดเร็ว การจัดการเป็นเครื่องมือบ่งชี้ให้เห็นถึงความเจริญก้าวหน้าของสังคม การจัดการเป็นวิธีการที่สำคัญที่จะนำสังคมและประเทศชาติไปสู่ความเจริญรุ่งเรือง การจัดการก่อให้เกิดความคิดสร้างสรรค์ ประการสำคัญ คือ ชีวิตและการงานของบุคคลจะประสบความสำเร็จหรือไม่ขึ้นอยู่กับจัดการทั้งสิ้น ดังนั้น การจัดการจึงเป็นเรื่องสำคัญและมีความจำเป็นต่อแวดวงวิชาการและผู้ปฏิบัติงานทั้งหลายในปัจจุบัน

๒.๒.๓ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ จากทัศนะของนักวิชาการทั้งหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการ หมายถึง แนวความคิดหรือความเชื่อที่เกิดขึ้นอย่างมีหลักเกณฑ์ มีการทดสอบ และการสังเกตจนเป็นที่แน่ใจ ทฤษฎีเป็นกลุ่ม หรือหมวดหมู่ของมโนทัศน์ที่เชื่อมโยงซึ่งกันและกัน เป็นข้อสรุปอย่างกว้าง ๆ ที่พรรณนาและอธิบายพฤติกรรมในการจัดการองค์การทางการศึกษาอย่างเป็นระบบ ถ้าทฤษฎีได้รับการพิสูจน์บ่อย ๆ ก็จะกลายเป็นกฎเกณฑ์ ทฤษฎีเป็นแนวความคิดที่มีเหตุผล และสามารถนำไปประยุกต์ใช้และปฏิบัติได้ ทฤษฎีมีบทบาทในการให้คำอธิบายเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทั่วไปและชี้แนะสำหรับการวิจัย^{๔๕}

^{๔๓} กรรณิการ์ สุวรรณศรี, เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ๙๐๑๑๐๖ การบริหารทรัพยากรมนุษย์, (นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ม.ป.ป.), หน้า ๒.

^{๔๔} สุรพล สุขะพรหม และคณะ, **พื้นฐานทางการจัดการ**, หน้า ๖.

^{๔๕} ภาวิดา ธาราศรีสุทธิ และวิบูลย์ ไตวงนะบุตร, **หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา**, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐-๒๕.

อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาตามช่วงเวลาจากอดีตถึงปัจจุบัน มีทฤษฎีที่เกี่ยวกับการจัดการ ดังนี้

ก. การจัดการสมัยเก่า

การจัดการตามแนวความคิดสมัยเก่าหรือการจัดการแบบคลาสสิก (Classical Management) นั้น ได้เริ่มขึ้นในปลายศตวรรษที่ ๑๘ หลังจากมีการปฏิวัติอุตสาหกรรมและมีวิวัฒนาการเรื่อยมา จนถึงต้นศตวรรษที่ ๑๙ ซึ่งแนวคิดนี้ เป็นการบริหารจัดการบนสมมติฐานที่ว่า มนุษย์เป็นสัตว์ที่มีเหตุผล หลักการสำคัญของแนวคิดนี้จึงเป็นการกำหนดกระบวนการบริหารขึ้นอย่างมีหลักเกณฑ์ เพื่อให้มีการปฏิบัติตามกระบวนการที่กำหนดไว้โดยมุ่งเน้นที่จะปรับปรุงประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Effectiveness) ของการปฏิบัติงาน ซึ่งประกอบด้วยหลักสำคัญ ๔ ประการ ดังนี้

๑. การจัดการแบบวิทยาศาสตร์ (Scientific Management) เป็นการศึกษาเกี่ยวกับกระบวนการในการปฏิบัติงาน การผลิต การบริการ และวิเคราะห์วิธีการทำงาน จัดตั้งมาตรฐานของงาน กำหนดกฎระเบียบและวิธีการทำงาน ภายใต้หลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์ บุคคลที่มีชื่อเสียง และได้รับการยกย่องว่าเป็นผู้บุกเบิกในแนวความคิดนี้คือ เฟรดเดอริก ดับเบิลยู เทย์เลอร์ (Fredrick W. Taylor) ซึ่งเป็นวิศวกรเครื่องยนต์ทำงานอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรมถลุงเหล็ก ในปี ค.ศ. ๑๘๘๔ ได้นำเสนอแนวความคิดที่มีจุดเน้น (Focus) คือ การสร้างประสิทธิภาพของการทำงานอย่างมีความเป็นเหตุเป็นผลของพนักงานในระดับปฏิบัติงานขององค์การ เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการทำงาน^{๔๖}

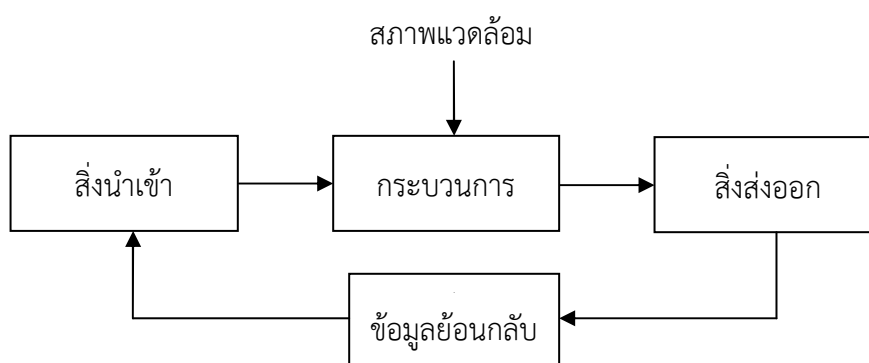
หลักการจัดการตามแนวความคิดของ เฟรดเดอริก ดับเบิลยู เทย์เลอร์ (Fredrick W. Taylor) สรุปได้ดังนี้

- พัฒนารูปแบบการทำงานวิธีที่ดีที่สุด (One Best Way) ที่ผ่านการวิเคราะห์อย่างมีหลักเกณฑ์ แทนการใช้กฎที่ไม่แน่นอน (Rule of Thumb)
- ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ที่มีหลักเกณฑ์คัดเลือก ฝึกหัด สอน และพัฒนาคน งานให้มีคุณสมบัติตรงตามงานที่ปฏิบัติเพราะในอดีตคนงานจะทำงานของตน และแสวงหาประสบการณ์ไปเรื่อย ๆ จนพบวิธีที่ดีที่สุดด้วยตนเอง
- มีการร่วมมือกับคนงานอย่างจริงจังเพื่อให้เชื่อมั่นได้ว่างานทั้งหมดได้ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่ได้พัฒนาขึ้น
- มีการแบ่งงาน (Division of Labor) และความรับผิดชอบระหว่างการจัดการและแรงงาน หรือกล่าวง่าย ๆ ว่ามีการแบ่งงาน และความรับผิดชอบระหว่างฝ่ายบริหารและฝ่ายผลิต เพราะในอดีตงานและความรับผิดชอบส่วนใหญ่ตกอยู่กับฝ่ายผลิต
- มีการพัฒนาพนักงานให้มีความสามารถสู่ระดับสูงสุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ทั้งนี้เพื่อตัวของพนักงานเองและเพื่อความเจริญรุ่งเรืองขององค์การ

^{๔๖} ทองใบ สุดซารี, ทฤษฎีองค์การ: วิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและการประยุกต์, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (อุบลราชธานี: ภาควิชาบริหารธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๒), หน้า ๖.

กล่าวคือ เฟรดเดอริก ดับเบิลยู เทย์เลอร์ (Fredrick W. Taylor) ได้เสนอให้ใช้วิธีการทางวิทยาศาสตร์ในการคัดเลือกพนักงานให้เหมาะสมกับงานและการฝึกงานให้ทำตามวิธีการที่ดีที่สุดและประหยัดเวลามากที่สุด ตลอดจนมีการแบ่งงานระหว่างฝ่ายบริหารและคนงานอย่างชัดเจน

๒. การบริหารเชิงระบบ (Systematic of Management) คือ การกำหนดกระบวนการในการบริหารงานอย่างต่อเนื่องสัมพันธ์ (Relation) กันของหน่วยย่อยๆ ที่มีความเกี่ยวข้องและการปฏิบัติต่อกันและกันอย่างเป็นระบบ (System) โดย นอร์เบิร์ต ไวน์เนอร์ (Norbert Weiner) เป็นผู้เสนอแนวความคิดขององค์การอย่างชัดเจนเป็นครั้งแรกว่า องค์การเป็นระบบอย่างหนึ่งที่ประกอบด้วยสิ่งนำเข้า (Input) กระบวนการ (Process) สิ่งส่งออก (Output) ข้อมูลย้อนกลับ (Feedback) และสภาพแวดล้อม (Environment)

ภาพที่ ๒.๑ การบริหารเชิงระบบของ นอร์เบิร์ต ไวน์เนอร์ (Norbert Weiner)^{๔๗}

การบริหารเชิงระบบของ นอร์เบิร์ต ไวน์เนอร์ (Norbert Weiner) มีแนวทางการพิจารณาเกี่ยวกับองค์การในเชิงระบบ โดยจำแนกได้ ๓ แนวทางคือ ระบบโครงสร้าง ระบบกระแสของงานและระบบคน ความคิดเกี่ยวกับระบบเป็นแนวความคิดที่นิยมนำมาใช้ในการวิเคราะห์เรื่องของการบริหารได้อย่างเหมาะสม เพราะระบบมีคุณสมบัติคือมีขอบเขตที่แน่นอนประกอบไปด้วยระบบย่อยต่าง ๆ ที่มีการกำหนดกระบวนการและขั้นตอนในการทำงานให้เป็นไปตามเป้าหมาย ๔ ประการ คือ

- ต้องระบุหน้าที่และความรับผิดชอบของงานไว้อย่างชัดเจน
- กำหนดวิธีการที่เป็นมาตรฐานสำหรับใช้ในการทำงาน
- กำหนดวิธีการอย่างชัดเจนในการเก็บรวบรวม ดำเนินการการส่งและการวิเคราะห์ข้อมูล
- กำหนดระบบบัญชีต้นทุนค่าแรงและการควบคุมเพื่อสะดวกต่อการประสานงานภายใน

^{๔๗} เสนาะ ดิยาวัว, **หลักการบริหาร (แก้ไขปรับปรุงใหม่)**, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔), หน้า ๔๗.

ทฤษฎีระบบให้ความสำคัญกับข้อมูลป้อนกลับ เพื่อปรับการทำงานของระบบให้เป็นปกติ นอกจากนั้น การพึ่งพาอาศัยกันของส่วนต่าง ๆ ในระบบยังสำคัญเช่นกัน เนื่องจากกลไกมีความสัมพันธ์กับเป้าประสงค์ของระบบ ซึ่งมีความสำคัญกับพฤติกรรมองค์การและอื่น ๆ อย่างไรก็ตาม ทฤษฎีนี้ไม่ให้ความสำคัญกับการเติบโตของระบบ รวมถึงบทบาทของสภาวะภายนอกองค์การต่อกระบวนการต่าง ๆ ของระบบ

๓. การจัดการแบบหลักการบริหาร (Administrative Principle) บุคคลสำคัญที่กำหนดหลักการบริหารขึ้นมา คือ เฮนรี ฟาโยล (Henri Fayol) ทฤษฎีการปฏิบัติการและการจัดการตามหลักการบริหาร เฮนรี ฟาโยล (Henri Fayol) เป็นวิศวกรในบริษัทเหมืองแร่แห่งหนึ่งในประเทศฝรั่งเศส ได้ทำการศึกษาและคิดค้นถึงกระบวนการจัดการในรูปแบบใหม่ และได้เสนอแนวคิด การจัดการเป็นกระบวนการ (Management Process School) ที่มีจุดเน้นความเป็นเหตุเป็นผล ในการบริหารงานของผู้บริหารระดับสูงขององค์การ (Top Organization) โดยเสนอแนะให้เห็นว่าผู้บริหารมีภารกิจที่สำคัญในการบริหารงานที่เป็นกระบวนการต่าง ๆ ประกอบด้วย การวางแผน (Planning) การจัดองค์การ (Organization) การบังคับบัญชา (Commanding) การประสานงาน (Coordinating) การควบคุม (Controlling)^{๔๘} โดยได้เสนอหลักการบริหารการจัดการไว้ ๑๔ ข้อ คือ

- การแบ่งงานกันทำ (Division of Work)
- อำนาจหน้าที่ (Authority)
- ระเบียบวินัย (Disciplines)
- เอกภาพในสายการบังคับบัญชา (Unity of Command)
- เอกภาพในการอำนวยการ (Unity of Direction)
- ประโยชน์ส่วนตัวย่อมเป็นรองประโยชน์ส่วนรวม (General Interest)
- การให้ผลประโยชน์ตอบแทนพนักงาน (Remuneration of Personal)
- การรวมอำนาจ (Centralization)
- การจัดลำดับของสายงาน (Scalar Chain)
- ความมีระเบียบ (Order)
- ความเป็นธรรม (Equity)
- ความมั่นคงในการทำงาน (Stability of tenure of personnel)
- ความคิดริเริ่ม (Initiative)
- ความสามัคคี (Esprit de Corps)^{๔๙}

^{๔๘} บรรยงค์ โตจินดา, องค์การและการจัดการ, หน้า ๑๓๒.

^{๔๙} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ, องค์การและการจัดการ, หน้า ๓๗-๓๘.

เป็นที่น่าสังเกตว่า เฮนรี ฟาโยล (Henri Fayol) ไม่กล่าวถึงการสื่อสาร (Communication) ว่าเป็นหนึ่งในองค์ประกอบของการบริหารงานดังที่กล่าวมาข้างต้นเลย อย่างไรก็ตาม การที่ผู้จัดการของหน่วยงานหนึ่ง ๆ จะปฏิบัติงานโดยยึดองค์ประกอบดังกล่าวเป็นหลักจำเป็นต้องใช้การสื่อสารเป็นเครื่องมือเช่น ผู้จัดการต้องมีการติดต่อสื่อสารกับฝ่ายต่าง ๆ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่เพียงพอในการวางแผนการจัดระเบียบ การสั่งการ การสร้างความร่วมมือกันและการควบคุม ให้การปฏิบัติงานนั้นดำเนินไปตามแผนที่วางไว้ ดังนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าบทบาทของการสื่อสารได้แฝงอยู่ในองค์ประกอบการบริหารงานดังกล่าว การสื่อสารในองค์การรูปแบบนี้เป็นสื่อสารในแนวดิ่งจากบนลงล่าง คือ จากผู้บังคับบัญชาไปยังผู้ใต้บังคับบัญชา ซึ่งเป็นการสื่อสารเกี่ยวกับคำสั่งและแนวทางปฏิบัติงาน การสื่อสารจากล่างขึ้นบนและแนวระนาบระหว่างพนักงานไม่ได้รับการส่งเสริม เนื้อหาของการสื่อสารควรเกี่ยวกับงานเป็นหลัก ไม่ควรเป็นไปเพื่อการสร้างปฏิสัมพันธ์และความสัมพันธ์ในสังคม

อย่างไรก็ตาม องค์การที่ดีจะต้องมีโครงสร้างชัดเจนและพนักงานต้องตระหนักถึงตำแหน่งและบทบาทของตนในองค์การ โครงสร้างที่ชัดเจนทำให้การทำงานขององค์การเป็นไปโดยราบรื่น มีการให้รางวัลพนักงานอย่างเท่าเทียมกันขึ้นกับความรู้ความสามารถและพนักงานต้องเห็นประโยชน์ขององค์การสำคัญกว่าประโยชน์ส่วนตัว

๔. การจัดการแบบระบบราชการ (Bureaucracy System) คือ ระบบการบริหารงานที่มีการแบ่งหน้าที่การปฏิบัติงานอาศัยกฎระเบียบที่แน่นอนลักษณะการบังคับบัญชาตามลำดับชั้น เป็นการบริหารงานในองค์การขนาดใหญ่ ได้แก่ การบริหารงานของรัฐบาลหรือองค์การเอกชนที่มีการพัฒนาเป็นองค์การ องค์การขนาดใหญ่ก็จัดเข้าข่าย การบริหารงานในแบบระบบราชการได้เช่นกัน โดย แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) เป็นบุคคลแรกที่ทำการศึกษาะบบราชการในรูปแบบองค์การอย่างเป็นทางการและกล่าวว่าระบบราชการคือการใช้อำนาจปกครอง ซึ่งอำนาจมีที่มาจากรากฐานความถูกต้องที่คนในสังคมให้การยอมรับ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) ได้กำหนดหลักการของระบบราชการไว้ ดังนี้

- กฎ (Rule)
- ไม่ยึดตัวบุคคล (Impersonality)
- มีการแบ่งงานกันทำ (Division of Labor)
- โครงสร้างแบบลำดับชั้นตอนสายการบังคับบัญชา (Hierarchical Structure)
- โครงสร้างอำนาจหน้าที่ (Authority Structure) แบ่งอำนาจออกเป็น ๓ ประเภท คือ อำนาจตามลักษณะส่วนตัวหรือบารมีอำนาจ (Charismatic Domination) อำนาจตามประเพณีนิยม (Traditional domination) อำนาจตามกฎหมาย (Legal/Rational Domination)
- มีข้อผูกมัดด้านอาชีพระยะยาว (Lifelong Career Commitment)
- ความมีเหตุผล (Rationality)^{๕๐}

^{๕๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๔-๖๗.

ดังกล่าวนี้ ทำให้มองเห็นรูปแบบการบริหารงานที่ใช้ระบบราชการในองค์กรของรัฐและเอกชนต่าง ๆ ซึ่งเป็นการบริหารงานแบบรวมศูนย์เป็นไปตามระบบระเบียบที่วางไว้และมีการใช้อำนาจหน้าที่การบังคับบัญชาตามขั้นตอน การสื่อสารในองค์กรที่ใช้ระบบนี้จะเป็นแนวดิ่ง จากบนลงล่างตามสายงานการบังคับบัญชา การสื่อสารจากล่างขึ้นบนมีปริมาณน้อยกว่า

ทฤษฎีการจัดการแบบระบบราชการ (Bureaucracy System) ของ แมกซ์ เวเบอร์ (Max Weber) มีลักษณะเป็นอุดมคติ ซึ่งองค์การแบบนี้ควรดำเนินการในระบบปิดและควบคุมโดยอำนาจการบริหารงานที่มาจากเหตุผลและกฎหมาย การบริหารงานองค์การ ที่ใช้ระบบราชการจะต้องมีการใช้กฎระเบียบที่เข้มงวด มีการแบ่งงาน การบริหารงานตามลำดับขั้นโดยชัดเจนและการรวมศูนย์อำนาจ เหล่านี้จะทำให้องค์การมีความเป็นทางการโดยไม่มีอารมณ์ของบุคคลเข้ามาเกี่ยวข้อง

ข. การจัดการสมัยใหม่

ด้วยเหตุที่ สภาพแวดล้อมขององค์การมีความไม่แน่นอน ทุกอย่างมีการเปลี่ยนแปลงไปตามกาล ซึ่งจะเห็นได้ในสังคมปัจจุบันการจัดการมีการแข่งขันกันในระดับประเทศ และระหว่างประเทศ การพาณิชย์อิเล็กทรอนิกส์ (E-Commerce) และความท้าทายอื่น ๆ ทำให้ผู้บริหารไม่สามารถ ทำนายและควบคุมด้วยวิธีการแบบดั้งเดิมได้ องค์การหลาย ๆ องค์การมีการเปลี่ยนแปลงโดยมีความยืดหยุ่น มีการกระจายอำนาจและให้ความสำคัญกับการประสานกันในแนวนอน กระบวนการจัดการองค์การในปัจจุบันจึงต้องให้ความสำคัญกับสภาพแวดล้อมภายนอกองค์การด้วย แนวความคิดการจัดการสมัยใหม่จึงเปลี่ยนแปลงไปเช่นการบริหารตามสถานการณ์ (Contingency Management) ซึ่งคำนึงถึงความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ของปัจจัยภายในองค์การเอง ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายในและปัจจัยภายนอกองค์การ และความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยภายนอกด้วยกัน^{๕๑}

การจัดการสมัยใหม่มุ่งปรับปรุงพฤติกรรมกรรมการจัดการตามสถานการณ์เฉพาะอย่างขององค์การ โดยประสมประสานแนวคิดในการบริหารจัดการสำคัญ ๔ ประการ คือ แนวคิดแบบดั้งเดิม (Classical Perspective) แนวคิดเชิงพฤติกรรม (Behavioral perspective) แนวคิดเชิงปริมาณ (Quantitative perspective) และแนวคิดเชิงระบบ (System perspective)^{๕๒}

แนวคิดสมัยใหม่ (Modern Approach) ในการจัดการองค์การให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน โดยตั้งสมมุติฐานว่า มนุษย์เป็นสิ่งยุ่งยากซับซ้อนมีความต้องการที่หลากหลายและเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา แต่มีความรู้ความสามารถที่สามารถพัฒนาได้ตลอดเวลาอย่างไม่มีสิ้นสุด แนวคิดทางการบริหารสมัยใหม่

^{๕๑} เสนาะ ดีเยาว์, **หลักการบริหาร (แก้ไขปรับปรุงใหม่)**, หน้า ๕๕.

^{๕๒} ศิริวรรณ เสรีรัตน์, สมชาย หิรัญกิตติ และสมศักดิ์ วานิชยาภรณ์, **ทฤษฎีองค์การ**, (กรุงเทพมหานคร: Dimond in Business World, ๒๕๔๕), หน้า ๑๗๖.

นอกจากผสมผสานแนวคิดทั้ง ๔ แล้วยังต้องปรับเปลี่ยนและเสริมด้วยแนวคิดเรื่องของการบริหารคุณภาพโดยรวม (TQM-Total Quality Management) การมุ่งสู่ความเป็นเลิศ การลดสายการบังคับบัญชาให้สั้นลง การเรียนรู้และปรับปรุงแบบองค์การเป็นองค์การแห่งการเรียนรู้ (Learning Organization) การแสวงหาจากภายนอก เช่น การหาจุดเด่น (Benchmarking) และการหาจากแหล่งข้างนอก (Outsourcing)^{๕๓} ในการจัดการยุคใหม่ คือ Balance Scorecard บรรษัทภิบาล (Good Corporate governance) และเทคนิคลดข้อเสียในกระบวนการปฏิบัติงานด้วย Six Sigma^{๕๔}

แนวคิดการจัดการสมัยใหม่ (Modern Management) เริ่มตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๕๐ ถึงปัจจุบัน ซึ่งในขณะนี้เศรษฐกิจและธุรกิจขยายตัวอย่างรวดเร็ว ความสลับซับซ้อนในการบริหารการจัดการก็มากขึ้น เพราะฉะนั้นการจัดการสมัยใหม่ จึงต้องใช้หลักทางคณิตศาสตร์มาช่วยในการตัดสินใจ ตลอดจนการจัดการเชิงระบบมาช่วย แต่อย่างไรก็ตาม การบริหารการจัดการสมัยใหม่ก็ยังมีได้ทั้งหลักเกณฑ์ทางวิทยาศาสตร์และแนวคิดในด้านมนุษยสัมพันธ์เสียทีเดียว

ไม่ว่าสภาพแวดล้อมทางสังคมและองค์การภาครัฐและเอกชนจะเปลี่ยนแปลงและพัฒนาไปอย่างไรก็ตาม หน้าที่ทั้ง ๔ อย่างในกระบวนการจัดการ (Management Process) ประกอบด้วย

- การวางแผน (Planning)
- การจัดองค์การ (Organizing)
- การนำ (Leading)
- การควบคุม (Controlling)

หน้าที่ทั้ง ๔ อย่างในกระบวนการจัดการ (Management Process) นี้ ก็ยังมีลักษณะคาบเกี่ยวสัมพันธ์กันไม่แยกจากกันเด็ดขาด และแนวคิดทั้ง ๔ ประการนี้ ยังคงสามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างทันสมัย สมัย แม้ว่าแนวคิดนี้จะมีมาตั้งแต่ปี ค.ศ. ๑๙๑๖ ก็ตาม^{๕๕}

การวางแผน (Planning) ได้แก่การกำหนดเป้าหมายและหาวิธีการที่ทำให้บรรลุเป้าหมาย การจัดองค์การ (Organizing) เป็นการจัดทรัพยากรและการเตรียมกิจกรรมที่จะมอบหมายให้คนหรือกลุ่มคนดำเนินการให้เป็นไปตามแผนที่กำหนดไว้ การนำ (Leading) คือ กระบวนการในการกระตุ้นส่งเสริมคนให้ทำงานเพื่อบรรลุผลตามแผนงานที่กำหนดไว้ และการควบคุม (Controlling) ซึ่งเป็นกระบวนการในการตรวจสอบผลการปฏิบัติงานเปรียบเทียบกับเป้าหมายหรือมาตรฐานและแก้ไขให้ได้ตามเป้าหมาย

^{๕๓} เสนาะ ดีเยาว์, **หลักการบริหาร (แก้ไขปรับปรุงใหม่)**, หน้า ๕๖-๖๒.

^{๕๔} ศิริวรรณ เสรีรัตน์ สมชาย หิรัญกิตติ และสมศักดิ์ วานิชยาภรณ์, **ทฤษฎีองค์การ**, หน้า ๓๔๔.

^{๕๕} ลัทธิกาล ศรีวรรณ, **ประมวลสาระชุดวิชาการจัดการองค์การและทรัพยากรมนุษย์ หน่วยที่ ๑-๕**, (นนทบุรี: สาขาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓), หน้า ๘.

นอกจากนั้น การจัดการยังเป็นการใช้ทรัพยากรทางการบริหารต่าง ๆ ได้แก่ มนุษย์ วัสดุ อุปกรณ์ เงินทุน ตลอดจนสารสนเทศที่เกี่ยวข้องในองค์การอย่างเหมาะสมมีประสิทธิภาพ (Efficiency) และประสิทธิผล (Effectiveness)^{๕๖} การวัดความสำเร็จของการจัดการจึงสามารถพิจารณาได้จาก ประสิทธิภาพ คือ การวัดระดับของความสำเร็จในการบรรลุวัตถุประสงค์ที่ต้องการและประสิทธิภาพคือ การวัดความสามารถในการใช้ทรัพยากรให้บรรลุเป้าหมายที่ต้องการ

สรุปได้ว่า ทฤษฎีการจัดการที่มีมาตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันล้วนเป็นกระบวนการทางสังคมที่มีบุคคลตั้งแต่ ๒ คนขึ้นไป ร่วมกันทำงานให้บรรลุสำเร็จตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ โดยอาศัยวิธีการที่เหมาะสม และต้องใช้ศาสตร์และศิลป์ในการทำงานเพื่อให้เกิดความร่วมมือในการทำงาน ซึ่งจำเป็นต้องอาศัยทรัพยากรทางการจัดการอย่างน้อย ๔ ประการ คือ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุ (Material) และวิธีการ/จัดการ (Method/Management) เพื่อสนับสนุนให้การจัดการประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

๒.๓ แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรม

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา แนวคิดเกี่ยวกับการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรม จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระสำคัญไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๓.๑ ความหมายของศาสนศึกษา

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ ความหมายของศาสนศึกษา จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

ศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มาตรา ๑๕ ตรี มีความตอนหนึ่งว่า ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลาง ของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษาว่า ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี โดยนัยนี้ คณะสงฆ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์การศาสนศึกษาไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว คงอนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ

๑. เพื่อพระสงฆ์รักษาดนเองและหมู่คณะ
๒. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๓. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา
๔. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา
๕. เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา

^{๕๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

๖. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
๗. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
๘. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
๙. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม^{๕๗}

การศาสนศึกษา หมายถึง การศึกษาพระปริยัติธรรมและการศึกษาอื่น ๆ อันสมควรแก่สมณะ การศึกษาของสงฆ์แต่เดิมนั้นเริ่มต้นมาแต่สมัยพุทธกาลและบุคคลที่เข้ามาสู่สังฆมณฑลในครั้งพุทธกาลตามประวัติความเป็นมาส่วนมาก มักจะได้รับการศึกษาทั้งคฤหัสถ์และคฤหัสถ์มาเป็นอย่างดี ตามลัทธิศาสนาในสมัยนั้น เป็นต้นว่าเรียนจบไตรเพทมาก่อนการศึกษาของสงฆ์ในสมัยพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มี ๒ ประการ คือ

๑. คณิษฐาน คือ ฐานะฝ่ายคัมภีร์ กิจด้านการเรียน
๒. วิปัสสนาธุระ คือ ฐานะฝ่ายเจริญวิปัสสนา กิจด้านการบำเพ็ญภาวนาหรือเจริญพระกรรมฐาน ซึ่งรวมทั้งสมณะด้วยเรียกรวมเข้าในวิปัสสนาโดยฐานเป็นส่วนคลุมนิยต^{๕๘}

สรุปได้ว่า ศาสนศึกษา หมายถึง การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ ทั้งแผนกธรรมบาลี แผนกสามัญศึกษา รวมทั้งการส่งเสริมสนับสนุนพัฒนาพระภิกษุสงฆ์และส่งเสริมพระพุทธศาสนา และสามเณรศึกษาพระปริยัติธรรมทุก ๆ วิธีที่ไม่ขัดแย้งต่อพระธรรมวินัย และการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ถือว่าเป็นหัวใจในการรักษาพระพุทธศาสนาและเป็นพื้นฐานสำคัญในที่จะเผยแผ่หลักพระพุทธศาสนา เพราะคณะสงฆ์จะสามารถเผยแผ่หลักธรรมอันดีงามแห่งพระพุทธศาสนาได้ก็ต้องศึกษาเรียนรู้และนำไปปฏิบัติให้เกิดผล และเผยแผ่ไปสู่ผู้อื่นได้ต่อไป

๒.๓.๒ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทย จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

การศึกษาพระพุทธศาสนาของพระสงฆ์ไทยแต่โบราณมา นิยมศึกษาเป็นภาษาบาลี ที่เรียกว่า การศึกษาพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นสิ่งที่เรียนรู้ได้ยากสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไป จึงปรากฏว่าภิกษุสามเณรที่มีความรู้ในพระธรรมวินัยอย่างทั่วถึงมีจำนวนน้อย เป็นเหตุให้สังฆมณฑลขาดแคลนภิกษุผู้มีความรู้ความสามารถที่จะช่วยกิจการพระศาสนาทั้งในด้านการศึกษา การปกครองและการแนะนำสั่งสอนประชาชน

^{๕๗} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐), หน้า ๔๑.

^{๕๘} พระเมธีธรรมมารถ (ประยูร ธมมจิตโต), การปกครองคณะสงฆ์ไทย, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙), หน้า ๗๗.

สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงได้ทรงพระดำริวิธีการเล่าเรียนพระธรรมวินัยในภาษาไทยขึ้น สำหรับสอนภิกษุสามเณรวัดบวรนิเวศเป็นครั้งแรก นับแต่ทรงรับหน้าที่ปกครองวัดบวรนิเวศวิหาร เมื่อ พ.ศ. ๒๔๓๕ เป็นต้นมา โดยทรงกำหนดหลักสูตรการสอนให้ภิกษุสามเณรได้เรียนรู้พระพุทธศาสนา ทั้งด้านหลักธรรม พุทธประวัติ และพระวินัย ตลอดถึงหัตถ์แต่งกระพุทธรัม^{๕๙} เมื่อทรงเห็นว่า การเรียนการสอนพระธรรมวินัยเป็นภาษาไทยได้ผล ทำให้ภิกษุสามเณรมีความรู้กว้างขวางขึ้น จึงทรงดำริที่จะขยายแนวทางนี้ไปยังภิกษุทั่วไปด้วย ประกอบกับใน พ.ศ. ๒๔๔๘ ประเทศไทยเริ่มมีพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ซึ่งภิกษุทั้งหมดจะได้รับการยกเว้น ส่วนสามเณรจะยกเว้นให้เฉพาะสามเณรผู้รู้ธรรม ราชการได้ขอให้คณะสงฆ์ช่วยกำหนดเกณฑ์ของสามเณรผู้รู้ธรรม สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส จึงทรงกำหนดหลักสูตรรองคัมภีร์สามเณรขึ้น ต่อมาได้ปรับปรุงเป็นองค์นักธรรม สำหรับภิกษุสามเณรชั้นนวกะ (คือผู้บวชใหม่) ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบไล่ในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน โดยใช้วัดบวรนิเวศวิหาร วัดมหาธาตุ และวัดเบญจมบพิตร เป็นสถานที่สอบ การสอบครั้งแรกนี้ มี ๓ วิชา คือ ธรรมวิภาคในนวโกวาท แต่งความแก้กระพุทธรัม และแปลภาษามคธ เฉพาะท้องถิ่นทานในอรรถกถาธรรมบท

พ.ศ. ๒๔๕๕ ทรงปรับปรุงหลักสูตรรองคัมภีร์สามเณรให้เหมาะสมสำหรับภิกษุสามเณรทั่วไปได้เรียนรู้กว้างขวางยิ่งขึ้น โดยแบ่งเป็นหลักสูตร ๒ อย่าง คือ อย่างสามัญ เรียนวิชาธรรมวิภาค พุทธประวัติ และเรียงความแก้กระพุทธรัม และ อย่างวิสามัญ เพิ่มแปลอรรถกถาธรรมบทมีแก้อรรถบาลี ไวยากรณ์และสัมผัส และวินัยบัญญัติที่ต้องสอบทั้งผู้เรียนอย่างสามัญและวิสามัญ

พ.ศ. ๒๔๕๖ ทรงปรับปรุงหลักสูตรรองคัมภีร์สามเณรอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักหมวดคิปปิปฏิบัติ เข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาส หากภิกษุสามเณรรูปนั้น ๆ มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไปด้วยเหตุใดเหตุหนึ่ง เรียกว่า นักธรรมตรี การศึกษาพระธรรมวินัยแบบใหม่นี้ ได้รับความนิยมจากหมู่ภิกษุสามเณรอย่างกว้างขวางและแพร่หลายออกไปอย่างรวดเร็ว เพียง ๒ ปีแรก มีภิกษุสามเณรสมัครเข้าสอบสนามหลวงเกือบพันรูป เมื่อทรงเห็นว่าการศึกษานักธรรมอำนวยความสะดวกประโยชน์แก่พระศาสนาและภิกษุสามเณรทั่วไป ในเวลาต่อมาจึงทรงดำริขยายการศึกษานักธรรมให้ทั่วถึงแก่ภิกษุทุกระดับ คือ ทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมชั้นโท สำหรับภิกษุชั้นมัธยม คือ มีพรรษาเกิน ๕ แต่ไม่ถึง ๑๐ และนักธรรมชั้นเอก สำหรับภิกษุชั้นเถระ คือ มีพรรษาพ้น ๑๐ ขึ้นไป ดังที่เป็นหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของคณะสงฆ์สืบมาตราบทุกวันนี้

มหาเถรสมาคมได้กำหนดหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมขึ้นเพื่อกำหนดความรู้ของนักธรรมแก่สามเณร สำหรับยกเว้นการเกณฑ์ทหารตามพระราชบัญญัติเกณฑ์ทหาร ร.ศ. ๑๒๔ (พ.ศ. ๒๔๔๘) ประกอบด้วย

^{๕๙} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔), หน้า ๒๔๖.

- วิชาธรรมวิภาค
- วิชาวินัยบัญญัติ
- วิชาพุทธประวัติ
- วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

โดยใช้แบบเรียนนวโกวาท พุทธศาสนสุภาษิต และพุทธานุพุทธประวัติ ซึ่งกำหนดให้เรียกผู้ที่สอบผ่านองค์นักธรรมตามหลักสูตรนี้ว่า นักธรรมชั้นตรีและขยายในเวลาต่อมาเป็นหลักสูตรนักธรรมชั้นโท และหลักสูตรนักธรรมชั้นเอก ครบบริบูรณ์ ในปี พ.ศ. ๒๔๖๔ หลักสูตรดังกล่าวมีผลบังคับใช้เรื่อยมาจนถึงปี พ.ศ. ๒๕๔๔ จึงได้มีการออกกระเปียบว่าด้วยการจัดศาสนศึกษาและระเบียบนี้ได้มีการปรับปรุงหลายครั้ง

ในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ ได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ซึ่งบัญญัติว่าการศึกษาสงฆ์หมายถึง สิ่งที่พระภิกษุสามเณรต้องเล่าเรียนศึกษาค้นคว้าทำความเข้าใจ ส่วนคณะสงฆ์หมายถึง บรรดาพระภิกษุที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร ส่วนวิชาการพระพุทธานุศาสนา หมายความว่า วิชาการซึ่งจัดให้พระภิกษุสามเณรศึกษาตามหลักสูตรใดหลักสูตรหนึ่งดังต่อไปนี้

๑. หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีสันามหลวง
๒. หลักสูตรปริญญาศาสนบัณฑิตของสภาการศึกษามหาจุฬาราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์

๓. หลักสูตรปริญญาพุทธศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย^{๖๐}

ต่อมาในปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ได้มีพระราชบัญญัติกำหนดวิถยฐานะผู้สำเร็จวิชาการพระพุทธานุศาสนา โดยยกเลิกข้อความในมาตรา ๓ และใช้ข้อความต่อไปนี้แทน^{๖๑}

มาตรา ๓ วิชาการพระพุทธานุศาสนา หมายความว่า วิชาการซึ่งจัดให้พระภิกษุสามเณรศึกษาตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและแผนกบาลีสันามหลวงด้วยเหตุผลว่าเนื่องจากได้มีการตราพระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาราชวิทยาลัย และ พระราชบัญญัติจัดตั้งมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยเพื่อดำเนินงานด้านการศึกษาวิชาการพระพุทธานุศาสนาตามหลักสูตรปริญญาศาสนศาสตรบัณฑิตและพุทธศาสตรบัณฑิตขึ้นโดยเฉพาะแล้ว”

^{๖๐} สุทธิพงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำ สั่งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕

^{๖๑} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๓.

การศึกษาพระปริยัติธรรมในปัจจุบัน จำแนกได้ดังนี้

๑. หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มี ๘ ระดับ ได้แก่ ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๔-๕-๖-๗-๘-๙ (ป.ธ.๓ ถึง ป.ธ.๙) กระทรวงศึกษาธิการเทียบความรู้ให้ตามประกาศ ลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๒๕ ให้เปรียญธรรม ๓ ประโยค (ป.ธ.๓) เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนต้น และเปรียญธรรม ๕ ประโยค (ป.ธ.๕) ที่สอนวิชาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมหรือแผนกบาลี หรือโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญไม่น้อยกว่า ๑ ปี โดยมีเวลาสอนไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ชั่วโมง เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนเปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ.๙) มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรี^{๖๒}

๒. หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แบ่งออกเป็นหลักสูตรสำหรับพระภิกษุสามเณรมี ๓ ระดับ ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก โดย ก.พ. เทียบวิทยฐานะนักธรรมชั้นตรีให้เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนต้น (ป.๔) นักธรรมชั้นโท เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนปลาย (ป.๕) และนักธรรมชั้นเอก เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนปลาย (ป.๖) และหลักสูตรสำหรับฆราวาสมี ๓ ระดับ ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโทและธรรมศึกษาชั้นเอก^{๖๓}

๓. หลักสูตรปริญญาตรีได้แก่ พุทธศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และศาสนศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยซึ่งกำหนดให้นักศึกษาทุกคนต้องศึกษาวิชาแกนพระพุทธศาสนาจำนวน ๕๐ หน่วยกิต ประกอบด้วย วิชาภาษาบาลี พระไตรปิฎกศึกษา พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก ธรรมประยุกต์ ธรรมปฏิบัติ และศาสนปฏิบัติ โดยหลังจากจบการศึกษาแล้วต้องปฏิบัติศาสนกิจสนองงานมหาวิทยาลัยในเขตบรรพชิตอีกอย่างน้อย ๑ ปี จึงจะได้รับปริญญาบัตร^{๖๔}

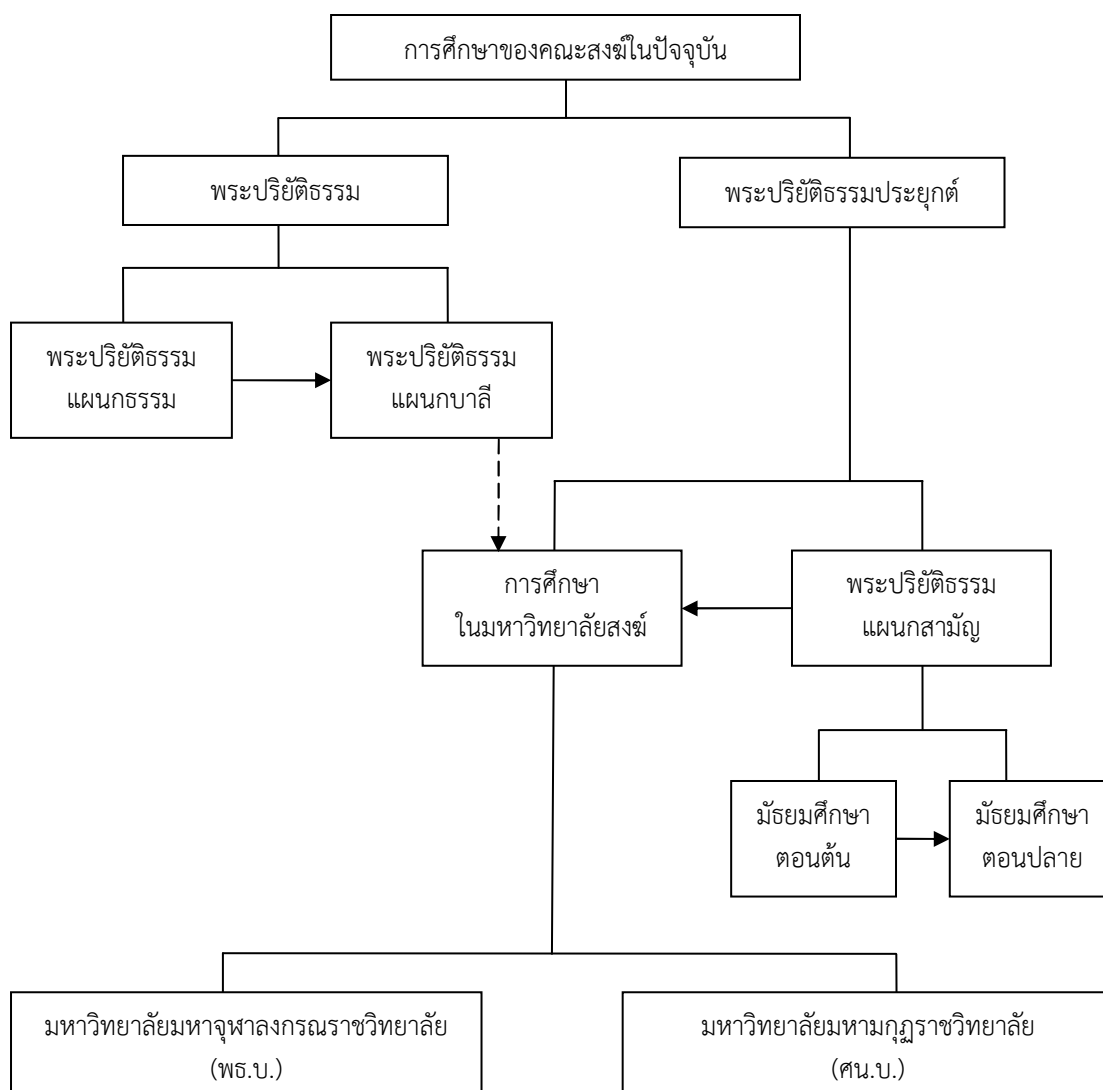
๔. หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ซึ่งเป็นการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ โดยกำหนดให้เรียนวิชาการพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศาสนปฏิบัติ ภาษาบาลี และธรรมวินัย เป็นวิชาบังคับแกน ๓๖ หน่วยกิต ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และ ๒๑ หน่วยกิต ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย

หลักสูตรทั้ง ๔ ประเภทตามที่กล่าวมา สามารถจำแนกได้เป็น ๒ กลุ่ม คือ กลุ่มหลักสูตรที่ศึกษาเฉพาะวิชาการพระพุทธศาสนา ได้แก่ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม และหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี ซึ่งจัดเป็นการศึกษาพระปริยัติธรรม ส่วนกลุ่มที่ ๒ เป็นหลักสูตรที่ศึกษาวิชาการพระพุทธศาสนาพร้อมกับวิชาสามัญอื่นๆ ได้แก่ หลักสูตรมหาวิทยาลัยสงฆ์ และหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญ

^{๖๒} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๐๕.

^{๖๓} อ้างแล้ว, หน้า ๑๐๖.

^{๖๔} สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง, สภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒), หน้า ๓.

ภาพที่ ๒.๒ การศึกษาของคณะสงฆ์ไทยในปัจจุบัน^{๖๕}

ปัจจุบัน การศึกษาปริยัติธรรมเป็นกิจการสำคัญอย่างหนึ่งที่คณะสงฆ์จัดให้มีการดำเนินการ ดังที่กำหนดไว้ในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคมตอนหนึ่งว่า ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ และ ในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ส่วนกลางก็ได้กำหนดวิธีดำเนินการควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษาว่า ให้เป็นไปตามที่กำหนดในระเบียบมหาเถรสมาคม และในส่วนของการปกครองคณะสงฆ์ส่วนภูมิภาคได้กำหนดอำนาจหน้าที่เจ้าคณะทุกส่วนทุกชั้นว่า ควบคุมและส่งเสริมศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี

^{๖๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๔.

ในส่วนของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ในปัจจุบันมีการสอนกันในหลายสำนักตามหลักสูตรที่สภามหาเถรสมาคมกำหนดไว้ เป็นไปตามความสามารถของอาจารย์ผู้สอนทำให้ความเข้าใจในพระธรรมวินัยเกิดความหลากหลายแนวทางการคิด อาจารย์ผู้สอนบางรูปอาจเน้นการสอนในเชิงทฤษฎี ให้นักเรียนได้เกิดความเข้าใจแล้วนำไปปฏิบัติ อาจารย์บางรูปอาจเน้นการสอนธรรมจากสถานการณ์ของสังคม ชี้นำนักเรียนให้เห็นถึงคุณค่าของสถานการณ์นั้น ๆ^{๖๖}

สรุปได้ว่า การศึกษาของคณะสงฆ์ในปัจจุบันมีการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรม แผนกบาลี แผนกสามัญ และการศึกษาในมหาวิทยาลัยสงฆ์ สำหรับในส่วนของการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม หรือนักธรรม เกิดขึ้นตามพระดำริของ สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ซึ่งเป็นการจัดการศึกษาสำหรับภิกษุสามเณรผู้บวชใหม่ ได้รับพระบรมราชานุมัติ เมื่อวันที่ ๒๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๔ และโปรดให้จัดการสอบไล่ในส่วนกลางขึ้นเป็นครั้งแรกในเดือนตุลาคมปีเดียวกัน ต่อมาจึงทรงปรับปรุงหลักสูตรของนักธรรมอีกครั้งหนึ่ง โดยเพิ่มหลักหมวดคิปปิปฏิบัติเข้าในส่วนของธรรมวิภาคด้วย เพื่อให้เป็นประโยชน์ในการครองชีวิตฆราวาสแก่ภิกษุสามเณรผู้มีความจำเป็นต้องลาสิกขาออกไป ปัจจุบัน การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมนี้ จัดการศึกษา ๓ ระดับ คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก ซึ่งเป็นหลักสูตรเฉพาะสำหรับพระภิกษุสามเณร และถือเป็นหน้าที่ของเจ้าคณะทุกส่วนชั้น ที่จะต้องควบคุมและส่งเสริมการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมซึ่งเป็นส่วนหนึ่งในงานศาสนศึกษาให้ดำเนินไปได้ด้วยดี

๒.๓.๓ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จากทัศนะของนักวิชาการที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

นับแต่ พ.ศ. ๒๔๓๕ ซึ่งได้มีการตราพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ บัญญัติว่า การศึกษาสงฆ์หมายถึง สิ่งที่พระภิกษุสามเณรต้องเล่าเรียนศึกษาค้นคว้าทำความเข้าใจ ส่วนคณะสงฆ์หมายถึง บรรดาพระภิกษุที่ได้รับการบรรพชาอุปสมบทจากพระอุปัชฌาย์ตามพระราชบัญญัตินี้หรือตามกฎหมายที่ใช้บังคับก่อนพระราชบัญญัตินี้ ไม่ว่าจะปฏิบัติศาสนกิจในหรือนอกราชอาณาจักร^{๖๗}

เมื่อแรกตั้งนักธรรมชั้นตรีขึ้นนั้น สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ ได้โปรดให้ทำพัตรอง มีตราคณะสงฆ์ (ตราธรรมจักร) ประทานแก่ผู้สอบนักธรรมชั้นตรีได้ เพื่อเป็นการยกย่องนักธรรม ครั้นการสอบนักธรรมแพร่หลายไป มีผู้สอบนักธรรมชั้นตรีได้มากขึ้น ผู้ได้รับประทานพัตรองนักธรรมไม่รู้สีกว่าเป็นเกียรติยศ จึงไม่ค่อยนิยมถือกัน

^{๖๖} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๑, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑), หน้า ๑.

^{๖๗} สุทธิพงศ์ ดันตยาพิศาลสุทธิ, พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำ สัมมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา, หน้า ๑๕.

ใน พ.ศ. ๒๔๖๐ หลังจากตั้งนักธรรม มาได้ ๖ ปี สมเด็จพระมหาสมณเจ้า ฯ จึงทรงพระดำริจัดเรื่องพัฒนานักธรรมใหม่ คือพัฒนานักธรรมไม่ประทานแก่ผู้สอบได้ทั่วไป ทั้งนักธรรมชั้นตรี และนักธรรมชั้นโท แต่พระราชทานเฉพาะที่มีพรรษาพ้น ๕ แล้ว และมีหน้าที่ทางการพระศาสนา เช่น เป็นครูสอน เป็นต้น และทรงกำหนดให้พระนักธรรมถือพัฒนานักธรรมในพิธีทางราชการ เช่นเดียวกับพระมีฐานันดรถือพัดยศ ใน พ.ศ. ๒๔๖๓ ทรงจัดระเบียบเรื่องพัดยศเปรียญและพัฒนานักธรรมอีกครั้งหนึ่ง สำหรับพัฒนานักธรรมนั้น เลิกประทานพัฒนานักธรรมชั้นตรี เพราะส่วนใหญ่สอบเลื่อนเป็นนักธรรมชั้นโทแล้ว ส่วนพระนักธรรมชั้นตรีที่ไม่สอบเลื่อนเป็นนักธรรมชั้นโท และมีหน้าที่ทางการพระศาสนา ยังคงได้รับประทานอยู่ ส่วนพัฒนานักธรรมชั้นโทนั้น ก็ประทานเฉพาะแก่ผู้สอบได้นักธรรมชั้นโท ที่มีพรรษาพ้น ๕ แล้ว สำหรับผู้ที่สอบได้แต่พรรษายังไม่ถึง ๕ ต้องรอนกว่าพรรษาครบ ๕ แล้ว จึงจะได้รับประทานพัด^{๖๘}

นับแต่ได้มีการตั้งหลักสูตรนักธรรมขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ หลักสูตรได้มีการปรับปรุงเรื่อยมาเป็นระยะ ทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้เป็นหลักสูตรหรือแบบเรียนในชั้นนั้น ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้สอบนักธรรมได้ในชั้นนั้น ๆ มีความรู้สมกับภูมิ เพราะวัตถุประสงค์สำคัญในการที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริจัดตั้งการศึกษานักธรรมขึ้นนั้น ก็เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ธรรมวินัยสมกับภูมิของตน กล่าวคือ

๑. นักธรรมชั้นตรี เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งยังอยู่ในภุมินวกะ มีพรรษาหย่อน ๕ มีความรู้ธรรมวินัยพอรักษาตัวได้

๒. นักธรรมชั้นโท เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภุมิมัชฌิมะมีพรรษาเกิน ๕ มีความรู้ธรรมวินัยละเอียดกว้างขวางออกไปถึงขั้นพอช่วยแนะนำผู้อื่นได้

๓. นักธรรมชั้นเอก เพื่อให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภุมิเถระ มีพรรษาเกิน ๑๐ มีความรู้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นถึงขั้นสามารถเป็นหลักในสังฆกรรม และเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ได้

หลักสูตรนักธรรมได้ปรับปรุงมาโดยลำดับนั้นมาถึง พ.ศ. ๒๔๖๙ จึงเป็นอันยุติได้ ดังนี้

๑. หลักสูตรนักธรรมชั้นตรี

- เรียงความแก่กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต
- ธรรมวิภาค ใช้หนังสือนวโกวาท
- ตำนาน (พุทธประวัติ) ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๓ หนังสือปฐมสมโพธิ ของสมเด็จพระสังฆราช (สา)
- วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือนวโกวาท

^{๖๘} สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส, **ประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ม.ป.ท.), หน้า ๓๗๐-๓๗๑.

๒. หลักสูตรนักธรรมชั้นโท

- เรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต
- ธรรมวิภาค ใช้หนังสือธรรมวิภาค ปริจเฉทที่ ๒
- ตำนาน (อนุพุทธประวัติ) ใช้หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือพุทธธานุพุทธประวัติ เฉพาะประวัติพระสาวก หนังสือสังคิตติกาและ หนังสือปฐมสมโพธิ
- วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๑-๒

๓. หลักสูตรนักธรรมชั้นเอก

- เรียงความแก้กระทู้ธรรม ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต และหนังสือธรรมอื่นๆ มีมงคลวิเสสกา เป็นต้น
- ธรรมวิภาค ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ หนังสือสมถกรรมฐาน หนังสือมหาสติปัฏฐานสูตร และคิริมานนทสูตร แปล
- ตำนาน (พุทธธานุพุทธประวัติ) ใช้หนังสือพุทธประวัติเล่ม ๑-๓ หนังสือปฐมสมโพธิ หนังสือพุทธธานุพุทธประวัติ หนังสืออนุพุทธประวัติ และหนังสือสังคิตติกา
- วินัยบัญญัติ ใช้หนังสือวินัยมุขเล่ม ๓

การศึกษานักธรรมเป็นที่นิยมและเป็นที่ยกย่องทั้งในวงการคณะสงฆ์และในทางราชการ ผู้ที่สอบได้ประโยคนักธรรม เมื่อลาสิกขาออกไป ก็สามารถรับราชการเป็นครูสอนตามโรงเรียนต่าง ๆ เมื่อมีการสอบเลื่อนวิทยฐานะครู ผู้สอบได้ประโยคนักธรรมก็ได้รับสิทธิพิเศษ โดยได้รับการยกเว้นโดยไม่ต้องสอบ ๑ ชุติวิชา เพราะประโยคนักธรรมชั้นตรีจัดเป็นชุติวิชาหนึ่งสำหรับการเลื่อนวิทยฐานะ^{๖๙}

ต่อมา คณะสงฆ์ในสมัยสมเด็จพระสังฆราชเจ้า กรมหลวงชินวราวุธพิทักษ์ พิจารณาเห็นว่า การศึกษานักธรรมก็เป็นประโยชน์แก่ผู้ที่มีใจภักดีสามเณร โดยเฉพาะในหมู่ข้าราชการครู ดังนั้น คณะสงฆ์จึงอนุญาตให้ครูทั้งหญิงและชายเข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นตรีในสนามหลวงได้ โดยได้ตั้งหลักสูตรประโยคนักธรรมสำหรับฆราวาส เรียกว่า ธรรมศึกษาตรี ซึ่งประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบเช่นเดียวกันกับ หลักสูตรนักธรรมชั้นตรีสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวิชาวินัยบัญญัติ ใช้เบญจศีล เบญจธรรม และ อุโบสถศีลแทน ในปี พ.ศ.๒๔๗๒ เปิดสอบธรรมศึกษาตรีครั้งแรก ปรากฏว่ามีฆราวาสทั้งชายและหญิง สมัครสอบกันเป็นจำนวนมาก

เมื่อเห็นว่าฆราวาสสนใจศึกษาและสมัครสอบธรรมศึกษาตรีกันเป็นจำนวนมาก ในปี พ.ศ. ๒๔๗๓ คณะสงฆ์จึงได้จัดตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาโทขึ้น เพื่อเป็นการขยายการศึกษานักธรรมสำหรับฆราวาสให้กว้างขวางและแพร่หลายยิ่งขึ้น อันเป็นการส่งเสริมการศึกษาพระพุทธศาสนาทางหนึ่ง

^{๖๙} สุขาวี พลอยชุม, **ประวัตินักธรรม**, (กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓), หน้า ๖๓-๖๔.

หลักสูตรธรรมศึกษาโทประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ ๓ วิชา คือธรรมวิภาค อนุพุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นโทสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติธรรมศึกษาโทสอบครั้งแรกเมื่อ พ.ศ.๒๔๗๓

กระทั่ง พ.ศ. ๒๔๗๕ มีการปรับปรุงในส่วนของวิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรมอีกครั้งหนึ่ง คือสำหรับนักธรรมชั้นโท กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน ๒ ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์เชื่อมความ ๒ ข้อนั้นให้ต่อเนื่องกันสนิท และให้ชักภาษิตในที่อื่นมาอ้างอิง ๒ แห่ง อย่าให้ซ้ำกัน สำหรับนักธรรมชั้นเอก กำหนดหัวข้อธรรมที่ต่างกัน ๓ ข้อ ให้นักเรียนแต่งเป็นทำนองเทศน์ เชื่อมความ ๓ ข้อนั้น ให้ต่อเนื่องกันสนิท และชักภาษิตในที่อื่นมาอ้างอิง ๓ แห่ง

ใน พ.ศ. ๒๔๗๘ คณะสงฆ์ได้ตั้งหลักสูตรธรรมศึกษาเอกและอนุญาตให้ฆราวาสสอบได้ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๘ เป็นต้นไป^{๗๐} หลักสูตรนักธรรมชั้นเอกก็ประกอบด้วยวิชาที่ต้องสอบ ๓ วิชา คือธรรมวิภาค พุทธานุพุทธประวัติ และเรียงความแก้กระทู้ธรรม เช่นเดียวกับหลักสูตรนักธรรมชั้นเอกสำหรับภิกษุสามเณร ยกเว้นวินัยบัญญัติ

การศึกษานักธรรมอันเป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาหรือธรรมวินัยในภาษาไทย ซึ่งสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงพระดำริตั้งขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๔๕๕ ได้พัฒนามาโดยลำดับ ทั้งในด้านหลักสูตร การเรียนและการสอน เพื่อให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ในธรรมวินัย ตลอดจนความเป็นมาของพระพุทธศาสนาอย่างทั่วถึง พอแก่การที่จะเป็นศาสนทายาทที่มีคุณภาพ สามารถดำรงพระศาสนาไว้ได้ด้วยดี

การศึกษานักธรรมได้เป็นที่นิยมนับถือของคณะสงฆ์และได้รับการจัดให้เป็นการศึกษาขั้นพื้นฐานของภิกษุสามเณรในประเทศไทยควบคู่ไปกับการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลีนับแต่เริ่มต้นมาจนบัดนี้ การศึกษานักธรรมที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯได้ทรงตั้งขึ้นนี้ จึงนับว่ามีคุณประโยชน์ต่อการพระศาสนาในประเทศไทยเป็นอย่างมาก นอกจากนี้ การศึกษานักธรรมยังได้แผ่ประโยชน์ไปยังพุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสด้วย ดังที่ฆราวาสจำนวนมากก็สนใจศึกษาและสอบธรรมศึกษากันเป็นจำนวนมากตลอดมาดังที่กล่าวแล้ว การที่พุทธบริษัทฝ่ายฆราวาสได้มีโอกาสเรียนรู้ธรรมวินัย นับว่ามีประโยชน์ต่อการที่จะช่วยส่งเสริมและดำรงรักษาพระศาสนาให้เจริญมั่นคงได้ทางหนึ่ง

เมื่อทรงตั้งหลักสูตรนักธรรมขึ้นแล้ว สมเด็จพระมหาสมณเจ้าฯ ก็ทรงพระนิพนธ์หนังสือต่าง ๆ สำหรับใช้เป็นแบบเรียนของนักธรรมชั้นนั้น ๆ ด้วย หนังสือบางเรื่องที่ยังทรงพระนิพนธ์ไม่เสร็จก็ทรงใช้หนังสืออื่น ๆ ที่ใกล้เคียงกันเป็นตำราหรือแบบเรียนไปพลาง แม้นักธรรมชั้นเอกที่ตั้งขึ้นหลังจากพระองค์สิ้นพระชนม์แล้ว พระองค์ก็ได้ทรงพระนิพนธ์ตำราสำหรับใช้เป็นหลักสูตรเตรียมไว้เกือบครบทุกวิชา^{๗๑}

^{๗๐} กรมการศาสนา, การศึกษาของคณะสงฆ์ไทย, หน้า ๒๓.

^{๗๑} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๑, หน้า ๗.

ปัจจุบัน การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมของคณะสงฆ์ จำแนกได้ดังนี้

๑. หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี

หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มี ๘ ระดับ ได้แก่ ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๔-๕-๖-๗-๘-๙ (ป.ธ.๓ ถึง ป.ธ.๙) กระทรวงศึกษาธิการเทียบความรู้ให้ตามประกาศ ลงวันที่ ๒๒ สิงหาคม ๒๕๒๕ ให้เปรียญธรรม ๓ ประโยค (ป.ธ.๓) เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนต้น และเปรียญธรรม ๕ ประโยค (ป.ธ.๕) ที่สอนวิชาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมหรือแผนกบาลี หรือโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญไม่น้อยกว่า ๑ ปี โดยมีเวลาสอนไม่น้อยกว่า ๓๐๐ ชั่วโมง เทียบเท่ามัธยมศึกษาตอนปลาย ส่วนเปรียญธรรม ๙ ประโยค (ป.ธ.๙) มีวิทยฐานะชั้นปริญญาตรี

๒. หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แบ่งออกเป็นหลักสูตรสำหรับพระภิกษุสามเณรมี ๓ ระดับ ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก โดย ก.พ. เทียบวิทยฐานะนักธรรมชั้นตรีให้เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนต้น (ป.๔) นักธรรมชั้นโท เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนปลาย (ป.๕) และนักธรรมชั้นเอก เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนปลาย (ป.๖) และหลักสูตรสำหรับฆราวาสมี ๓ ระดับ ได้แก่ ธรรมศึกษาชั้นตรี ธรรมศึกษาชั้นโท และธรรมศึกษาชั้นเอก

๓. หลักสูตรปริญญาตรี

หลักสูตรปริญญาตรี ได้แก่ พุทธศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และศาสนศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัยซึ่งกำหนดให้นักศึกษาทุกคนต้องศึกษาวิชาแกนพระพุทธศาสนาจำนวน ๕๐ หน่วยกิต ประกอบด้วย วิชาภาษาบาลี พระไตรปิฎกศึกษา พระวินัยปิฎก พระสุตตันตปิฎก พระอภิธรรมปิฎก ธรรมประยุกต์ ธรรมปฏิบัติ และศาสนปฏิบัติ โดยหลังจากจบการศึกษาแล้วต้องปฏิบัติศาสนกิจสนองงานมหาวิทยาลัยในเขตบรรพชิตอีกอย่างน้อย ๑ ปี จึงจะได้รับปริญญาบัตร

๔. หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา

หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ โดยกำหนดให้เรียนวิชาการพระพุทธศาสนา ได้แก่ ศาสนปฏิบัติ ภาษาบาลี และธรรมวินัย เป็นวิชาบังคับแกน ๓๖ หน่วยกิต ในระดับมัธยมศึกษาตอนต้น และ ๒๑ หน่วยกิต ในระดับมัธยมศึกษาตอนปลาย^{๗๒}

ดังกล่าวนี้ หากพิจารณาเฉพาะหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสำหรับพระภิกษุและสามเณรในระดับชั้นตรี-โท-เอก มีรายละเอียด ดังนี้

^{๗๒} กรมการศาสนา, คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๕-๑๐๖.

ก. นักธรรมชั้นตรี^{๗๓}

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

คำว่า “กระทู้ธรรม” ได้แก่ ธรรมที่เป็นแม่บท หรือบทธรรมย่อๆ ที่ท่านยกขึ้นตั้งไว้เป็นหลัก แม่บทหรือกระทู้นี้ มีเนื้อความย่อๆ แต่มีใจความที่จะพึงอธิบายขยายความออกไปอีกได้มากมาย อย่างนี้เรียกว่า กระทู้ธรรม

ในชั้นนี้อ้างสุภาชิตอื่นมาประกอบ ๑ สุภาชิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาชิตนั้นด้วย สุภาชิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมกับเรื่องกระทู้ที่ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดใบตอบตั้งแต่ ๒ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาชิต เล่ม ๑

๒. วิชาธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือนวโกวาทแผนธรรมวิภาคและคิปปิปฏิบัติ

๓. วิชาพุทธ

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ศาสนพิธี เล่ม ๑

๔. วิชาวินัย

หลักสูตร ใช้หนังสือนวโกวาท แผนกวินัยบัญญัติ, วินัยมุข เล่ม ๑

ข. นักธรรมชั้นโท^{๗๔}

ผู้เข้าสอบประโยคนักธรรมชั้นโทต้องได้ประโยคนักธรรมชั้นตรีสนามหลวงมาแล้ว

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาชิต เล่ม ๒

ในชั้นนี้อ้างสุภาชิตอื่นมาประกอบไม่น้อยกว่า ๒ สุภาชิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาชิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาชิตซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคัมภีร์ได้ ไม่ห้าม สุภาชิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมกับเรื่องกระทู้ที่ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดใบตอบตั้งแต่ ๓ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒. วิชาธรรม

แก้ปัญหารธรรมวิภาคพิศดารออกไป

หลักสูตร ใช้หนังสือนวโกวาทแผนธรรมวิภาคและคิปปิปฏิบัติ

^{๗๓} พระมหาสิทธิการ (เย็น กลฺยาณธโร), หลักสูตรนักธรรมและธรรมศึกษาชั้นตรี, (กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๓), หน้า ๒.

^{๗๔} สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง, เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ.๒๕๕๑, หน้า ๘.

๓. วิชาพุทธ

แก้ปัญหานุพุทธประวัติ

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) ศาสนพิธี เล่ม ๑

๔. วิชาวินัย

แก้ปัญหาวินัยให้พิสดารออกไป

หลักสูตร ใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๑-๒

ค. นักระรณชั้นเอก

ผู้เข้าสอบประโยคนักระรณชั้นเอกต้องได้ประโยคนักระรณชั้นโทสนามหลวงมาแล้ว

๑. วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๓

ในชั้นนี้อ้างสุภาษิตอื่นมาประกอบไม่น้อยกว่า ๓ สุภาษิต บอกชื่อคัมภีร์ที่มาแห่งสุภาษิตนั้นด้วย ห้ามอ้างสุภาษิตซ้ำซ้อนกัน แต่จะซ้ำคัมภีร์ได้ ไม่ห้าม สุภาษิตที่อ้างมานั้นต้องเรียงเชื่อมความให้ติดต่อสมกับเรื่องกระทู้ที่ตั้ง ชั้นนี้ กำหนดใบตอบตั้งแต่ ๔ หน้า (เว้นบรรทัด) ขึ้นไป

๒. วิชาธรรม

แก้ปัญหารธรรมโดยปรมัตตเทศนา

หลักสูตร ใช้หนังสือธรรมวิจารณ์ ในส่วนปรมัตตปฏิบัติปาและสังสารวัฏ สมถกรรมฐาน วิปัสสนากรรมฐาน มหาสติปัฏฐาน และคิริมานนทสูตร

๓. วิชาพุทธ

แก้ปัญหานุพุทธประวัติกับข้อธรรมในท้องเรื่องนั้นๆ

หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธประวัติ เล่ม ๑-๒-๓ ปฐมสมโพธิ พระนิพนธ์ สมเด็จพระสังฆราช (ปุสสเทว) พุทธานุพุทธประวัติ อนุพุทธประวัติ พระปฐมสมโพธิกถา พระนิพนธ์ของสมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระปรมานุชิตนิโรธ

๔. วิชาวินัย

แก้ปัญหาวินัย มีสังฆกรรม เป็นต้น

หลักสูตร ใช้หนังสือวินัยมุข เล่ม ๓ และพระราชบัญญัติคณะสงฆ์

ในส่วนของพระปริยัติธรรมฝ่ายธรรมศึกษา ให้หลักสูตรเดียวกันกับนักระรณ แต่ในระดับธรรมศึกษาชั้นตรี-โท-เอก วิชาวินัย ให้ใช้หนังสือเบญจศีล-เบญจธรรม อุโบสถศีล ของสมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ถาวรวรเถร) และกรรมบท ให้เว้นในส่วนที่เป็นสิกขาบท (ศีล) ของพระภิกษุ

การศึกษาหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กำหนดเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีมาตั้งแต่สมัยสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว โดยผู้เข้าสอบเปรียญตรี คือ ประโยค ๑-๒-๓ ต้องสอบผ่านนักธรรมชั้นตรีก่อน ผู้เข้าสอบเปรียญโท คือ ประโยค ๔-๕-๖ ต้องสอบผ่านนักธรรมชั้นโทก่อน และผู้เข้าสอบเปรียญเอก คือ ประโยค ๗-๘-๙ ต้องสอบผ่านนักธรรมชั้นเอกก่อน ดังนั้น ตั้งแต่รัชกาลที่ ๖ เป็นต้นมา พระภิกษุสามเณรผู้ศึกษาพระปริยัติธรรมจึงต้องศึกษาพระปริยัติธรรมทั้งแผนกธรรมและแผนกบาลีควบคู่กัน^{๗๕}

สรุปได้ว่า ปัจจุบัน คณะสงฆ์ไทยจัดการศึกษา ๔ ประเภท คือ (๑) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกบาลี มี ๘ ระดับ ได้แก่ ประโยค ๑-๒ และเปรียญธรรม ๓-๔-๕-๖-๗-๘-๙ (ป.ธ.๓ ถึง ป.ธ.๙) (๒) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม แบ่งออกเป็นหลักสูตรสำหรับพระภิกษุสามเณรและหลักสูตรสำหรับคฤหัสถ์ มี ๓ ระดับ ได้แก่ ชั้นตรี ชั้นโท และชั้นเอก (๓) หลักสูตรปริญญาตรี ได้แก่ พุทธศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และศาสนศาสตรบัณฑิตของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย และ (๔) หลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา เป็นการจัดการเรียนการสอนตามหลักสูตรมัธยมศึกษาทั้งตอนต้นและตอนปลายของกระทรวงศึกษาธิการ ดังกล่าวนี้น หากพิจารณาเฉพาะหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรม พบว่า มีจัดการศึกษา ๒ ฝ่าย คือ ฝ่ายนักธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณร และฝ่ายธรรมศึกษาสำหรับคฤหัสถ์ โดยมี ๓ ระดับ หลักสูตรเฉพาะสำหรับนักธรรมและธรรมศึกษาในแต่ละระดับชั้นไว้อย่างชัดเจน ประกอบด้วย ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธ วิชาวินัย ซึ่งจะมีขอบเขตการศึกษาแตกต่างกันในแต่ละระดับชั้น เช่น วิชาธรรม ระดับนักธรรมชั้นตรี หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๑ ระดับนักธรรมชั้นโท หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๒ และระดับนักธรรมชั้นเอก หลักสูตร ใช้หนังสือพุทธศาสนสุภาษิต เล่ม ๓ เป็นต้น และในส่วนของคฤหัสถ์ ใช้หลักสูตรเดียวกันกับนักธรรม แต่เฉพาะในวิชาวินัยจะใช้เบญจศีล เบญจธรรม อุโบสถศีล และกรรมบท โดยเว้นในส่วนที่เป็นสิกขาบทหรือศีลและสังฆกรรมของพระภิกษุไว้

๒.๓.๔ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จากทัศนะของนักวิชาการที่หลายหลาก จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัยดังนี้

การศึกษาเล่าเรียนพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาของบรรพชิตและคฤหัสถ์ เป็นกิจการของคณะสงฆ์ประการหนึ่งที่สำคัญยิ่งในอำนาจหน้าที่ของมหาเถรสมาคม มาตรา ๑๕ ตรี มีความตอนหนึ่งว่า ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาของคณะสงฆ์ และในระเบียบการปกครองคณะสงฆ์ ส่วนกลาง ของมหาเถรสมาคม ได้กำหนดวิธิดำเนิน การควบคุมและส่งเสริม ศาสนศึกษาว่า ควบคุมและส่งเสริมการศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี

^{๗๕} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๙-๑๐.

คณะสงฆ์ได้กำหนดวัตถุประสงค์การศึกษาไว้โดยชัดเจน แต่โดยหลักสูตรและเนื้อหาวิชาแล้ว อนุมานได้ว่า มีวัตถุประสงค์ ๙ ประการ คือ

๑. เพื่อพระสงฆ์รักษาตนเองและหมู่คณะ
๒. เพื่อใช้อบรมสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์
๓. เพื่อใช้พัฒนาชาติบ้านเมืองด้วยคุณธรรมของศาสนา
๔. เพื่อใช้ในกิจการคณะสงฆ์และการศาสนา
๕. เพื่อรักษาหลักพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนา
๖. เพื่อสร้างศาสนทายาทสืบอายุพระพุทธศาสนา
๗. เพื่อความมั่นคงแห่งพระพุทธศาสนา
๘. เพื่อความตั้งมั่นแห่งพระสัทธรรม
๙. เพื่อความมั่นคงของประเทศชาติอันเป็นส่วนรวม^{๗๖}

พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในมาตรา ๓๗ ว่า “เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์”^{๗๗} จึงเห็นได้ว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาและวัดเป็นสถานศึกษา

คำสั่งมหาเถรสมาคม เรื่อง ให้ภิกษุสามเณรเรียนพระธรรมวินัย พ.ศ.๒๕๒๘ ก็กำหนดให้เป็นหน้าที่ของเจ้าอาวาสโดยตรง และให้เจ้าคณะสังฆการีร่วมจัดด้วย ดังนี้

๑. เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา
๒. เจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียน คณะจังหวัด
๓. ในบางกรณีให้เจ้าคณะเจ้าสังฆการีร่วมจัดด้วย

ทั้งนี้ องค์ประกอบในการจัดการศาสนศึกษาจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศาสนศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนศึกษาอย่างเต็มกำลัง อันเป็นการแสดงความกตัญญูต่อพระศาสนาและคณะสงฆ์

สำหรับการจัดโครงสร้างการบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมนั้น ส่วนใหญ่จะมีการจัดรูปแบบการจัดองค์กร ๒ แบบ จำแนกตามขนาด (จำนวนนักเรียน) ของโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

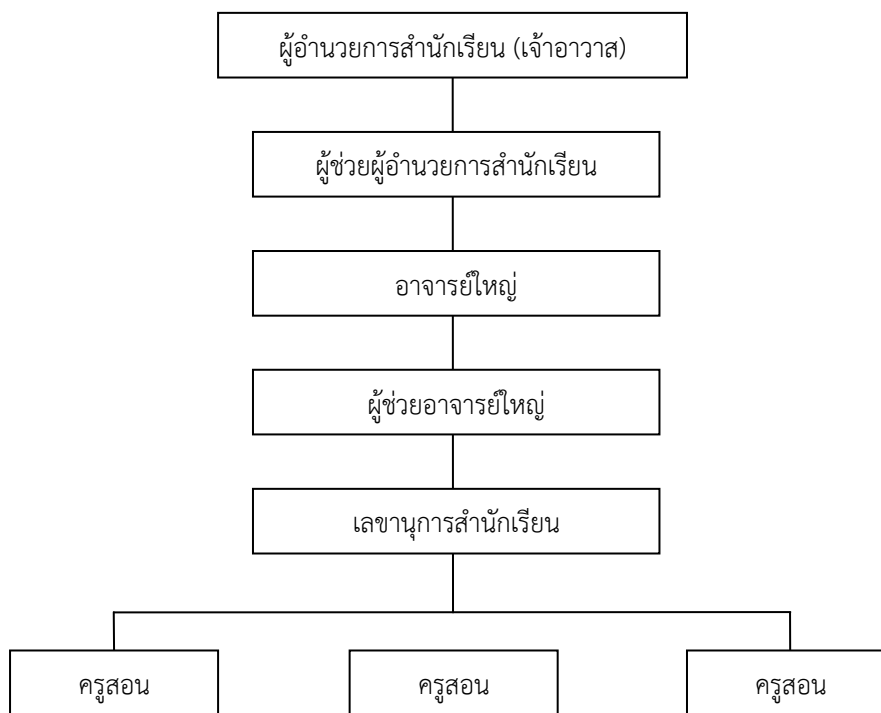
^{๗๖} พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปญฺโญ), เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการศึกษาและพระศาสนา, หน้า ๔๑.

^{๗๗} กนก แสนประเสริฐ, ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙), หน้า ๙.

ภาพที่ ๒.๓ การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็ก^{๗๘}

การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็กเป็นรูปแบบการจัดองค์การของโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่ไม่ซับซ้อน เนื่องจากมีจำนวนพระภิกษุสามเณรเรียนน้อย ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นการจัดของแต่ละวัดที่มีโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดเล็ก นั่นเอง

ภาพที่ ๒.๔ การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดใหญ่^{๗๙}

^{๗๘} กรมการศาสนา, การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑), หน้า ๑๕.

^{๗๙} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดใหญ่เป็นรูปแบบการจัดองค์การของโรงเรียนพระปริยัติธรรมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น เนื่องจากมีจำนวนพระภิกษุสามเณรเรียนมาก ซึ่งส่วนใหญ่จะเป็นลักษณะของการจัดองค์การในโรงเรียนพระปริยัติธรรมขนาดใหญ่ ตั้งแต่ระดับตำบล อำเภอ และคณะจังหวัด

การศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม สำนักเรียนวัดและคณะจังหวัดเป็นผู้จัดสอนในความรับผิดชอบของคณะกรรมการการศึกษาสงฆ์ โดยมีแม่กองธรรมสนามหลวงเป็นผู้รับผิดชอบกำหนดหลักสูตรและจัดการสอบโดยใช้ข้อสอบกลางเรียกว่า การสอบสนามหลวง ในทุกระดับ ส่วนการจัดการเรียนการสอนและการบริหารสำนักเรียน วัดและท้องถิ่นดำเนินการเอง โดยคณะกรรมการการศึกษาสงฆ์มิได้เข้าไปควบคุมดูแล และไม่มีการประเมินว่าด้วยการบริหารสำนักเรียน การจัดการศึกษาขึ้นอยู่กับความพร้อมของสำนักเรียนด้านบุคลากรทุนทรัพย์ และผู้เรียนเป็นสำคัญ บางปีไม่ได้จัดเพราะขาดความพร้อม วัดที่เปิดเป็นสำนักเรียนแล้วมีกฎระเบียบเกี่ยวกับการศึกษาพระปริยัติธรรมไม่เหมือนกัน ต่างดำเนินงานตามความเหมาะสม สภาพการจัดการศึกษาภายในสำนักเรียนโดยทั่วไปขึ้นอยู่กับเจ้าสำนักเรียน

วัดที่จัดการศึกษาประสบผลสำเร็จนั้น จะต้องมีความสัมพันธ์ที่ดีกับชุมชน กิจกรรมที่วัดจัดขึ้นโดยมากจะได้รับความอุปถัมภ์จากชุมชน เช่น พิธีแห่เทียนพรรษา เทศน์มหาชาติ เข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น ซึ่งประชาชนในชุมชนจะให้ความร่วมมือด้วยการมาช่วยจัดทำสิ่งต่างๆ พร้อมทั้งการบริจาคเงินช่วยซื้อวัสดุอุปกรณ์ที่ใช้ในพิธีกรรมทางศาสนา และถวายอาหารแก่พระภิกษุสามเณร นอกจากนั้น มีการบริจาคเงินช่วยสนับสนุนกิจกรรม เมื่อเงินเหลือจากการใช้จ่าย ทางวัดก็จะเก็บมาใช้เป็นทุนในการจัดการศึกษาต่อไป^{๔๐}

ส่วนการแสวงหานักเรียนนั้นจะต้องมีการเตรียมการและวางแผนจัดหานักเรียนในโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ประการแรกต้องมีการติดต่อประสานงานกับสถานศึกษาในพื้นที่ใกล้เคียงกับวัด ด้วยการมอบทุนอาหารกลางวันหรือเข้าไปจัดส่งเสริมจริยธรรมในโรงเรียนเป็นประจำ นอกจากนั้นวัดต้องจัดโครงการบรรพชาสามเณรภาคฤดูร้อนทุกปีเพื่อเปิดโอกาสให้เด็กเยาวชนในพื้นที่ได้เข้ามาบวชเรียนระยะหนึ่งก่อน หลังจากสิ้นสุดโครงการถ้ามีสามเณรรูปใดไม่ลาสิกขาจะให้เข้าเรียนต่อในโรงเรียนพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นกลยุทธ์ที่สามารถสร้างศาสนทายาทแก่พระศาสนาสืบไป อย่างไรก็ตาม ต้องไม่ขัดกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒ และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๔๕ มาตรา ๑๕(๒) ความเป็นมาของการศึกษานอกระบบเป็นหลักสูตรที่มีความยืดหยุ่นในการกำหนดจุดมุ่งหมาย รูปแบบ วิธีการจัดการศึกษา ระยะเวลาการจัดการศึกษา การวัดผลประเมินผล ซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญของการสำเร็จการศึกษา โดยเนื้อหาและหลักสูตรจะต้องมีความเหมาะสมสอดคล้องกับสภาพปัญหาและความต้องการของบุคคลแต่ละกลุ่ม

^{๔๐} สุจิตรา อ่อนค้อม และคณะ, คู่มือกลยุทธ์การบริหารและจัดการศึกษา การเผยแผ่ศาสนาธรรมของวัด, (กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๗), หน้า ๖.

สรุปได้ว่า การบริหารโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเป็นภาระหน้าที่ของพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการในแต่ละระดับ โดยมีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการ ศาสนศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี และเจ้าคณะจังหวัดมีฐานะเป็นผู้จัดการสำนักเรียนคณะจังหวัด ส่วนเจ้าอาวาสมีฐานะเป็นผู้จัดการศาสนาศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนาศึกษาโดยตำแหน่ง แต่ไม่ได้มีกฎระเบียบว่าด้วยการบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ดังนั้น การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจึงขึ้นอยู่กับความพร้อมของสำนักเรียนด้านบุคลากร ทุนทรัพย์ ฯลฯ ซึ่งองค์ประกอบในการจัดการศาสนาศึกษาจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารการศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศึกษาอย่างเต็มกำลัง รวมถึงการสนับสนุนจากพุทธศาสนิกชนในชุมชนด้วย

๒.๓.๕ การจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ การจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรม จากทัศนะนักวิชาการทั้งหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

การจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรม หรือการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสำหรับบรรพชิต มีขอบเขตรวม ๔ ด้าน ได้แก่ ด้านอาจารย์ ด้านสื่อการเรียนการสอน ด้านวัดผล และประเมินผล และด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

ก. ด้านอาจารย์ (ครูสอน)

บทบาทของครูมีความสำคัญมาก บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำวิธีการ ถ้าผู้เรียนสามารถทำเองได้ก็ให้ทำเอง บทบาทของครูอยู่ที่การแนะนำ ครูที่ดีต้องมีทั้ง วิชาและจรณะ วิชา คือ ความรู้ดี จรณะ คือ ความประพฤติดี บทบาทของครูมีสามคำ คือ แนะนำให้ทำ ทำให้ดู อยู่ให้เห็น ดังปรากฏความว่า การลงมือปฏิบัติเป็นหน้าที่ของท่านทั้งหลาย พระตถาคตเป็นผู้บอกวิธีการ^{๔๑}

ครูที่ดีจะต้องเริ่มด้วยความประพฤติ เรียบร้อย ความรู้ดี บุคลิกภาพและการแต่งกายดี สอนดี ตรงเวลา มีความยุติธรรม หากความรู้ย่อมเสมอ สุขภาพดี การพูดจาและมนุษยสัมพันธ์ดี รักอาชีพครู เมตตาและเข้ากับเด็กได้ ร่าเริงแจ่มใส ซื่อสัตย์และเสียสละ คุณสมบัติหรือหน้าที่สำคัญอีกประการหนึ่งของครู คือ จะต้องเป็นผู้ให้ คือ ให้ความรู้ความเข้าใจในชีวิต ให้หลักในการคิด ให้ความรับความอบอุ่น ให้หลักประพฤติตนเป็นคนดี ฯลฯ เพื่อที่จะทำหน้าที่เหล่านี้ให้สมบูรณ์ ครูจะต้องเป็นผู้มีจิตใจเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่เป็นพื้นฐาน พร้อมทั้งจะช่วยเหลือเกื้อกูลผู้อื่น และในการที่จะให้สิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ครูจะต้องมีสิ่งเหล่านั้นเสียก่อน คือ มีความรู้ความเข้าใจในชีวิต รู้จักคิด มีเหตุมีผล มีความรักในเพื่อนมนุษย์ โดยเฉพาะมีความรักความเข้าใจในใจเด็ก และจะต้องเข้าใจหลักในการประพฤติตน เป็นคนดีด้วย

^{๔๑} พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตโต), **ทิศทางการศึกษาไทย**, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖), หน้า ๑๘๙.

ครูควรจะปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพ เพื่อที่ว่าศิษย์จะสามารถเคารพได้ไม่ตะขิดตะขวงใจ การปฏิบัติตนให้เป็นที่น่าเคารพเป็นอย่างไร ก็ย่อมแล้วแต่การยอมรับในแต่ละสังคม ว่าเคารพคนที่มีคุณธรรมใดบ้าง เป็นต้นว่ามีความรับผิดชอบ รักหน้าที่ รักษาคำพูด ไม่เหลาะแหละ ซื่อสัตย์สุจริต ยุติธรรม รักเกียรติของตนเอง^{๘๒}

ครูที่พึงปรารถนา ควรจะถึงพร้อมด้วยคุณสมบัติที่สำคัญและจำเป็น ๓ ด้านใหญ่ ๆ คือ

๑. มีความรู้ ซึ่งได้แก่ ความรู้ในวิชาการทั่วไป ความรู้ในเนื้อหาวิชาที่จะสอนความรู้ ในวิชาครู และความรู้ในหน้าที่และงานครูทุกประการ

๒. มีทักษะในการสอนและการปฏิบัติงานครู ซึ่งจำแนกออกเป็นทักษะที่สำคัญและจำแนกเป็นหลายประการ เช่น อธิบายเก่ง สอนสนุก ใช้สื่อและอุปกรณ์เสมอ จัดกิจกรรมสร้างบรรยากาศให้น่าเรียน ไร้พฤติกรรม ตลอดจนถึงแนะแนวทางในการศึกษา จูงนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง โดยใช้นวัตกรรมหรือเทคโนโลยีที่ทันสมัย เป็นต้น

๓. มีคุณงามอันได้แก่ คุณธรรมของครู จริยธรรมและคตินิยมในความเป็นครู ซึ่งมีรายละเอียด เช่น ภาควิไมใจที่ได้เป็นครู มีทัศนคติที่ดีต่ออาชีพครู รักการสอน พอใจที่ได้ทำประโยชน์แก่การดำเนินชีวิตของศิษย์ ช่วยพัฒนาคนและสังคม ตลอดจนถึงมีวิญญาณแห่งความเป็นครู เป็นต้น^{๘๓}

ลักษณะของครู โดยทั่วไปแล้วมี ๓ ประเภท คือ

๑. ครูสอนหนังสือ หมายถึง ครูผู้สอนหนังสือ ให้คนรู้หนังสือ ให้สามารถอ่านออกเขียนได้ นำไปศึกษาเพิ่มเติม เป็นหูเป็นตาให้คนรอดพ้นจากความผิด

๒. ครูสอนอาชีพ เป็นผู้สอนให้คนมีอาชีพทำตามความถนัดและความสามารถของตนเอง เพื่อให้รอดพ้นทุกข์ยากและความอดอยาก มนุษย์ทุกคนต้องการปัจจัย ๔ ในการดำรงชีพ คือ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค การที่จะให้ได้สิ่งเหล่านี้ทุกคนต้องทำงาน ต้องมีอาชีพทำ และอาชีพนี้ก็เรียนรู้มาจากครูนั่นเอง แต่ครูในที่นี้ไม่ได้หมายถึง ครูในโรงเรียนเสมอไป ทุกสิ่งทุกอย่างที่ทำให้คนเกิดการเรียนรู้ได้ถือว่าเป็นครู

๓. ผู้นำทางจิตใจและวิญญาณ ครูประเภทนี้สอนให้คนมีความถูกต้องทางจิตใจ กล่าวคือสอนให้มีความสามารถเอาชนะกิเลสหรือความทุกข์ได้ การสอนของครูประเภทนี้เป็นไปตามความประสงค์ของพระพุทธเจ้า คือ สอนตามความเป็นจริง สอนในสิ่งที่จริงที่เกิดขึ้นในชีวิต สอนเพื่อให้มนุษย์ไปสู่จุดหมายทางเดียวกันคือความรอดพ้นจากความเป็นทุกข์^{๘๔} คุณลักษณะเช่นนี้ คือพระพุทธเจ้า ซึ่งเป็นบรมครูของเรา พระองค์มีคุณธรรม ๔ ประการ คือ

^{๘๒} รัตนา ตุงคสวัสดิ์, “ข้อคิดเกี่ยวกับจริยธรรมครู”, ใน *ความรู้คู่คุณธรรม*, รวบรวมโดย ไพฑูรย์ สีนลารัตน์ และประนอม รอดคำดี, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔): ๒๒๒-๒๒๓.

^{๘๓} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๙๑-๑๙๒.

^{๘๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๘.

พระวิสุทธิคุณ คือ ความเป็นผู้บริสุทธิ์ที่มีอยู่ในจิตใจ ปราศจากกิเลส ปราศจากโลภะ โทสะ โมหะ ไม่อาฆาตพยาบาท ให้อภัยและมีเมตตาต่อศิษย์ทุกคน

พระปัญญาธิคุณ มีปัญญาเป็นแสงสว่างที่สามารถแก้ปัญหาของตัวเองและแก้ปัญหาให้แก่ศิษย์ โดยการแนะนำให้หาทางเอาชนะความทุกข์ และกิเลสอันเป็นเครื่องเศร้าหมองของจิตใจ

พระกรุณาคุณ พระองค์มีเมตตาต่อมนุษย์ไม่มีที่สิ้นสุด ทรงห่วงใยในความทุกข์ของมวลมนุษย์ ทรงพยายามหาทางให้มนุษย์พ้นจากความทุกข์ ทรงแนะนำสั่งสอนโดยไม่ปิดบัง อำพราง พระองค์ทรงถ่ายทอดศิลปวิทยาการให้ทุกคนตามความสามารถ และระดับสติปัญญาแต่ละคน

ขันติ คือ การยอมสละความสุขส่วนตัว เพื่อให้มนุษย์ได้รับความสุข พระองค์ทรงอดทนความเหน็ดเหนื่อยทั้งทางร่างกายและจิตใจ เพื่อไปสู่จุดหมายที่ถูกต้องคือ ความมีสันติภายในโลก

คุณธรรมทั้ง ๔ ประการที่กล่าวมานี้ เป็นคุณลักษณะของพระพุทธเจ้าซึ่งเป็นบรมครูที่แท้จริง ส่วนครูในยุคปัจจุบันนี้ส่วนใหญ่แล้วจะพบอยู่ ๒ ประการแรกคือ ครูสอนหนังสือกับครูสอนอาชีพ ดังนั้น ครูใน ๒ ประเภทนี้ จะเป็นครูที่สมบูรณ์ตามอุดมคติไม่ได้ การที่ทำให้คนรู้หนังสือหรือมีอาชีพทำนั้น ยังไม่สามารถทำให้โลกมีสันติภาพได้ ครูต้องเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคน คือ จะต้องเป็นผู้รู้หนังสือ สอนอาชีพ และเป็นผู้นำทางจิตใจหรือวิญญาณ คุณลักษณะของครูเช่นนี้อาจเรียกว่า ครูมารดา^{๔๔} หลักธรรมที่ครูควรใช้เป็นเครื่องประเทืองปัญญาและประกอบใจ ดังนี้

๑. ธรรมะซึ่งเป็นวิถีทางแห่งความสำเร็จ ซึ่งได้แก่ อิทธิบาท ประกอบด้วย

ฉันทะ คือ ความรัก ครูควรมีความรัก ความพอใจในการสอน รักวิชาที่สอน รักวิชาชีพครู รักศิษย์ รักที่จะเห็นศิษย์มีวิชาความรู้ มีความเจริญก้าวหน้าและประสบความสำเร็จในชีวิต การให้คำปรึกษากับผู้เรียนด้วยใจรัก ไม่ได้ทำเพื่อให้ผ่านไปหรือเสร็จไปเพราะเป็นหน้าที่

วิริยะ ครูเป็นผู้ที่มีความขยันขันแข็ง มานะพยายาม พากเพียรที่จะค้นคว้าหาความรู้แปลก ๆ ใหม่ ๆ มาสอน เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้กว้างขวางและลึกซึ้ง ครูขยันจัดทำ จัดเตรียม สื่อการสอน เพื่อให้การสอนประสบผลดี ขยันจัดกิจกรรมต่าง ๆ ทั้งกิจกรรมในหลักสูตรและนอกหลักสูตร

จิตตะ คือความเอาใจใส่ ความฝักใฝ่ในการทำงานที่ทำ รับผิดชอบในงานที่ตนสอน มีความตั้งใจ มีความมั่นใจ แน่วแน่ ในอันที่จะถ่ายทอดความรู้ และปลูกฝังคุณธรรมและจริยธรรมแก่ศิษย์ สำหรับงานอื่นที่ได้รับมอบหมายนอกจากงานสอน ครูก็พยายามทำอย่างเต็มที่เต็มกำลังสามารถ

วิมังสา การไตร่ตรองให้เหตุผล ครูควรเป็นผู้ใช้ปัญญาพิจารณาคิดค้นหาเหตุผล รู้จักหาวิธีทำงานให้สำเร็จรวดเร็ว เมื่อประสบปัญหาใด ไม่ว่าจะเป็นด้านการเรียนการสอน ด้านวินัยปกครอง หรือด้านมนุษยสัมพันธ์ ก็จะใช้ปัญญาไตร่ตรองอย่างรอบคอบไม่วู่วาม และนอกจากจะเป็นผู้ที่รู้จักไตร่ตรองใช้เหตุผลด้วยตนเองแล้วก็ควรที่จะหาทางกระตุ้นให้ศิษย์รู้จักคิด รู้จักไตร่ตรองพิจารณาสิ่งต่าง ๆ อย่างถี่ถ้วนและมีเหตุผล

^{๔๔} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๒๙.

๒. ธรรมะอันเป็นที่พึงแห่งการวิเคราะหียัตินี้ยวน้ำใจคน ธรรมะนั้นก็คือ สังคหัตถ์ ๔ ประการ ประกอบด้วย

ทาน การให้ ส่วนใหญ่ครูจะเป็นผู้ให้ คือ ถ่ายทอดความรู้ ความคิดให้แก่ศิษย์ด้วยความเต็มใจ ครูควรเป็นผู้ให้ความรู้และแนวคิดที่ถูกที่ควรให้กับผู้เรียน รวมทั้งวิธีคิดวิธีการศึกษาหาความรู้ด้วย เพื่อให้ศิษย์จะได้นำไปใช้ในการศึกษาหาความรู้ และดำเนินชีวิตต่อไป นอกจากวิทยาการแล้ว อาจให้กำลังใจ ให้ความรัก ความเมตตา ให้อภัยเมื่อศิษย์หรือบุคคลที่ครูเกี่ยวข้องด้วยทำผิดพลาด ให้เป็นสิ่งของ เช่น หนังสือหรือเอกสารต่าง ๆ อันจะเป็นประโยชน์แก่ผู้เรียน ในบางกรณีอาจมีนักเรียนที่ยากไร้อยู่ในชั้นขาดอุปกรณ์การเรียน เช่น สมุด หนังสือ ครูก็ควรจัดหาให้ด้วยความเต็มใจ

ปิยวาจา ครูควรเป็นผู้เจรจาด้วยถ้อยคำที่ไพเราะ นุ่มนวล จะว่ากล่าวตักเตือนศิษย์ก็ไม่ทะเลาะดุดัน ไม่พูดจาบาดหมาดใจ อันจะทำให้ผู้หนึ่งผู้ใดต้องเจ็บช้ำน้ำใจเพราะคำพูดนั้น ขณะที่โกรธไม่พอใจก็ใช้ความอดทน ประหยัดถ้อยคำและพูดจาให้เหมาะสม การให้คำปรึกษาต่าง ๆ ก็พูดจากับศิษย์ด้วยดี

อติถจริยา ครูควรประพฤติปฏิบัติ หรือกระทำการสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ศิษย์และบุคคลอื่น เช่น การให้คำปรึกษาแนะนำที่เป็นประโยชน์ทั้งในด้านวิชาการและเรื่องส่วนตัว นอกจากในด้านการเรียนการสอนแล้ว ครูก็ควรที่จะบำเพ็ญตนให้เป็นประโยชน์ต่อชุมชนที่ครูปฏิบัติงานด้วย เช่น ช่วยเหลือกิจกรรมต่าง ๆ หรืออาจเป็นผู้ริเริ่มหรือเป็นผู้นำในการพัฒนาชุมชน เช่น การทำถนน การขุดสระน้ำ การสร้างศาลาประชาคม เป็นต้น

สมานัตตา ครูควรทำตนเป็นกันเองกับศิษย์ ไม่ถือตัววางตนสูงเกินไป จนผู้เรียนไม่กล้าถามคำถาม หรือแสดงความคิดเห็นกับผู้ปกครองและบุคคลในชุมชนก็เช่นเดียวกัน ครูควรเป็นคนที่มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส พูดจาทักทาย หรือทำงานร่วมกับทุกคนได้อย่างเป็นกันเอง และครูควรเป็นผู้วางตนดี วางตนเป็นกลาง ไม่เอนเอียงไปด้วยอคติต่าง ๆ เช่น ฉันทาคติ ลำเอียงเพราะรัก โทสาคติ ลำเอียงเพราะความโกรธ พยาคติ ลำเอียงเพราะความกลัว และโมหาคติลำเอียงเพราะความเขลา^{๘๖}

ข. ด้านสื่อการเรียนการสอน

สื่อ (Media) ก็คือ ตัวกลางหรือช่องทางผ่านของสารจากผู้ส่งไปสู่ผู้รับให้เข้าใจตรงกันส่วนสื่อการศึกษา (Education Media) หมายถึง อุปกรณ์ วัสดุ และวิธีการที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอนหรือใช้สื่อสาร เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนบรรลุจุดมุ่งหมายอย่างมีประสิทธิภาพ^{๘๗}

สื่อการเรียนการสอน หมายถึง สิ่งที่เป็นพาหนะหรือสื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติให้บรรลุผลตามจุดประสงค์การเรียนการสอนและตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้ดียิ่งขึ้นหรือเร็วยิ่งขึ้น^{๘๘}

^{๘๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๐๗-๒๐๘.

^{๘๗} อำนวย เดชชัยศรี, สื่อการศึกษาพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร: พิสิกส์เซ็นเตอร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑.

^{๘๘} วัฒนาพร ระงับทุกข์, แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง, (กรุงเทพมหานคร: บริษัทแอลทีเพรส จำกัด, ๒๕๔๒), หน้า ๑๑๗.

สื่อการสอน หมายถึง ตัวกลางที่ใช้เป็นเครื่องมือหรือช่องทางสำหรับการสอนของผู้สอนส่งไปถึงผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ตามวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายที่ผู้สอนวางไว้ได้เป็นอย่างดี เป็นตัวกลางที่ใช้เพื่อถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ อาจจากผู้สอนหรือแหล่งความรู้อื่น ๆ ไปยังผู้เรียนนั่นเอง ซึ่งแหล่งความรู้อื่น ๆ ก็อาจจะหมายถึงวิทยากร หรือบุคลากรในชุมชน ผู้ทรงคุณวุฒิในด้านนั้น ๆ ดังนั้น สื่อการเรียนการสอน จึงหมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่ใช้เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอน เพื่อช่วยให้การเรียนการสอนนั้นดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพตามจุดมุ่งหมาย^{๘๙}

ดังนั้น สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ในวงการการศึกษา จึงมีคุณค่า ดังนี้

๑. สื่อช่วยให้ผู้เรียนเรียนรู้ได้อย่างถูกต้องและรวดเร็ว แม้จะเป็นเนื้อหาที่ซับซ้อน
๒. สื่อช่วยสร้างความสนใจไม่เฉพาะชั้นเด็กเล็ก แต่สามารถใช้เป็นเครื่องกระตุ้นความสนใจได้ดีในผู้ใหญ่อีกด้วย
๓. สื่อช่วยสร้างความสนใจตรงกันขจัดความสับสนในผู้เรียนที่มีภูมิหลังต่างกัน
๔. สื่อประเภทกิจกรรมจะส่งเสริมมนุษยสัมพันธ์ระหว่างนักเรียนกับครู และระหว่างนักเรียนกับนักเรียน
๕. สื่อสามารถส่งเสริมให้แต่ละบุคคลสามารถเรียนรู้ตามความสนใจ ความสามารถและความสนใจของตนเอง
๖. เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้เรียนสามารถค้นคว้าหรือศึกษาในสิ่งที่ต้องการ ทำให้เกิดความคิดสร้างสรรค์
๗. สื่อที่ได้มีการทดสอบแล้ว สามารถใช้แทนการสอนของครูอย่างมีประสิทธิภาพซึ่งเป็นการลดกิจกรรมด้านการสอนของครูลง ทำให้ครูมีเวลาจัดประสบการณ์ด้านอื่น ๆ
๘. สื่อช่วยสร้างความมั่นใจให้ผู้สอน ทำให้ทั้งผู้สอนและผู้เรียนมีบรรยากาศในการเรียนที่น่าสนใจ
๙. สื่อทำให้การสอนทันสมัยอยู่เสมอ การใช้เทคโนโลยีตลอดจนการผลิตสื่อใหม่ๆ ทำให้การเรียนการสอนน่าสนใจยิ่งขึ้น^{๙๐}

การใช้สื่อการสอนโดยทั่วไป มีขั้นตอนที่สำคัญ ๔ ขั้นตอน คือ

^{๘๙}กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓), หน้า ๘๙.

^{๙๐}กฤษมนันต์ วัฒนานรงค์, เทคโนโลยีเทคนิคศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาครุศาสตร์เทคโนโลยี คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๓๖), หน้า ๖๑.

๑. ขั้นตอนการเลือก ควรรู้จักการเลือกใช้สื่อการเรียนและกิจกรรมให้เหมาะสมกับเนื้อหาที่จะสอน ถ้าเป็นประเภทวัสดุและอุปกรณ์ต่างๆ ควรจะเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายและมีความคงทน หยิบใช้ได้สะดวกใช้ได้ประโยชน์คุ้มค่าและประหยัด

๒. ขั้นตอนการเตรียม สื่อการเรียนการสอนที่จะใช้ ครูควรจะได้ทดลองใช้ดูเสียก่อนก่อนถึงเวลาใช้ต้องจัดเตรียมไว้ให้พร้อม เรียงลำดับสิ่งที่จะใช้ก่อนหลังไว้ เพื่อความรวดเร็วไม่สับสน เมื่อนำสื่อไปใช้สอนจริงๆ

๓. ขั้นตอนการนำไปใช้ ซึ่งเป็นขั้นที่ครูนำสื่อมาใช้ประกอบการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนได้เห็น ได้ฟัง หรือได้สัมผัส เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ เข้าใจได้เร็ว แจ่มแจ้ง ชัดเจนสื่อบางชนิดเมื่อใช้เสร็จแล้วอาจแสดงไว้ให้ผู้เรียนได้ดูที่บอร์ด ห้องสมุด หรือมุมกิจกรรมต่างๆ เป็นต้น ถ้าเป็นเครื่องจะต้องเก็บเข้าที่ให้เรียบร้อย

๔. ขั้นตอนการประเมินผล หลังจากที่ได้ใช้สื่อแต่ละอย่างแล้ว ครูควรจะได้มีการประเมินผลการใช้สื่อการสอนนั้นๆ เพื่อหาข้อบกพร่องทั้งนี้เพื่อจะได้นำมาแก้ไขปรับปรุงหรือเปลี่ยนแปลงสำหรับการสอนครั้งต่อ ๆ ไปให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^{๙๑}

การใช้สื่อการสอนนั้น อาจจะใช้เฉพาะขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งของการสอนหรืออาจจะใช้ในทุกขั้นตอนก็ได้ ดังนี้

๑. ขั้นนำเข้าสู่บทเรียน เป็นขั้นที่ทำการกระตุ้นให้ผู้เรียนเกิดความสนใจในเนื้อหาที่กำลังจะเรียน สื่อที่ใช้ในขั้นนี้ควรจะเป็นสื่อที่แสดงเนื้อหากว้าง ๆ หรือจะแสดงเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับการเรียนในครั้งก่อน ยังมีสื่อที่เน้นเนื้อหาเจาะลึกอย่างแท้จริง อาจเป็นสื่อที่เป็นแนวปัญหาหรือเพื่อให้ผู้เรียนคิดและควรเป็นสื่อที่ง่ายต่อการนำเสนอในระยะเวลาสั้น ๆ เช่น ภาพบัตรคำ หรือบัตรปัญหา เป็นต้น

๒. ขั้นดำเนินการสอนหรือประกอบกิจกรรมการเรียนรู้ เป็นขั้นตอนสำคัญในการเรียน เพราะถือเป็นขั้นที่จะให้ความรู้ในเนื้อหาอย่างละเอียด เพื่อสนองวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้ ผู้สอนต้องเลือกสื่อให้ตรงกับเนื้อหาและวิธีสอน หรืออาจจะใช้สื่อหลายรูปแบบก็ได้ ต้องมีการจัดลำดับขั้นตอนการใช้สื่อให้เหมาะสมหรือสอดคล้องกับกิจกรรมการเรียนรู้ การใช้สื่อในขั้นนี้จะต้องเป็นสื่อที่เสนอความรู้อย่างละเอียดถูกต้องและชัดเจนแก่ผู้สอนเอง เช่น ภาพยนตร์ สไลด์ แผ่นโปรงใส แผนภูมิ วิดีทัศน์ เทปเสียง หรือชุดการสอน เป็นต้น

๓. ขั้นวิเคราะห์และฝึกปฏิบัติ เป็นการเพิ่มพูนประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนได้ทดลองนำความรู้ทางด้านทฤษฎีหรือหลักการที่เรียนมาแล้ว ไปใช้แก้ปัญหาในขั้นฝึกหัดโดยการลงมือปฏิบัติเอง สื่อในขั้นนี้จึงเป็นสื่อที่เป็นประเด็นปัญหาให้ผู้เรียนได้ขบคิด โดยผู้เรียนเป็นผู้ใช้สื่อเองมากที่สุด เช่น ภาพบัตรปัญหา เทปเสียง สมุดแบบฝึกหัด หรือชุดการเรียนรู้ เป็นต้น

^{๙๑} ฉลวย พร้อมมูล, เทคโนโลยีการสอน: การออกแบบและพัฒนา, (กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๑.

๔. ขั้นสรุปบทเรียน เป็นขั้นของการเรียนการสอน เพื่อการย้ำเนื้อหาบทเรียนให้ผู้เรียนมีความเข้าใจถูกต้องตรงตามจุดประสงค์ที่ตั้งไว้ ขั้นสรุปนี้ควรใช้ระยะเวลาสั้น ๆ เช่นเดียวกับ ขั้นนำสื่อที่ใช้สรุปจึงควรครอบคลุมเนื้อหาสำคัญทั้งหมด โดยย่อและใช้เวลาสั้น ๆ เช่น แผนภูมิ แผ่นโป่งใส เป็นต้น

๕. ขั้นประเมินผู้เรียน เป็นขั้นทดสอบว่า ผู้เรียนสามารถเรียนรู้หรือเข้าใจในสิ่งที่เรียนไปถูกต้องมากน้อยเพียงใด และบรรลุตามจุดประสงค์เชิงพฤติกรรมที่ตั้งไว้หรือไม่ สื่อในขั้นนี้มักจะเป็นคำถามจากเนื้อหาบทเรียน โดยอาจมีภาพประกอบด้วยก็ได้ อาจจะนำบัตรคำหรือสื่อต่าง ๆ ที่ใช้ในชั้นกิจกรรมการเรียนมาถามอีกครั้งหนึ่ง และอาจเป็นการทดสอบ โดยการปฏิบัติจากสื่อหรือการกระทำของผู้เรียน เพื่อทดสอบดูว่า ผู้เรียนมีความสามารถ มีทักษะจากการฝึกปฏิบัติจริงอย่างถูกต้องครบถ้วนหรือไม่^{๙๒}

ค. ด้านวัดผลและประเมินผล

การประเมินการสอนจะช่วยให้ครูตัดสินใจว่าการจัดการเรียนการสอนของครูเป็นที่พอใจเด็กหรือไม่ มีปัญหาอะไร ครูอาจทำการประเมินเป็นระยะๆ หรือประเมินเมื่อเสร็จสิ้นการเรียนการสอนก็ได้ แต่การประเมินเป็นระยะระหว่างการสอนจะช่วยบอกปัญหาที่เกิดขึ้นและสามารถแก้ไขได้ในทันที ส่วนการประเมินสรุปจะบอกภาพรวมของการเรียนการสอนและระดับการเรียนรู้ของผู้เรียนได้ด้วย^{๙๓} การประเมินผลมีความหมายมากสำหรับครู เพราะการประเมินขณะสอนจะช่วยให้ครูได้ข้อมูลสารสนเทศอย่างหลากหลายเกี่ยวกับการสอนของครู และการเรียนรู้ของเด็กที่เกิดขึ้นระหว่างการจัดการเรียนการสอนของครู ทำให้ครูสามารถบอกความก้าวหน้าและพัฒนาการของเด็กทางด้านทักษะกระบวนการได้ รู้ถึงความสามารถในการประยุกต์ความรู้ การคิดและรวมไปถึงประสิทธิภาพการสอนของครู^{๙๔} สำหรับปรัชญาที่ควรยึดมั่นเกี่ยวกับการวัดผลทางการศึกษาในปัจจุบันมี ๔ ประการ ดังนี้

๑. การประเมินมุ่งเน้นว่าความรู้ในเรื่องใดเรื่องหนึ่งมีความหมายได้หลากหลาย มิได้มีความหมายสำหรับทุกคนในทุกโอกาส

๒. การเรียนรู้เป็นเรื่องของกระบวนการที่เป็นธรรมชาติ มีบูรณาการและเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต มิใช่เป็นเรื่องของการหยิบบันทึกหรือยัดให้เรียนรู้ ผู้เรียนต้องการกระตือรือร้นที่จะค้นคว้าเพื่อหาความหมายของสิ่งที่เรียน การเรียนรู้จึงเป็นผลจากการปฏิบัติจริงมากกว่าการทำซ้ำหรือทำตามคำบอกกล่าวเท่านั้น

^{๙๒} กิดานันท์ มลิทอง, เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม, หน้า ๑๐๒-๑๐๓.

^{๙๓} Hamachek, *Psychology in Teaching Learning and Growth*, 5th ed., (Boston: Allynand Bacon, 1995), pp. 375-376.

^{๙๔} Chuska, *Improving Classroom Questions*, (Indiana: Phi Delta Kappa Educational Foundation, 1995), p. 68.

๓. การประเมินมุ่งเน้นกระบวนการ และผลผลิตที่เกิดขึ้น กระบวนการมีความสำคัญ เช่นเดียวกับผลผลิตจากการกระทำ มุ่งเน้นการพิจารณาว่าผู้เรียนได้เรียนรู้อะไร และทำไม

๔. การประเมินมุ่งเน้นการสืบสวนสอบสวน กล่าวคือ เน้นการพัฒนาทักษะการแก้ปัญหาตามสภาพที่เป็นจริงในชีวิตประจำวัน ซึ่งผู้เรียนจะต้องสังเกตคำถามและทดสอบความคิดของตนเอง

๕. การประเมินมีจุดหมายเพื่อกระตุ้น และอำนวยความสะดวกต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน เมื่อผู้เรียนได้รับข้อมูลย้อนกลับเกี่ยวกับการเรียน จะช่วยให้ผู้เรียนได้รับแนวทางใหม่ ๆ

๖. การประเมินเน้นการเชื่อมโยงระหว่างพุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย เมื่อผู้เรียนเห็นความสำคัญของกิจกรรมการเรียนรู้ ผู้เรียนย่อมเกิดความสนใจที่จะศึกษา และเกิดความพยายามยิ่งขึ้น ซึ่งส่งผลให้สามารถเรียนรู้สิ่งนั้นๆ ได้อย่างมาก

๗. การประเมินมีความเชื่อว่าการตัดสินใจในสิ่งที่จะสอน และสิ่งที่จะวัดเป็นอัตนัยและเป็นเรื่องเกี่ยวกับคุณค่า

๘. การประเมินเน้นการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ โดยผู้สอนควรร่วมมือกับผู้เรียนในการตัดสินใจ เกี่ยวกับสิ่งที่เรียนและร่วมกันตรวจสอบว่าได้เรียนรู้มากน้อยเพียงใด

๙. การประเมินเชื่อว่าการเรียนรู้เป็นกระบวนการที่เกิดจากความร่วมมือ กล่าวคือ ผู้เรียนและผู้สอนถือเป็นผู้เรียนที่ต้องร่วมมือกัน มีอิสระที่จะแสดงออกทางความคิดและทดสอบความคิดซึ่งกันและกัน ทั้งผู้เรียนและผู้สอนต้องมีความรับผิดชอบต่อกัน เพื่อสร้างหลักสูตรที่ใช้ในชั้นเรียน^{๕๕}

การจัดการศึกษาจำเป็นที่จะต้องมียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนเพื่อช่วยกำหนดคุณลักษณะของผู้สำเร็จการศึกษาที่พึงประสงค์ ซึ่งการวัดและประเมินผลเข้ามามีบทบาทสำคัญในการพัฒนาผู้เรียน และตัดสินผลการเรียนรู้ของผู้เรียนว่าบรรลุผลสำเร็จตามจุดมุ่งหมายที่ต้องการหรือไม่ และมากน้อยเพียงไรรวมทั้งช่วยให้สารสนเทศอันเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงและพัฒนาการเรียนการสอน^{๕๖}

การประเมินเป็นกระบวนการต่อเนื่องจากการวัด คือ นำตัวเลขหรือสัญลักษณ์ที่ได้จากการวัดมาตีค่าอย่างมีเหตุผล โดยเทียบกับเกณฑ์หรือมาตรฐานที่กำหนดไว้ เช่น โรงเรียนกำหนดคะแนนที่น่าพอใจของวิชาคณิตศาสตร์ไว้ที่ร้อยละ ๖๐ นักเรียนที่สอบได้คะแนนตั้งแต่ ๖๐ เปอร์เซนต์ขึ้นไป ถือว่าผ่านเกณฑ์ที่น่าพอใจ หรืออาจจะกำหนดเกณฑ์ไว้หลายระดับ เช่น ได้คะแนนไม่ถึงร้อยละ ๔๐ อยู่ในเกณฑ์ควรปรับปรุง ร้อยละ ๔๐-๕๙ อยู่ในเกณฑ์พอใช้ ร้อยละ ๖๐-๗๙ อยู่ในเกณฑ์ดี และร้อยละ ๘๐ ขึ้นไป อยู่ในเกณฑ์ดีมาก เป็นต้น^{๕๗} ความมุ่งหมายของการวัดและประเมินผล มีดังนี้

^{๕๕} สมศักดิ์ ภู่วิภาดาบรรณ, การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการประเมินตามสภาพจริง, (เชียงใหม่: เดอะโนเวลล์ เซ็นเตอร์, ๒๕๕๔), หน้า ๙๘-๙๙.

^{๕๖} ศิริชัย กาญจนวาสี, การประเมินผลการสอนระดับอุดมศึกษา, (กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓), หน้า ๕-๖.

^{๕๗} ทวีตม์ มณีโชติ, การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๕๙) หน้า ๓๕.

๑. เพื่อการจัดตำแหน่ง (Placement) เป็นการนำผลการวัด หรือผลการเรียนรู้ของแต่ละบุคคลมาจัดกลุ่มระดับความรู้ความสามารถ เพื่อจัดประเภทและตำแหน่ง โดยอาศัยเครื่องมือหรือแบบทดสอบในการสอบวัดด้านผลสัมฤทธิ์ (Achievement Test) ความถนัด (Aptitude Test) หรือความพร้อม (Readiness Test) เป็นหลัก โดยคะแนนที่เป็นผลการวัดหรือผลการเรียนรู้ จะถูกนำมาจัดกลุ่มหรือเรียงลำดับตามเงื่อนไขและข้อตกลงที่กำหนด

๒. เพื่อการคัดเลือก (Selection) เป็นการวัดและประเมินที่ใช้ในการสอบหรือผลการวัด หรือผลการเรียนรู้ เพื่อจัดผู้สอบเป็นกลุ่ม-พวก รับ-ไม่รับ ผ่านเกณฑ์-ไม่ผ่านเกณฑ์การวัดจะคำนึงถึงระดับความรู้จากคะแนนการสอบ เพื่อการตัดสินใจ โดยมีเกณฑ์ (Criteria) กำหนดไว้ ซึ่งอาจเป็นร้อยละของคะแนนที่สอบได้ หรือจำนวนที่ต้องการ โดยจัดเรียงลำดับตามคะแนนที่สอบได้แบบทดสอบที่นำมาใช้ในการสอบคัดเลือกจะมีแนวโน้มค่อนข้างยาก

๓. เพื่อการจำแนก (Classification) เป็นการวัดและประเมินที่ใช้ผลการสอบหรือผลการวัด หรือผลการเรียนรู้ ในการจำแนกความเก่ง-อ่อน สอบได้-สอบตก การสอบหรือการวัดนี้ใช้กันมากในระบบการเรียนการสอน

๔. เพื่อการวินิจฉัย (Diagnosis) เป็นการวัดและประเมิน ที่ใช้ผลการสอบหรือผลการวัด หรือผลการเรียนรู้ เพื่อค้นหาความเด่น-ความด้อย ความเก่ง-ความอ่อน ในเนื้อหา ในเรื่องราวเพื่อค้นหาสาเหตุ อันจะเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุง พัฒนาและการซ่อมเสริม เหมือนกับนายแพทย์ที่พยายามตรวจสอบมาตรฐานโรคของคนไข้ เพื่อค้นหาสาเหตุ ในการบำบัดรักษาแบบทดสอบที่นำมาใช้จะเป็นแบบวินิจัย (Diagnostic Test) โดยมุ่งค้นหาเฉพาะเรื่อง การนำผลการสอบหรือการวัดไปใช้ วินิจฉัยนั้นมีหลายลักษณะด้วยกัน

๕. เพื่อการปรับปรุงการเรียนการสอน การวัดลักษณะนี้ มุ่งนำผลการสอบ หรือผลการวัด หรือผลการเรียนรู้ มาตรวจสอบความเด่นด้อยในเนื้อหา เรื่องราวของผู้เรียน เช่น ในวิชาคณิตศาสตร์ เรื่อง การบวกเลข เมื่อผู้สอนทำการสอบผู้เรียนด้วยแบบทดสอบแล้ว ถ้าผู้สอนสามารถบอกความบกพร่องของผู้เรียนได้ว่าเป็นเรื่องใด โดยพิจารณาจากข้อที่ผู้เรียนทำผิดก็จะทราบว่าผิดเรื่องใด เช่น ผิดเพราะไม่ทดเลข จากหลักหน่วยไปหลักสิบ หรือจากหลักสิบไปหลักร้อย หรือบวกผิดเพราะนับรวมผิดในตัวเลขคู่ใด หลักใด ก็จะเป็นประโยชน์สำหรับครูผู้สอนซ่อมเสริม (Remedial Teaching) เพื่อให้ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ดีขึ้น

๖. เพื่อเป็นแนวทางในการจัดกิจกรรมโดยนำผลการสอบหรือผลการวัดหรือผลการเรียนรู้ มาช่วยในการเลือกหรือจัดกิจกรรม ที่เหมาะสมกับสภาพความสามารถของผู้เรียนในแต่ละคน-แต่ละกลุ่มการเรียนรู้ การสอบหรือการวัดแบบนี้มุ่งตรวจสอบความรู้พื้นฐานหรือระดับความรู้ความสามารถของผู้เรียน เพื่อจัดกิจกรรมหรือแนะแนวทางในการศึกษาต่อ การเลือกแผนการเรียนตลอดจนการประกอบอาชีพ

๗. เพื่อการเปรียบเทียบความก้าวหน้า (Assessment) เป็นการตรวจสอบผลการเรียน เพื่อพิจารณาพัฒนาการหรือความงอกงามในการเรียนรู้ของผู้เรียน โดยเปรียบเทียบความสามารถของผู้เรียนในเวลาหนึ่งกับอีกเวลาหนึ่ง ซึ่งอาจเป็น ก่อนเรียน-หลังเรียน ต้นเทอม-ปลายเทอม ภาคแรก-ภาคหลัง ต้นปี-ปลายปี เป็นต้น การวัดในลักษณะนี้จะต้องกระทำสองครั้งแล้วนำข้อมูลการสอบ ผลการวัดหรือผลการเรียนรู้มากเทียบกัน เพื่อพิจารณาความก้าวหน้าในการเรียนรู้ของผู้เรียนว่า ดีขึ้น-ลดลง มีการพัฒนาหรือไม่ เท่าไร ถ้ายังพัฒนาน้อยหรือไม่พัฒนาผู้สอนควรต้องทำการสอนซ่อมและเสริมให้มากขึ้นซึ่งในการเปรียบเทียบกับตัวผู้เรียนเองหรือกับผู้อื่น ทั้งนี้แล้วแต่เป้าหมายที่ต้องการและวิธีการที่นำมาใช้

๘. เพื่อการพยากรณ์ (Prediction) การวัดและประเมินลักษณะนี้ ต้องการนำผลการสอบ ผลการวัด หรือผลการเรียนรู้ในปัจจุบันไปคาดคะเนความสำเร็จในอนาคต เช่น ในการสอบคัดเลือก หรือการสอบด้านความถนัดทางการเรียน ผลการสอบหรือการวัดต้องพิจารณาถึงระดับความสามารถของผู้เรียนที่มีอยู่ เพื่อใช้ในการคาดคะเนการเรียนว่าจะเรียนสำเร็จหรือไม่ หรือต้องเรียนอะไรจึงจะเหมาะสมกว่า การสอบวัดจึงต้องมุ่งเน้นที่ศักยภาพ (Potential) ของบุคคล ผลการเรียนรู้ในลักษณะนี้จะเป็นประโยชน์ต่อผู้เรียนในการปรับปรุงและพัฒนาศักยภาพ

๙. เพื่อการประเมินค่า (Evaluation) การวัดและประเมินลักษณะนี้ ต้องการนำผลการสอบหรือผลการวัดหรือผลการเรียนรู้ มาประเมินคุณภาพการจัดการเรียนการสอน หรือการจัดการศึกษา ในภาพรวมว่ามีความสัมฤทธิ์ผลตามความมุ่งหมายของการจัดการศึกษาที่กำหนดไว้หรือไม่ หลักสูตรที่ใช้มีความเหมาะสมหรือไม่ ผลการวัดประเภทนี้ จะเป็นข้อมูล สารสนเทศสำหรับผู้บริหาร หรือนักวิชาการใช้ในการพิจารณาปรับปรุงคุณภาพการศึกษาด้านผู้เรียน ผู้สอน ผู้บริหาร และการบริหารจัดการ^{๙๘}

อนึ่ง เพื่อให้สอดคล้องกับการจัดการการเรียนรู้ตามสภาพจริง โดยยึดหลักธรรมชาติของวิชาและชีวิตของผู้เรียนเป็นตัวตั้ง ในสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาจะเน้นการวัดและประเมินผลที่สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา คือ นอกจากวัดองค์ความรู้ กระบวนการเรียนรู้ และคุณลักษณะอันพึงประสงค์ แล้วยังอาจใช้กระบวนการวัดตามระบบศีล-สมาธิ-ปัญญา เพื่อครอบคลุมและดูด้านที่ฝึกปฏิบัติ คือ

ศีล พฤติกรรมที่พึงงามทั้งกาย วาจา และอินทรีย์ทั้ง ๖ เคยชิน แคล้วคล่อง อยู่ตัวเป็นวินัย เข้าสู่ชีวิต โดยการสังเกต การบันทึก

สมาธิ จิตใจมีคุณธรรม มีประสิทธิภาพ และมีความสุข โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจสอบตนเอง

ปัญญา ความรู้ คิด เข้าใจ การมองเห็นความจริง เท่าทัน ทั้งระบบ ความสัมพันธ์ที่เป็นเหตุผล ที่เชื่อมโยงประยุกต์เข้าสู่วิถีชีวิตใหม่ โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การตรวจสอบตนเอง หรือถ้าจะให้ชัดเจนขึ้น

^{๙๘} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๖๐-๖๔.

ในการประเมินควรประเมินจากสภาพจริงเพื่อการพัฒนาคุณภาพทางธรรมจริยาตามหลักอริยวัฑฒิ ๕ คือ

๑. ศรัทธา วัดว่ามีความเชื่อที่ไม่งมงาย มีเหตุผลประกอบด้วยปัญญา ซึ่งไม่เบียดเบียนชีวิตและสังคม โดยการสังเกต การสะท้อนความคิด การตรวจสอบตนเอง

๒. ศีล วัดว่ามีความประพฤติและวิถีชีวิตไม่เบียดเบียน แต่เกื้อกูล มีวินัย เอื้อต่อวัฒนธรรม โดยการสังเกต การตรวจสอบตนเอง การบันทึกพฤติกรรม

๓. สุตะ วัดว่ามีความรู้เกี่ยวกับข่าวสาร ข้อมูล ทันต่อเหตุการณ์ สถานการณ์ และมีความรู้เกี่ยวกับการดำเนินชีวิต กิจการของตน โดยการสอบถาม การสังเกต การสัมภาษณ์

๔. จาคะ วัดว่ามีจิตใจกว้างขวาง ไม่คับแคบเห็นแก่ตัว รู้จักเสียสละ บำเพ็ญประโยชน์ โดยการสังเกต การสัมภาษณ์ การบันทึก

๕. ปัญญา วัดว่าคิด เข้าใจ ทำการต่างๆ ด้วยปัญญา รู้จักแยกแยะชั่วดี คุณและโทษ ประโยชน์มิใช่ประโยชน์ มองสิ่งทั้งหลายตามความเป็นจริง หยั่งถึงเหตุปัจจัย และความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งทั้งหลาย โดยการสอบถาม การสัมภาษณ์ การตรวจสอบตนเอง^{๙๙}

วิธีการและรูปแบบที่เหมาะสม ได้แก่

๑. แบบทดสอบ ซึ่งอาจจะเป็นแบบที่ครูสร้างขึ้น เป็นแบบปรนัย หรืออัตนัยขึ้นอยู่กับความเหมาะสมในเนื้อหาที่ต้องการวัด

๒. แบบสังเกต

๓. แบบสัมภาษณ์

๔. แบบบันทึกการปฏิบัติของผู้เรียน

๕. การสังเกตพฤติกรรมนักเรียน

๖. การรายงาน

๗. การทดสอบ หมายถึง วิธีการที่ทำให้นักเรียนตอบ ได้แก่ การทดสอบปากเปล่า (Oral Test) การทดสอบแบบข้อเขียน (Written Test) และสอบโดยปฏิบัติจริง (Performance Test)^{๑๐๐}

ค. ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

ในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนต้องคำนึงถึงสถานที่ที่ใช้ทำกิจกรรม ให้เหมาะสมกับบริบทของสถานศึกษาตามประเภทของกิจกรรม คือ

^{๙๙} กรมวิชาการ, การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา: กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐๙.

^{๑๐๐} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๒๑.

๑. กิจกรรมเสริมเนื้อหาสาระตามหลักสูตร ได้แก่ พิธีแสดงตนเป็นพุทธมามกะ ประกวดมารยาทชาวพุทธ กิจกรรมค่ายพุทธบุตร เป็นต้น

๒. กิจกรรมประจำวัน/ประจำสัปดาห์ เช่น กิจกรรมหน้าเสาธง กิจกรรมที่กระทำเพื่อรำลึกถึงชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ (ก่อนเคารพธงชาติ) กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์ แผ่เมตตา และสงบั้ง (สมาธิ) กิจกรรมพุทธศาสนสุภาษิตวันละบท กิจกรรมน่องไหว้พี่ (ในแถวหน้าเสาธง) กิจกรรมเดินแถวเข้าห้องเรียนอย่างมีสติ เช่น เดินพร้อมท่องคติธรรมขณะเข้าห้องเรียน

๓. กิจกรรมทำความดีระหว่างวัน ประกอบด้วย กิจกรรมเดินอย่างมีสติก่อนเข้าโรงอาหาร กิจกรรมกล่าวคำพิจารณาอาหาร ก่อนการรับประทานอาหารกิจกรรมรับประทานอาหารอย่างมีสติ เช่น มีกติกากว่า ไม่ดั่ง ไม่โกหก ไม่เหลื่อ กิจกรรมขอบคุณหลังรับประทานอาหาร เป็นต้น

๔. กิจกรรมก่อนเลิกเรียน ประกอบด้วย กิจกรรมไหว้พระสวดมนต์กิจกรรมรำลึกพระคุณของผู้มีพระคุณ กิจกรรมท่องอาขยานสร้างสมาธิ

๕. กิจกรรมประจำสัปดาห์ ประกอบด้วย กิจกรรมสวดมนต์สรภัญญะประจำสัปดาห์ กิจกรรมทำบุญตักบาตรประจำสัปดาห์ (อาจทำในวันพระหรือวันที่สถานศึกษากำหนด)

๖. จัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา คือ วันมาฆบูชา วันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันเข้าพรรษา วันอัฐมีบูชา โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๖.๑ กิจกรรมวันวิสาขบูชา วันอาสาฬหบูชา วันมาฆบูชา และวันเข้าพรรษา โดยที่สถานศึกษา ผู้ปกครอง และชุมชนร่วมกิจกรรม เช่น ทำบุญ ตักบาตร เป็นต้น

๖.๒ หล่อเทียนพรรษา และร่วมกับชุมชนในการหล่อเทียนแห่เทียนพรรษา

๖.๓ สถานศึกษาจัดบรรยากาศวันสำคัญทางศาสนาโดยประดับธงทิวสีเหลือง เชิญธงธรรมจักร ธงฉัพพรรณรังสี และเปิดเพลงธรรมะทางวิทยุของสถานศึกษา (เสียงตามสาย)^{๑๐๑}

๗. กิจกรรมพิเศษอื่น ๆ เช่น กิจกรรมไขปัญหาธรรม กิจกรรมวันสำคัญของชาติศาสนา และพระมหากษัตริย์ กิจกรรมยกย่องเชิดชูเกียรติผู้ทำความดี กิจกรรมอาสาพิเศษ (มีผู้สังเกตพฤติกรรมของผู้ปฏิบัติธรรม) กิจกรรมบันทึกความดีของผู้ปฏิบัติธรรม กิจกรรมต้นไม้พูดได้ (คติธรรม) กิจกรรมจัดนิทรรศการผลงานทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมการกำหนดทักษะและความรู้ทางพระพุทธศาสนา กิจกรรมสมาทานศีลในวันพระกิจกรรมสร้างสรรค์สังคม เช่น ทำความสะอาดห้องน้ำ กิจกรรมการปฏิสัมพันธ์ กิจกรรมอบรมธรรมะ ๕ นาที (อาจจัดสัปดาห์ละ ๑ ครั้ง) และกิจกรรมถือศีลนอนวัด ปฏิบัติธรรมช่วงเข้าพรรษา เป็นต้น^{๑๐๒}

^{๑๐๑} สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, การศึกษาของคนไทยในอดีตนั้นคนไทยมีฐานการศึกษาด้วยการใช้หลักธรรมคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา, (กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, ๒๕๕๐), หน้า ๑๐-๑๕.

^{๑๐๒} มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, โรงเรียนวิถิพุทธ, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗), หน้า ๙๗-๑๐๐.

วิธีการบริหารงานด้านการบริการอาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์ หรือการจัดการสภาพสิ่งแวดล้อมจะเป็นสิ่งหนึ่งซึ่งชักจูงให้ผู้เรียนสนใจและเกิดความกระตือรือร้น อยากรเรียน ไม่เบื่อหน่าย โดยวิธีการจัดสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียน^{๑๐๓} มีดังนี้

๑. วิธีการจัดสภาพแวดล้อมในห้องเรียน ในการจัดต้องคำนึงถึงความปลอดภัย ความสะอาด เป้าหมายการพัฒนา ความเป็นระเบียบเรียบร้อย ซึ่งอาจจัดแบ่งพื้นที่ให้เหมาะสมกับการประกอบกิจกรรมตามหลักสูตร ดังนี้

พื้นที่อำนวยความสะดวกเพื่อนักเรียนและครู

- ที่แสดงผลงานของนักเรียน อาจจัดเป็นแผ่นป้าย หรือแขวนผลงาน
- ที่เก็บแฟ้มผลงานของเด็ก อาจจัดทำเป็นกล่อง หรือจัดใส่แฟ้มรายบุคคล
- ที่เก็บเครื่องใช้ส่วนตัวของนักเรียน อาจทำเป็นช่องตามจำนวนของนักเรียน
- ที่เก็บเครื่องใช้ครู เช่น อุปกรณ์การสอนส่วนตัวของครู ฯลฯ
- ป้ายนิเทศหน่วยงานสอน หรือสิ่งที่นักเรียนให้ความสนใจ

พื้นที่ปฏิบัติกิจกรรมและการเคลื่อนไหวต้องกำหนดให้ชัดเจน ควรมีพื้นที่ที่นักเรียนสามารถทำงานได้ด้วยตนเองและทำกิจกรรมด้วยกันในกลุ่มเล็กหรือกลุ่มใหญ่ โดยนักเรียนสามารถเคลื่อนไหวได้อย่างอิสระจากกิจกรรมหนึ่งไปยังกิจกรรมหนึ่งโดยไม่รบกวนผู้อื่น

พื้นที่จัดมุมประสบการณ์ สามารถจัดได้ตามความเหมาะสมขึ้นอยู่กับสภาพของห้องเรียน จัดแยกส่วนที่ใช้เสียงดังและเงียบออกจากกัน เช่น มุมบล็อกลูกอยู่ห่างจากมุมหนังสือ มุมวิทยาศาสตร์อยู่ใกล้มุมศิลปะ เป็นต้น โดยในการจัดมุมประสบการณ์ต่าง ๆ ต้องคำนึงถึงสิ่งต่อไปนี้

- ในห้องเรียนควรมีมุมประสบการณ์อย่างน้อย ๓-๕ มุม
- ควรได้มีการผลัดเปลี่ยนสื่อตามมุมต่างๆ ตามความสนใจของนักเรียน
- ควรจัดให้มีประสบการณ์ที่นักเรียนเรียนรู้ไปแล้ว ปรากฏอยู่ในมุมประสบการณ์ เช่น เรียนรู้เรื่องราวชีวิตของผีเสื้อ ก็จัดให้มีผีเสื้อตัวในมุมวิทยาศาสตร์ ฯลฯ
- ควรเปิดโอกาสให้นักเรียนมีส่วนร่วมในการจัดมุมประสบการณ์
- ควรเสริมสร้างวินัยให้กับนักเรียนมีส่วนร่วมรับผิดชอบมุมประสบการณ์ร่วมกัน

๒. วิธีจัดสภาพแวดล้อมนอกห้องเรียน การจัดสภาพแวดล้อมภายในอาณาบริเวณรอบ ๆ โรงเรียน จัดรักษาความปลอดภัย ในบริเวณโรงเรียนและบริเวณรอบนอกโรงเรียน ดูแลรักษาความสะอาดต้นไม้ให้ความร่มรื่นรอบ ๆ บริเวณโรงเรียน จัดที่ติดข่าวประชาสัมพันธ์ผู้ปกครอง ตัวอย่าง เช่น

^{๑๐๓} วันชัย ดนัยตโมนุท , การกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาตามแนว พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓), หน้า ๙๓.

- ที่นักเรียนพักผ่อน จัดที่นั่งไว้ได้ต้นไม้ร่มเงา อาจใช้กิจกรรมกลุ่มย่อย ๆ หรือกิจกรรมที่ต้องการความสงบ หรืออาจจัดเป็นลานนิทรรศการให้ความรู้
- บริเวณธรรมชาติ มีการปลูกไม้ดอก ไม้ประดับ ซึ่งหากบริเวณโรงเรียนมีไม่มากนักอาจปลูกพืชในกระบะหรือกระถาง

งานด้านอาคารสถานที่และวัสดุอุปกรณ์อาจถือเป็นขอบข่ายของการบริหารงานทั่วไปของโรงเรียน ช่วยประสานงานและสนับสนุนให้การบริหารงานอื่น ๆ บรรลุผลตามมาตรฐานคุณภาพและเป้าหมายที่กำหนดไว้^{๓๐๔}

สรุปได้ว่า การจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรม มีขอบเขตครอบคลุมบริบท ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านอาจารย์ ได้แก่ พระภิกษุที่ได้รับการแต่งตั้งเป็นครูสอนพระปริยัติธรรม ซึ่งเป็นผู้แบกรับการศาสนศึกษา เพื่อมุ่งรักษาพระธรรมวินัยของพระพุทธศาสนาอย่างแท้จริง เห็นแก่ประโยชน์ของคณะสงฆ์และพระศาสนาเป็นสำคัญ โดยมุ่งเอางานส่วนนี้เป็นเครื่องแสดงความกตัญญูต่อพระบรมศาสดาและคณะสงฆ์ (๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ ตัวกลางที่ใช้ถ่ายทอดเรื่องราวที่เป็นความรู้และประสบการณ์ไปสู่ผู้เรียน โดยผ่านวัสดุ อุปกรณ์ และวิธีการต่าง ๆ ที่เป็นตัวกลางในกระบวนการเรียนการสอน ช่วยให้การสื่อสารระหว่างผู้สอนกับผู้เรียนดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ คุณค่าของสื่อการเรียนการสอน จะพิจารณาจากความน่าสนใจ สร้างแรงจูงใจและเร้าความสนใจ ทำสิ่งที่เข้าใจยากให้เข้าใจง่ายขึ้น สร้างองค์ความรู้ที่เป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม (๓) ด้านวัดผลและประเมินผล ได้แก่ กระบวนการที่เน้นมุ่งค้นหาและพัฒนาความสามารถหรือสมรรถนะของผู้เรียน เป็นการตรวจสอบผลการเรียนการสอนโดยกระบวนการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ที่มีลักษณะเป็นรูปธรรม มีจุดประสงค์เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอน สรุปผลการเรียน และตัดสินผลการเรียน การดำเนินการเกี่ยวกับการวัดผลประเมินผลการเรียนว่าเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่จะช่วยให้การเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ และ (๔) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สภาพสถานที่ที่ใช้จัดการเรียนการสอนทั้งสภาพแวดล้อมทั้งภายในและภายนอกห้องเรียนด้วยการจัดอาคารสถานที่ที่มีความสะอาด สวยงาม ร่มรื่นเป็นการส่งเสริมสุขภาพจิต ตลอดจนจนถึงการคำนึงถึงความปลอดภัยปราศจากอุบัติเหตุและอันตรายต่าง ๆ และสภาพแวดล้อมภายในอีกประการที่นับว่าเป็นสิ่งสำคัญที่ต้องคอยดูแล และในเบื้องต้นต้องรวบรวมข้อมูลด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมได้เป็นปัจจุบันและแน่นอน หมายถึง กำลังเป็นอยู่หรือกำลังดำเนินการอยู่ในขณะนั้น ปัญหา ซึ่งจะเป็นข้อมูลสำคัญยิ่งในการวางแผนพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพ

^{๓๐๔} สำนักงานปฎิรูปการศึกษา, แนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๕), หน้า ๕๗.

๒.๔ ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ ข้อมูลพื้นฐานพื้นที่ที่ใช้ในการวิจัย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

พื้นที่ในการศึกษาวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มี พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารคุณ) วัดหนองหอย (พระอารามหลวง) ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ มีพื้นที่การปกครองระดับตำบล ๑๕ ตำบล^{๑๐๕} ดังนี้

๑. ตำบลหน้าเมืองเขต ๑ มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๙๒ รูป
๒. ตำบลหน้าเมืองเขต ๒ มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๖๑ รูป
๓. ตำบลท่าราบ มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๔๙ รูป
๔. ตำบลเจดีย์หัก-โคกหม้อ มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๘๕ รูป
๕. ตำบลพงสวาย-บางป่า มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๔๓ รูป
๖. ตำบลสามเรือน มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๖๑ รูป
๗. ตำบลคู่งกระถิน มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๔๗ รูป
๘. ตำบลคู่งน้ำวน มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๓๖ รูป
๙. ตำบลคูบัว มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๕๐ รูป
๑๐. ตำบลอ่างทอง มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๔๗ รูป
๑๑. ตำบลดอนตะโก มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๖๔ รูป
๑๒. ตำบลเกาะพลับพลา-เจดีย์หัก มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๗๘ รูป
๑๓. ตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๔๐ รูป
๑๔. ตำบลหินกอง มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๔๙ รูป
๑๕. ตำบลน้ำพุ-ห้วยไผ่ มีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๖๖ รูป^{๑๐๖}

สรุปได้ว่า ปัจจุบัน (พ.ศ. ๒๕๖๐) เขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มี พระราชวัลภาจารย์ (ดาวเรือง อาจารคุณ) วัดหนองหอย (พระอารามหลวง) ดำรงตำแหน่งเจ้าคณะอำเภอ จำแนกเป็น ๑๕ ตำบล และมีพระภิกษุในสังกัด จำนวน ๘๖๘ รูป

^{๑๐๕}วิกิพีเดีย พจนานุกรมเสรี, **เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี**, [ออนไลน์], แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี> [๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

^{๑๐๖}สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, **สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๐**, (ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๕๖๐), หน้า ๑-๕. (เอกสารอัดสำเนา).

๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

จากการที่ผู้วิจัยได้ศึกษา งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากเอกสารทางวิชาการที่หลากหลาย จึงได้ประมวลเนื้อหาสาระไว้ตามลำดับ ดังนี้

๒.๕.๑ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพ จากงานวิจัยของนักวิจัยที่หลากหลาย จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

เอกราช ปลอดโปร่ง ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพนักงานเทศบาล สำนักงานเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นเพศชาย มีจำนวน ๒๐๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๕๐.๐๑ มีอายุระหว่าง ๒๐-๓๐ ปี มีจำนวน ๑๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๓.๘ มีอาชีพข้าราชการ/รัฐวิสาหกิจ มีจำนวน ๑๒๘ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๒.๑ มีการศึกษาระดับปริญญาตรีขึ้นไป มีจำนวน ๑๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๑ และมีรายได้เฉลี่ยต่อเดือน ๑๐,๐๐๐-๑๕,๐๐๐ บาท มีจำนวน ๑๕๒ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๑ (๒) ความคิดเห็นเกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพนักงานเทศบาล สำนักงานเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านฉันทะ ด้านจิตตะ และด้านวิมังสาอยู่ในระดับมาก ส่วนด้านวิริยะ อยู่ในระดับปานกลาง ตามลำดับค่าเฉลี่ย คือ ด้านฉันทะ ด้านจิตตะ ด้านวิมังสา และด้านวิริยะ (๒) ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของประชาชนต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพนักงานเทศบาล สำนักงานเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล พบว่า ประชาชนที่มี ระดับการศึกษา รายได้ ต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ และประชาชนที่มี อายุ อาชีพ แตกต่างกัน มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ จึงยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนประชาชนที่มี เพศ ต่างกันมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการ ไม่แตกต่างกัน จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ (๓) ปัญหาและอุปสรรคที่เกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพนักงานเทศบาล สำนักงานเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร พบว่า เจ้าหน้าที่ขาดประสบการณ์ในการทำงานการปฏิบัติงานไม่ค่อยต่อเนื่อง ส่วนมากงานค่อนข้างด่วนและเป็นงานเฉพาะหน้าเจ้าหน้าที่ไม่เพียงพอกับการปฏิบัติงาน ขั้นตอนและกระบวนการไม่ชัดเจน ขาดแรงจูงใจในการปฏิบัติงานซึ่งในบางครั้งค่าตอบแทนล่วงเวลาไม่มี ทำให้เจ้าหน้าที่ไม่มีความพึงพอใจในงานที่ทำ สำหรับข้อเสนอแนะที่เกี่ยวกับประสิทธิภาพการบริหารจัดการจัดการอบรมเพิ่มความรู้ให้กับเจ้าหน้าที่ให้มากขึ้น ผู้ควบคุมหรือหัวหน้าควรตรวจตราผู้ใต้บังคับบัญชาอย่างสม่ำเสมอ เพิ่มจำนวนเจ้าหน้าที่ให้เพียงพอกับงานจัดทีมบริหารสำหรับงานเร่งด่วนหรืองานเฉพาะหน้า การมอบหมายงานต้องมีความชัดเจน ในกระบวนการขั้นตอน เพิ่มแรงจูงใจให้กับเจ้าหน้าที่ เช่น ค่าล่วงเวลา โบนัส เพื่อให้เจ้าหน้าที่ปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ^{๑๐๗}

^{๑๐๗}เอกราช ปลอดโปร่ง, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพนักงานเทศบาล สำนักงานเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘), หน้า ก-ข.

สมจิต ขอนวงศ์, อรอนงค์ วุวงศ์ และฉวีวรรณ สุวรรณภา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพ การสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงาน เขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดแพร่” ผลการวิจัยพบว่า กิจกรรมการเรียนการสอนของครูกลุ่มสาระการ เรียนรู้พระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดแพร่ พบว่า (๑) ด้านเนื้อหา ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาใช้ในการสอนมาก คือ นำ เนื้อหาที่สอนเรียงลำดับเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกัน ร้อยละ ๔๔.๕๐ ครูสอนเนื้อหาจากง่ายไปหายาก ตามลำดับ ร้อยละ ๔๒.๗๐ (๒) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ครูใช้ในการสอนมาก คือบอก วัตถุประสงค์การเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ร้อยละ ๕๖.๖๐ แสดงให้รู้ว่าครูมีการเตรียมการสอน เป็นอย่างดี ร้อยละ ๔๘.๖๐ ครูมีความรู้ในวิชาที่สอน ร้อยละ ๔๕.๗๐ ตั้งใจสอน ร้อยละ ๔๖.๐๐ และ ครูมีความเป็นกันเองในการให้คำปรึกษาในกิจกรรมการเรียนการสอนพระพุทธศาสนา ร้อยละ ๔๕.๐๐ (๓) ด้านวิธีการสอน ครูใช้ในการสอนมาก คือช่วยให้เข้าใจบทเรียนได้ดี ร้อยละ ๔๗.๒๐ ส่งเสริมให้คิดวิพากษ์วิจารณ์ ร้อยละ ๔๓.๑๐ ยอมรับหรือฟังความเห็นและข้อวิจารณ์ของนักเรียน ร้อยละ ๔๖.๐๐ ให้ความยุติธรรมแก่นักเรียน ร้อยละ ๔๔.๖๐ เปิดโอกาสให้ซักถามปัญหาในห้องเรียน ร้อยละ ๔๐.๐๐ (๔) ด้านสื่อการสอน ครูใช้สื่อในการสอนได้อย่างเหมาะสมกับเนื้อหาที่เรียน ร้อยละ ๔๖.๐๐ โรงเรียนมีห้องจริยศึกษาสำหรับสอนภาคปฏิบัติ ฝึกสมาธิ มารยาทชาวพุทธ สวดมนต์ ร้อยละ ๓๘.๐๐ และมีใบงานให้นักเรียนศึกษาค้นคว้าหาความรู้เพิ่มเติม ร้อยละ ๓๗.๒๐ (๕) ด้านประสิทธิภาพ การสอน ครูใช้วิธีการวัดและประเมินผลเหมาะสม ร้อยละ ๔๙.๗๐ โดยสรุปคุณภาพการสอน ร้อยละ ๔๗.๗๐ ลักษณะการใช้เสียงและท่วงท่าการพูดเหมาะสม ร้อยละ ๔๕.๕๐ เมื่อวิเคราะห์ระดับการใช้ กิจกรรมการเรียนการสอนจากคะแนนเต็ม ๑๒๐ คะแนน กลุ่มครูได้คะแนนต่ำสุด ๒๔ คะแนน สูงสุด ๑๒๐ คะแนน คะแนนเฉลี่ย ๘๑.๖๐ คะแนนหรือร้อยละ ๖๘ แสดงว่า ครูนำกิจกรรมการเรียน การสอนด้านเนื้อหาไปใช้อยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อแบ่งระดับการนำกิจกรรมการเรียนการสอนไปใช้ ร้อยละ ๙๖.๐๐ ขึ้นไปอยู่ในระดับดี ร้อยละ ๖๐.๐๐-๗๙.๐๐ อยู่ในระดับปานกลาง ต่ำกว่าร้อยละ ๖๐ อยู่ในระดับน้อย สำหรับการประเมินประสิทธิภาพการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ระดับ มัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาจังหวัดแพร่ พบว่า ผลการประเมิน ประสิทธิภาพการสอนของครู ด้านเนื้อหา กิจกรรมการเรียนการสอน วิธีการสอน สื่อการสอน และ ประสิทธิภาพการสอนอยู่ในระดับปานกลาง และเมื่อเปรียบเทียบตัวแปรและประสิทธิภาพการสอน กลุ่มสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ การศึกษาจังหวัดแพร่ ระหว่างกลุ่ม ตัวแปรโดยรวม พบว่า ครูที่มีเพศ อายุ เขตพื้นที่การศึกษา ประสบการณ์ วุฒิการศึกษา คณะที่จบการศึกษา เคยผ่านการอบรม และลักษณะของโรงเรียนต่างกัน มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ ๐.๐๑ ส่วนเพศนักเรียนไม่แตกต่างกันในการประเมิน ประสิทธิภาพการสอนของครูอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ^{๑๐๘}

^{๑๐๘} สมจิต ขอนวงศ์, อรอนงค์ วุวงศ์ และฉวีวรรณ สุวรรณภา, “ประสิทธิภาพการสอนกลุ่มสาระการ เรียนรู้พระพุทธศาสนา ระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดแพร่”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก-ข.

ฉวีวรรณ สุวรรณภา, พัฒน์นรี อัฐวงศ์ และอรอนงค์ วุวงศ์ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาประสิทธิภาพการให้บริการห้องสมุดมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ด้านการบริการของห้องสมุด โดยภาพรวมอยู่ระดับความพึงพอใจระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางโดยบริการยืม-คืนของห้องสมุดมีความเหมาะสม และบริการสืบค้นสารสนเทศด้วยคอมพิวเตอร์มีความสะดวกเหมาะสม เป็นอันดับแรก รองลงมา คือ บริการโสตทัศนศึกษามีความสะดวก, เครื่องมือช่วยค้นหนังสือในห้องสมุดมีความสะดวกและบริการรวบรวมบรรณานุกรมของห้องสมุดตามลำดับ ยกเว้น การติดต่อเจ้าหน้าที่ได้รับความสะดวกและ บริการตอบคำถามและช่วยการค้นคว้ามีความเหมาะสมสามารถช่วยท่านได้ มีความพึงพอใจในระดับมาก ตามลำดับ (๒) ด้านอาคารสถานที่ โดยภาพรวมอยู่ระดับความพึงพอใจระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก โดยความสะดวกภายในห้องสมุด มากเป็นอันดับแรก รองลงมาห้องสมุด มีบริเวณกว้างขวาง, การถ่ายเทของอากาศดี, การจัดแบ่งเนื้อที่เหมาะสมได้สัดส่วน, ห้องสมุดตั้ง อยู่ในที่ให้บริการได้สะดวก, ที่นั่งอ่านหนังสือสบายและเหมาะสม, เสียงรบกวนภายในห้องสมุด, จุดให้บริการยืม-คืนให้ความสะดวก, แสงสว่างภายในห้องสมุดมีเพียงพอ และห้องค้นคว้าสำหรับการค้นคว้าเป็นกลุ่มมีความเหมาะสมสะดวกในการใช้งาน ตามลำดับ ยกเว้น ที่ตั้ง โต๊ะคอมพิวเตอร์ให้ความสะดวกสบาย และการวางชั้น วางหนังสือให้ความสะดวกในการหา อยู่ในระดับความพึงพอใจปานกลาง (๓) ด้านวัสดุครุภัณฑ์ โดยภาพรวมอยู่ระดับความพึงพอใจระดับปานกลาง เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลาง โดยแบบของครุภัณฑ์ภายในห้องสมุดมีความเหมาะสม อยู่ในระดับปานกลางเป็นอันดับแรก รองลงมา ที่วางหนังสือพิมพ์เหมาะสม, ชั้นวางวารสาร/เอกสารมีความเหมาะสม มีความเป็นระเบียบ, จำนวนโต๊ะ-เก้าอี้มีเพียงพอกับผู้ใช้, โต๊ะ-เก้าอี้ได้สัดส่วนให้ความสะดวกสบายในการใช้ และจำนวนเครื่องคอมพิวเตอร์มีเพียงพอกับผู้ใช้ ยกเว้น ชั้น เก้าอี้หนังสือให้ความสะดวกในการหยิบใช้ อยู่ในระดับความพึงพอใจระดับมาก (๔) ด้านทรัพยากรสารสนเทศ โดยภาพรวมอยู่ระดับความพึงพอใจระดับปานกลางเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับปานกลางโดย ทรัพยากรสารสนเทศจัดเรียงเป็นระเบียบ อยู่ในระดับปานกลางเป็นอันดับแรก รองลงมา ทรัพยากรสารสนเทศมีเนื้อหาตรงความต้องการ, ทรัพยากรสารสนเทศเพียงพอกับความต้องการ, ทรัพยากรสารสนเทศทันสมัย, ระบบการจัดเก็บทรัพยากรสารสนเทศเป็นระเบียบง่ายต่อการค้นคว้าและทรัพยากรสารสนเทศมีจำนวนเพียงพอ ตามลำดับ (๕) ด้านบุคลากร โดยรวมอยู่ระดับความพึงพอใจระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก โดยมีความสามารถในการค้นคว้าให้คำแนะนำในการใช้แก้ปัญหาให้ได้ อยู่ในระดับความพึงพอใจมากเป็นอันดับแรก รองลงมา บรรณารักษ์/เจ้าหน้าที่ห้องสมุดให้บริการด้วยความสุภาพ มารยาทที่ดี รวดเร็ว, บรรณารักษ์/เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมีความเป็นมิตรเต็มใจช่วยเหลือให้บริการ และบรรณารักษ์/เจ้าหน้าที่ห้องสมุดบริการด้วยความเสมอภาคเท่าเทียมกันโดยไม่เลือกปฏิบัติ ตามลำดับ ยกเว้น บรรณารักษ์/เจ้าหน้าที่ห้องสมุดมีจำนวนพอเพียงในการให้บริการ อยู่ในระดับความพึงพอใจปานกลาง^{๑๐๙}

^{๑๐๙} ฉวีวรรณ สุวรรณภา, พัฒน์นรี อัฐวงศ์ และอรอนงค์ วุวงศ์, “การศึกษาประสิทธิภาพการให้บริการห้องสมุดมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก-ข.

พระครูบรรพตพัฒนคุณ ธนวฑฺฒโก ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการวัดที่มีผลต่อสังคม: กรณีศึกษาวัดเขาอติสุกโตะ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์” ผลการวิจัย พบว่า (๑) ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่เป็นอุบาสิก จำนวน ๑๒๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๔.๐๓ มีอายุระหว่าง ๓๑-๔๐ ปี จำนวน ๑๑๓ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๘.๕๗ มีวุฒิการศึกษานักธรรมตรีหรือธรรมศึกษาตรี จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๖๑ มีวุฒิการศึกษาสามัญระดับประถมศึกษา จำนวน ๑๓๕ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๖.๐๘ มีระยะเวลาที่มาพักอาศัยอยู่ที่วัดน้อยกว่า ๑ ปี จำนวน ๑๐๐ คน คิดเป็นร้อยละ ๓๔.๑๓ และมีภูมิลำเนาอยู่ภาคกลาง จำนวน ๑๑๙ คน คิดเป็นร้อยละ ๔๐.๖๑ (๒) พุทธศาสนิกชนมีความเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการวัดที่มีผลต่อสังคม: กรณีศึกษาวัดเขาอติสุกโตะ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ โดยภาพรวมทั้งหมดอยู่ในระดับมาก (๓.๙๑) และเมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่า พุทธศาสนิกชนมีความเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการวัดที่มีผลต่อสังคม: กรณีศึกษาวัดเขาอติสุกโตะ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ที่ค่าเฉลี่ยสูงสุด (๔.๓๖) ในด้านการควบคุมภายในวัดเพื่อสังคม ส่วนค่าเฉลี่ยต่ำสุด (๓.๗๑) ในด้านการสั่งการภายในวัดเพื่อสังคม (๓) ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการวัดที่มีผลต่อสังคม: กรณีศึกษาวัดเขาอติสุกโตะ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคลโดยรวม ประชากรที่มีสถานภาพ อายุ และวุฒิการศึกษาทางธรรม วุฒิการศึกษาสามัญ ระยะเวลาที่เข้ามาพักอาศัยอยู่ภายในวัดเขาอติสุกโตะ และภูมิลำเนา ของผู้ตอบแบบสอบถามต่างกัน มีความเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการวัดที่มีผลต่อสังคม: กรณีศึกษาวัดเขาอติสุกโตะ ไม่ต่างกันซึ่งไม่เป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ (๔) ปัญหาปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการวัดที่มีผลต่อสังคม: กรณีศึกษาวัดเขาอติสุกโตะ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ พบว่า ส่วนใหญ่ตอบเกี่ยวกับตัวผู้บริหารทุกแผนกภายในวัดมากกว่าองค์กรหรือหน่วยงานภายในวัด อาจเป็นเพราะพุทธศาสนิกชนส่วนใหญ่ยังไม่เห็นผู้บริหารหรือผู้บังคับบัญชาทำหน้าที่ในการบริหารอย่างเต็มกำลัง แต่กล่าวโดยภาพรวมถึงปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการวัดที่มีผลต่อสังคมกรณี ศึกษาวัดเขาอติสุกโตะ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์ อยู่ในระดับมาก นั้นแสดงถึงการวางแผนและวางนโยบายและวัตถุประสงค์ในการบริหารงานเพื่อสังคมมีประสิทธิภาพเป็นอย่างดี ตลอดถึงการวางตัวบุคคลในการทำงานได้อย่างเหมาะสม จากการวิจัยพบว่า พระภิกษุ สามเณร แม่ชี และอุบาสก อุบาสิกา ยังต้องทำงานเพื่อสังคม ซึ่งต้องมีจิตอาสาให้มากขึ้น จึงควรสนับสนุน พระภิกษุ สามเณร แม่ชี และอุบาสก อุบาสิกา ให้ได้รับการศึกษา และสร้างจิตสำนึกในความเสียสละให้เกิดขึ้นให้ได้อย่างแน่นอน ดังนั้นพุทธศาสนิกชนผู้ตอบแบบสอบถามต้องการให้ผู้บริหารทุกหน่วยงานทำงานอย่างเต็มกำลัง สติปัญญาและร่วมกันพัฒนานุเคราะห์ของวัดและหน่วยงานต่าง ๆ กล่าวคือ ทั้งผู้บังคับบัญชาและผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา ให้มีวิสัยทัศน์ มีภาวะความเป็นผู้นำที่ดีและให้เป็นผู้พร้อมทั้งวิชาคือความรู้และจรณะคือความประพฤติให้งดงามด้วยศีลาจารวัตรตามพระธรรมวินัย โดยที่ให้ทันต่อเหตุการณ์สมัยปัจจุบัน แต่ยังไม่ยึดมั่นอยู่ในหลักการตามพระพุทธประสงค์^{๑๑๐}

^{๑๑๐} พระครูบรรพตพัฒนคุณ ธนวฑฺฒโก, “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการวัดที่มีผลต่อสังคมกรณี: ศึกษาวัดเขาอติสุกโตะ อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

บัญชา จำปารักษ์, พระมหาคำพันธ์ ปากโร และพระมหาจิตนเรศ วุฑฒิมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การประเมินประสิทธิภาพการสอนวิชาธรรมะภาคปฏิบัติตามการประเมินของพระนิสิตมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า (๑) จากการสังเกตอาจารย์สอนวิชาธรรมะภาคปฏิบัติ ๑,๓,๕,๗ โดยภาพรวมพบว่า อาจารย์สอนที่มีวุฒิปริญญาโทอยู่ในระดับมาก ส่วนปริญญาเอกนั้นมีน้อย และยังพบว่า อาจารย์สอน เคยได้ผ่านการอบรมการสอนวิชาธรรมะภาคปฏิบัติ จากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย อยู่ในระดับดีมาก เป็นที่น่าพอใจ ของนิสิตและมหาวิทยาลัยนำเอาเป็นตัวอย่างต่อไป (๒) ประสิทธิภาพด้านทางบริหารจัดการ คณะผู้วิจัย ได้สังเกตจากเอกสารประกอบการสอน และแผนการสอนโดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับดีมาก เพราะพบว่า ทุกอาจารย์สอน มีเอกสารประกอบการสอน เป็นเอกสารที่ดีมาก แต่ยังขาดหลักวิชาการเท่านั้น ดังนี้ ด้านเอกสารคำสอน และแผนการสอน โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับดีมาก แต่เอกสารประกอบการสอนและ เอกสารคำสอน เป็นเอกสารที่ไม่สมบูรณ์ถูกต้องตามหลักวิชาการ เพราะขาดหลักวิชาการ เช่น ไม่มี ความนำ บทสรุป การอ้างอิง อรรถ และอ้างแทรกในแต่เขียนเรียบเรียง ขึ้นมาลอย ๆ โดยไม่มีหลักอ้างอิงทางวิชา ต้องปรับปรุงแก้ไข, ด้านสื่อการสอน เช่น อุปกรณ์การสอน เครื่องฉายข้ามศีรษะ โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับน้อย ตามที่สังเกตการสอน อาจารย์สอนทั้ง ๓ ครั้ง ไม่พบเครื่องมือเหล่านี้เลย จึงไม่มีประสิทธิภาพการสอน และไม่เป็นที่น่าสนใจของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตอุบลราชธานี อาจารย์สอน ต้องแก้ไขปรับปรุงส่วนนี้, ด้านเพาเวอร์พอยท์ โดยภาพรวม พบว่า อยู่ระดับน้อยมาก จากผู้สังเกตการณ์สอนทั้ง ๓ ครั้ง ปรากฏออกมาว่า ไม่มีอาจารย์ท่านไหนใช้เพาเวอร์พอยท์เลย จึงไม่มีประสิทธิภาพด้านนี้เป็นที่ไม่พอใจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี อาจารย์สอนต้องแก้ไขปรับปรุงพัฒนาอีกมาก, ด้านวิธีทัศน์พุทธประวัติ โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับน้อยมาก จากผู้สังเกตการณ์สอนทั้ง ๓ ครั้ง ปรากฏออกมาว่า ไม่มีอาจารย์ท่านไหนใช้วิธีทัศน์พุทธประวัติเลย จึงไม่มีประสิทธิภาพการสอนด้านนี้ เป็นที่น่าพอใจของ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยวิทยาเขตอุบลราชธานี อาจารย์สอนต้องแก้ไขปรับปรุงพัฒนาอีกมาก และ (๓) ประสิทธิภาพด้านการสอน เช่น สอนแบบบรรยาย โดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับดีมากที่สุด ดังนี้ การฝึกสมาธิบริหารจิต โดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับดีมากที่สุด จากผู้สังเกตการณ์สอนทั้ง ๓ ครั้ง ปรากฏออกมาว่า มีอาจารย์ท่านใช้หลักสอนตามบรรยายและการฝึกสมาธิบริหารจิตดีมากที่สุด จึงมีประสิทธิภาพการสอนด้านนี้ เป็นที่น่าพอใจของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี และสมควรเอาเป็นตัวอย่าง, สอนตามหลักวิปัสสนากรรมฐานและสมถะกรรมฐาน โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับดีมากที่สุด สอนด้านประสบการณ์การนั่งสมาธิ และเดินจงกรม โดยภาพรวมพบว่า อยู่ในระดับดีมากที่สุด เป็นที่น่าพอใจและสาธิตการนั่งสมาธิ และเดินจงกรม โดยภาพรวม พบว่า อยู่ในระดับดีมากที่สุด จึงเป็นที่น่าสนใจของมหาวิทยาลัย นำเอาเป็นตัวอย่าง^{๑๑๑}

^{๑๑๑}บัญชา จำปารักษ์, พระมหาคำพันธ์ ปากโร และพระมหาจิตนเรศ วุฑฒิมโม, “การประเมินประสิทธิภาพการสอนวิชาธรรมะภาคปฏิบัติตามการประเมินของพระนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก-ข.

อภิชัย จตุพรวาที ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครคุมประพฤติจังหวัดนครสวรรค์” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครคุมประพฤติจังหวัดนครสวรรค์โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้าน พบว่าอยู่ในระดับมากทุกด้าน (๒) ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยส่วนบุคคลกับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครคุมประพฤติจังหวัดนครสวรรค์ ได้แก่ เพศ อายุ สถานภาพการสมรส การศึกษา อาชีพ รายได้ ระยะเวลาการปฏิบัติงานอาสาสมัครคุมประพฤติ พบว่าปัจจัยส่วนบุคคลของอาสาสมัครคุมประพฤติไม่มีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของอาสาสมัครคุมประพฤติ จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัย ความสัมพันธ์ระหว่างปัจจัยที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานกับประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของอาสาสมัครคุมประพฤติ พบว่าปัจจัยที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครคุมประพฤติทุกด้านอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ยกเว้นปัจจัยที่เกี่ยวกับการปฏิบัติงานด้านการฝึกอบรมและสัมมนา ,ด้านการมอบหมายงานมีความสัมพันธ์กับประสิทธิภาพในการการปฏิบัติงานของอาสาสมัครคุมประพฤติด้านการเขียนรายงานอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ (๓) ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครคุมประพฤติจังหวัดนครสวรรค์ พบว่า การทำงานของอาสาสมัครคุมประพฤติมีปัญหาเรื่องแผนที่บ้านของผู้ถูกคุมความประพฤติไม่ชัดเจนทำให้เกิดปัญหาในการออกไปสอดส่อง จำนวนอาสาสมัครคุมประพฤติน้อย เกิดไปไม่ควบคุมทุกพื้นที่ทำให้ต้องเดินทางไปทำคดีระยะทางไกลสิ้นเปลืองค่าใช้จ่ายในการเดินทาง อาสาสมัครคุมประพฤติบางท่านยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการส่งเคราะห์ ทำให้ผู้ถูกคุมความประพฤติหรือผู้เข้ารับการฟื้นฟูไม่ได้รับความช่วยเหลือจากสำนักงานคุมประพฤติ บางครั้งผู้ถูกคุมความประพฤติบางรายไม่ใส่ใจคำตักเตือนของอาสาสมัครคุมประพฤติ ดังนั้นสำนักงานคุมประพฤติควรส่งคดีให้ใกล้เคียงกับที่พักอาศัยของอาสาสมัครคุมประพฤติเพื่อสะดวกในการสอดส่องดูแล นอกจากนี้ควรนำเครือข่ายยุติธรรมชุมชนมาเข้ารับการอบรมเพื่อพัฒนาเป็นอาสาสมัครคุมประพฤติเพื่อให้ครอบคลุมพื้นที่ในจังหวัดนครสวรรค์ อีกทั้งควรมีการจัดอบรมให้ความรู้เกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของอาสาสมัครคุมประพฤติเพื่อให้ความรู้เพิ่มเติมและทบทวนความรู้เดิมเสมอ สำนักงานคุมประพฤติจังหวัดนครสวรรค์ควรคัดเลือกสรรหาอาสาสมัครคุมประพฤติที่มีจิตอาสาเข้ามาทำงาน พนักงานคุมประพฤติควรประเมินผลการปฏิบัติงานของอาสาสมัครคุมประพฤติหลังจากที่อาสาสมัครคุมประพฤติได้ส่งรายงานแล้วเพื่อรู้ถึงข้อบกพร่องเพื่อปรับปรุงการทำงาน^{๑๑๒}

สรุปได้ว่า ประสิทธิภาพ หมายถึง การใช้ทรัพยากรในการดำเนินการใด ๆ ก็ตามโดยมีสิ่งมุ่งหวังถึงผลสำเร็จ และผลสำเร็จนั้นได้มาโดยการใช้ทรัพยากรน้อยที่สุด และการดำเนินการเป็นไปอย่างประหยัด ไม่ว่าจะเป็นระยะเวลา ทรัพยากร แรงงาน รวมทั้งสิ่งต่าง ๆ ที่ต้องใช้ในการดำเนินการนั้น ๆ ให้เป็นผลสำเร็จ และถูกต้อง

^{๑๑๒} อภิชัย จตุพรวาที, “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครคุมประพฤติจังหวัดนครสวรรค์”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗), หน้า ก-ข.

๒.๕.๒ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ จากงานวิจัยของนักวิจัยที่หลายหลาก จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย ดังนี้

พระภพ สุนทรธมโม ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๗ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า (๑) ด้านการปกครอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ มีการจัดประชุมพระภิกษุ สามเณรเพื่ออบรมสั่งสอน ด้านวัตรปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย มีการออกระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ มีการกำกับดูแลและจัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยมีความมั่นคงแข็งแรง ส่วนข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับมาก (๒) ด้านการศาสนศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ มีการสรรหาและพัฒนาครูผู้สอนนักเรียน มีการจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนนักเรียน มีการยกย่องเชิดชูเกียรติครูพระผู้สอนให้มีขวัญและกำลังใจ ส่วนข้ออื่น ๆ ที่เหลืออยู่ในระดับมาก (๓) ด้านการศึกษา สงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ การช่วยพัฒนาสถานศึกษาของรัฐ การช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษา การเป็นครูช่วยสอนวิชาพุทธศาสนาในสถานศึกษา ส่วนข้ออื่น ๆ ที่เหลืออยู่ในระดับปานกลาง (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ มีจัดให้มีกิจกรรมการบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญเช่น วันวิสาขบูชา มีการอบรมพระเณรให้รู้จักวิธีการเผยแผ่ธรรม โดยการจัดให้มีการเทศน์บรรยายในวันสำคัญ มีการจัดหาหนังสือ การไหว้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักาศิล ฬงธรรมได้ท่องได้อ่าน ตามควรแก่โอกาส ส่วนข้ออื่น ๆ ที่เหลืออยู่ในระดับปานกลาง (๕) ด้านการสาธารณูปการ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ การหาทุนในการบำรุงวัดและซ่อมแซมอาคารและเครื่องสาธารณูปโภค การจัดสาธารณูปโภค เช่น น้ำ ไฟ ภายในวัด ส่วนข้ออื่น ๆ ที่เหลืออยู่ในระดับปานกลาง (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ ข้อที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ การดำเนินการก่อสร้างประชุมชน การช่วยเหลือแก่บุคคลที่มีความทุกข์เดือดร้อน กำหนดแผนงานที่จะปฏิบัติและให้สงเคราะห์แก่ประชาชน ส่วนข้ออื่น ๆ อยู่ในระดับปานกลาง ส่วนผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี พบว่า พระสงฆ์ที่มีอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษานักธรรมและตำแหน่งต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมและรายด้านไม่แตกต่างกันทุกด้าน^{๑๓๓}

^{๑๓๓} พระภพ สุนทรธมโม, “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

พระปลัดมณฑก สุวโจ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ด้านการปกครอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก (๓.๗๗) เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดอยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ การระงับอธิกรณ์และการวินิจฉัยปัญหาภายในวัดเพื่อหาข้อยุติหรือเพื่อการลงนิคหกรรม สำหรับข้ออื่นๆ ที่เหลือ อยู่ในระดับมาก (๒) ด้านการศาสนศึกษา โดยรวมโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (๓.๔๙) เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดอยู่ในระดับมาก ได้แก่ จัดให้มีการเรียนการสอนนักธรรมอย่างน้อยที่สุดให้มีการอบรมพระธรรมวินัยโดยอนุโลมตามหลักสูตรนักธรรมตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ.๒๕๒๘, การควบคุมดูแลการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามแบบแผนและประเพณีอันดีงามของท้องถิ่น และการจัดหาอุปกรณ์การศึกษา เช่น สมุด ปากกา ฯลฯ สำหรับข้ออื่นๆ ที่เหลือ อยู่ในระดับปานกลาง (๓) ด้านการศึกษา สงเคราะห์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (๓.๒๓) เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดอยู่ในระดับปานกลางทุกเรื่อง ยกเว้น การตั้งทุนสงเคราะห์การศึกษาแก่นักเรียนชั้นประถมศึกษา หรือมัธยมศึกษา หรืออุดมศึกษา ซึ่งอยู่ในระดับมาก (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (๓.๔๒) เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดอยู่ในระดับน้อย ในเรื่อง การบรรยายธรรมทางสถานีวิทยุชุมชน และพระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดอยู่ในระดับมาก ในเรื่อง การเผยแผ่ธรรมะโดยจัดให้มีการเทศน์ การบรรยายธรรมในวัน อัมมัสสวนะ, การเผยแผ่ธรรมะโดยจัดให้มีการเทศน์ การบรรยายธรรม และจัดกิจกรรมในวันสำคัญทางพระพุทธศาสนา, มีการทำวัตร สวดมนต์ ตามหลักพระธรรมวินัย, การแนะนำสั่งสอนอบรมประชาชนให้เข้าใจศาสนพิธีและการปฏิบัติ และรณรงค์ให้มีการแสดงตนเป็นพุทธมามกะแก่นักเรียนและประชาชนทั่วไป สำหรับข้ออื่นๆ ที่เหลือ อยู่ในระดับปานกลาง (๕) ด้านการสาธารณูปการ โดยรวมอยู่ในระดับมาก (๓.๕๔) เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดอยู่ในระดับมากทุกเรื่อง ยกเว้น การขจัดความขัดแย้งระหว่างวัดกับชาวบ้าน ซึ่งมีเหตุจากการสร้างสาธารณูปการต่างๆ, การก่อสร้างเสนาสนะด้วยการขอเงินงบประมาณอุดหนุนจากหน่วยงานราชการ, การควบคุมดูแลการก่อสร้าง โดยส่งเสริมศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่นและอนุรักษ์ความเป็นไทย และการจัดงานวัดเพื่อหารายได้บำรุงวัด ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง และ (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง (๓.๔๔) เมื่อพิจารณารายละเอียด พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อการบริหารจัดการวัดอยู่ในระดับมาก ได้แก่ มีการจัดทำถนนภายในวัดให้สะดวกแก่การสัญจร, มีการสงเคราะห์เครื่องอุปโภคบริโภคให้แก่ผู้ทุกข์ยากเดือดร้อน, มีการรณรงค์ ป้องกัน ปัญหาเสพติดในโรงเรียน, มีการช่วยเหลือผู้ประสบภัยจากธรรมชาติ และมีการให้ความสะดวกแก่พุทธศาสนิกชนในการบำเพ็ญกุศล สำหรับข้ออื่น ๆ ที่เหลือ อยู่ในระดับปานกลาง^{๑๑๔}

^{๑๑๔} พระปลัดมณฑก สุวโจ, “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทรโร) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ด้านการปกครอง โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๐ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า ข้อที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ มีการจัดประชุมพระภิกษุสามเณรเพื่ออบรมสั่งสอนด้านวัตรปฏิบัติตามหลักธรรมวินัย มีการออกระเบียบในการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะ มีการกำกับดูแลและจัดศาสนสมบัติของวัดให้เป็นระเบียบเรียบร้อยมีความมั่นคงแข็งแรง ส่วนข้ออื่น ๆ ที่เหลืออยู่ในระดับมาก (๒) ด้านการศาสนศึกษา โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๕๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ด้านการศาสนศึกษา ข้อที่อยู่ในระดับปานกลาง ได้แก่ มีการสรรหาและพัฒนาครูผู้สอน นักธรรม มีการจัดหาทุนการศึกษาให้แก่พระสงฆ์ที่เรียนนักธรรม มีการยกย่องเชิดชูเกียรติครูพระผู้สอนให้มีขวัญและกำลังใจ ส่วนข้ออื่น ๆ ที่เหลืออยู่ในระดับมาก (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ข้อที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ การช่วยพัฒนาสถานศึกษาของรัฐ การช่วยเหลือด้านอุปกรณ์การศึกษา การเป็นครูช่วยสอนวิชาพุทธศาสนาในสถานศึกษา ส่วนข้ออื่น ๆ ที่เหลืออยู่ในระดับปานกลาง (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ข้อที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ มีจัดให้มีกิจกรรมการบำเพ็ญกุศลในวันสำคัญ เช่น วันวิสาขบูชา มีการอบรมพระเณรให้รู้จักวิธีการเผยแผ่ธรรม โดยการจัดให้มีการเทศน์บรรยายในวันสำคัญ มีการจัดหาหนังสือ การไหว้พระสวดมนต์เพื่อผู้รักาศิลปวัฒนธรรมได้ท่องได้อ่านตามควรแก่โอกาส ส่วนข้ออื่น ๆ ที่เหลืออยู่ในระดับปานกลาง (๕) ด้านการสาธารณูปการ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ด้านการสาธารณูปการ ข้อที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ การหาทุนในการบำรุงวัดและซ่อมแซมอาคารและเครื่องสาธารณูปโภค การจัดสาธารณูปโภค เช่น น้ำ ไฟภายในวัด ส่วนข้ออื่น ๆ ที่เหลืออยู่ในระดับปานกลาง และ (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า พระสงฆ์มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี ด้านการสาธารณูปการ ข้อที่อยู่ในระดับมาก ได้แก่ การดำเนินการก่อสร้างประชุมชน การช่วยเหลือแก่บุคคลที่มีความทุกข์เดือดร้อน กำหนดแผนงานที่จะปฏิบัติและให้สงเคราะห์แก่ประชาชน ส่วนข้ออื่น ๆ ที่เหลืออยู่ในระดับปานกลาง^{๑๓๕}

^{๑๓๕} พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทรโร), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการอำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

พระครูวินัยธรสมชาย สุวิชาโน ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการปกครอง ด้านการศาสนศึกษา ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ด้านการสาธารณูปการ ด้านการสาธารณสงเคราะห์ อยู่ในระดับมากทุกด้าน (๒) การเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี ทดสอบสมมติฐานโดยการวิเคราะห์ความแตกต่างระหว่างตัวแปร ได้แก่ อายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ วุฒิการศึกษาทางธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ซึ่งเป็นการยอมรับสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้านอื่นๆ ไม่พบความแตกต่าง ซึ่งเป็นการปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ และ (๓) ข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี พบว่า (๑) ด้านการปกครอง: ผู้ปกครองคณะสงฆ์ทุกระดับชั้น ควรลงพื้นที่เพื่อดูแล ให้คำปรึกษา และบำรุงขวัญกำลังใจแก่ผู้ใต้ปกครองเป็นประจำ, การออกกฎ ระเบียบ ภายในวัด นอกจากต้องเป็นไปตามหลักพระธรรมวินัยแล้ว ผู้ปกครองควรจัดประชุมโดยให้ผู้ใต้ปกครองได้มีส่วนร่วมในการบัญญัติ กฎ ระเบียบ แสดงทัศนะ แล้วจึงตั้งโดยไข่มติในที่ประชุม (๒) ด้านการศาสนศึกษา: ควรจัดอาคารเรียนหรือห้องเรียนพระปริยัติธรรมแยกออกเป็นเอกเทศเพื่อใช้จัดกิจกรรมการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมโดยเฉพาะ, คณะสงฆ์ควรจัดให้มีการอบรมนักธรรมก่อนสอบในทุกระดับทั้งชั้นนักธรรมตรี-โท และเอก โดยจัดสรรผู้ที่มีความรู้ ความสามารถ มาเป็นวิทยากร ซึ่งอาจกระทำโดยจัดให้เป็นกิจกรรมการอบรมนักธรรมประจำอำเภอก่อนสอบ, ควรจัดให้มีการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมตลอดทั้งปี เว้นไว้เพียงในวันธัมมัสสวนะ วันสำคัญทางพระพุทธศาสนา และเทศกาลสำคัญๆ ประจำปี เท่านั้น, ควรจัดหาเครื่องมือและสื่อการสอนที่ทันสมัย (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์: ควรกระจายทุนศึกษาสงเคราะห์ให้เข้าถึงผู้ที่มีความต้องการอย่างแท้จริง (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา: ควรเลือกวิธีการนำเสนอและนำเทคนิคในการเผยแผ่ที่สามารถกระตุ้นและสร้างความสนใจแก่ประชาชนในกลุ่มวัยรุ่นได้, ควรทำงานเชิงรุก เผยแผ่โดยอาศัยสื่อกลางในชุมชนนั้น ๆ อาทิ เสียงตามสายของหมู่บ้าน (๕) ด้านการสาธารณูปการ: ควรประสานงานและขอความช่วยเหลือจากส่วนราชการหรือองค์กร การปกครองส่วนท้องถิ่น ได้เข้ามาให้ การสนับสนุนเงินทุนในการก่อสร้างและบูรณปฏิสังขรณ์เสนาสนะ แก่วัดในสังกัดพื้นที่ (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์: คณะสงฆ์ควรประสานงานและร่วมมือกับส่วนราชการหรือองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่นในการสงเคราะห์คนในชุมชน^{๑๑๖}

^{๑๑๖} พระครูวินัยธรสมชาย สุวิชาโน, “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

พระครูเกษมสมุทฺรคุณ (ทองหล่อ เขมธมฺโม) ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านการศึกษาสงเคราะห์ อยู่ในระดับปานกลาง มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๔๔ ส่วนด้านอื่นๆ ที่เหลืออยู่ในระดับมากทุกด้าน (๒) ผลการทดสอบสมมติฐาน พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านอายุของพระสงฆ์ผู้ตอบแบบสอบถาม มีผลทำให้ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ระดับ ๐.๐๑ ซึ่งเป็นไปตามสมมติฐานที่ตั้งไว้ ส่วนสถานภาพส่วนบุคคลด้านพรรษา วุฒิการศึกษา สามัญ วุฒิการศึกษานักธรรม และวุฒิการศึกษาเปรียญธรรม ไม่มีผลทำให้เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกัน และ (๓) ข้อเสนอแนะในการพัฒนาประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม ได้แก่ (๑) ด้านการปกครอง ควรมีการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะ ความรู้ด้านการบริหารจัดการแก่พระสังฆาธิการทุกระดับ และควรจัดประชุมพระสังฆาธิการระดับอำเภอ เป็นประจำ อย่างน้อยปีละ ๔ ครั้งเพื่อประโยชน์ด้านการปกครองคณะสงฆ์ (๒) ด้านการศาสนศึกษา ควรสรรหาบุคลากรครูสอนพระปริยัติธรรมให้เพียงพอและมีประจำอยู่ในทุกสำนักเรียน และควรจัดอุปกรณ์การสอนที่ทันสมัยเพื่อช่วยประหยัดเวลาในการเรียนการสอนที่สูญเสียไปโดยไม่จำเป็น (๓) ด้านการศึกษาสงเคราะห์ ควรมีการประสานงานกันระหว่างวัด เพื่อกระจายการสนับสนุนทุนการศึกษาไปในทุกๆ สถานศึกษา (๔) ด้านการเผยแผ่พระพุทธศาสนา ควรพัฒนาศักยภาพด้านการศึกษาแก่พระสงฆ์ เพื่อให้มีความรู้ สามารถให้การอบรมสั่งสอน พัฒนาคุณธรรมจริยธรรม แก่ประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพกับคนทุกเพศทุกวัย และ พระสังฆาธิการควรทำงานในเชิงรุกคือ ไม่รอให้คนเข้าไปหาถึงวัด แต่เป็นฝ่ายนำธรรมะมาให้ประชาชนถึงบ้าน (๕) ด้านการสาธารณูปการ ควรรณรงค์ให้พระสังฆาธิการดูแลรักษาเสนาสนะที่มีอยู่ มากกว่าการก่อสร้างขึ้นมาใหม่ และรณรงค์การก่อสร้างเสนาสนะที่มีเอกลักษณ์ของศิลปะประจำถิ่น และ (๖) ด้านการสาธารณสงเคราะห์ ควรประสานงานและร่วมมือกับส่วนราชการหรือองค์กรการปกครองส่วนท้องถิ่น เพื่อป้องกันปัญหาการสงเคราะห์ที่ซ้ำซ้อน เกิดประโยชน์ได้ไม่เต็มที่^{๑๓๗}

สรุปได้ว่า การจัดการเป็นกระบวนการทำงานร่วมกันเพื่อให้บรรลุตามวัตถุประสงค์อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งในการจัดการของแต่ละองค์การหรือหน่วยงานมีความแตกต่างกันไปตามเป้าหมายการดำเนินงาน แต่ในทุก ๆ กระบวนการจัดการก็มีสิ่งที่เหมือนกัน คือ ต้องอาศัยปัจจัยนำเข้าเพื่อใช้ในการบริหารจัดการ อย่างน้อย ๔ ประการ ได้แก่ คน (Man) เงิน (Money) วัสดุดิบ (Material) และวิธีการ/จัดการ (Method/Management) เพื่อสนับสนุนให้การจัดการประสบความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ที่ตั้งไว้

^{๑๓๗} พระครูเกษมสมุทฺรคุณ (ทองหล่อ เขมธมฺโม), “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

๒.๕.๓ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศาสนศึกษาแผนกธรรม

ผู้วิจัยได้ศึกษาค้นคว้าเกี่ยวกับ งานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการศาสนศึกษาแผนกธรรม จากงานวิจัยของนักวิจัยที่หลายหลาก จึงได้นำมาใช้เป็นแนวทางในการศึกษาและกำหนดกรอบแนวความคิดการวิจัย ดังนี้

พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า (๑) ด้านหลักสูตรการเรียนการสอน โดยส่วนใหญ่เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ในด้านหลักสูตรควรจะต้องมีความสอดคล้องกับวิชาการเรียนรู้และควรปรับโครงสร้างของหลักสูตรการเรียนการสอนให้มีการกำหนดที่ชัดเจน มีการทำหลักสูตรในการเรียนรู้โดยกำหนดจุดประสงค์การเรียนรู้ชัดเจนและมีการวัดและประเมินหลักสูตรก่อนนำไปจัดการเรียนการสอนจัดให้มีคณะกรรมการบริหารหลักสูตรพร้อมกับคำอธิบายรายวิชาที่ชัดเจน และจัดหาคุศลากรับผิดชอบที่ชัดเจน ตามลำดับ (๒) ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน โดยส่วนใหญ่เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ในด้านกิจกรรมควรมีรูปแบบการเรียนการสอนควรจะต้องมีความหลากหลายและมีการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนที่ตรงกับความต้องการของผู้เรียนมีความสอดคล้องกับจุดประสงค์จัดหาคุศลากรมีความรู้ความสามารถในการจัดการเรียนการสอน, โครงสร้างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนควรจะต้องมีความเหมาะสมและทันเหตุการณ์ปัจจุบันให้สอดคล้องกับการวัดและประเมินผลและตรงกับเนื้อหาการจัดการเรียนการสอน ตามลำดับ (๓) ด้านสื่อการเรียนการสอน โดยส่วนใหญ่เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ในด้านสื่อการเรียนการสอน ควรมีการสนับสนุนการใช้สื่อการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและควรสัมพันธ์กับขนาดของกลุ่มผู้เรียน มีความน่าสนใจที่ทำให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้ด้วยตัวเองมีความหลากหลายที่เหมาะสมกับวิธีการสอนตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตร และมีความชัดเจน ตามลำดับ (๔) ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน โดยส่วนใหญ่เห็นว่าการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอนควรจัดให้มีการวัดและประเมินผลก่อนและหลังการเรียนการสอนเพื่อนำมาปรับปรุงหลักสูตรการเรียน เพื่อการพัฒนาการเรียนการสอนและให้สอดคล้องกับเนื้อหาและตรงกับจุดประสงค์การเรียนการสอน การวัดและประเมินผลควรมีความหลากหลายรวมถึงเครื่องมือการวัดและประเมินผลมีความเป็นรูปธรรมชัดเจนและจัดหาคุศลากรับผิดชอบการมีความเข้าใจเรื่องการวัดและประเมินผล ตามลำดับ สำหรับผลการเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร พบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุจำแนกตามอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาที่มีความคิดเห็นที่ไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ ๐.๐๕^{๑๑๘}

^{๑๑๘} พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร, “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

พระมหาวีจัก กิตติวัฒนโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัย พบว่า (๑) ประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านผู้สอน พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ด้านผู้สอน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ, ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ, ด้านอาคารสถานที่ พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ด้านอาคารสถานที่ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๒๕ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ และด้านสื่อการสอน พบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการสอน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ (๒) ผลการเปรียบเทียบระดับประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ โดยจำแนกตามสถานภาพส่วนบุคคล พบว่า สถานภาพส่วนบุคคลด้านอายุ พรรษา วุฒิการศึกษาสามัญ และระดับชั้นที่กำลังศึกษา ไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เกิดความแตกต่างกันได้ จึงปฏิเสธสมมติฐานการวิจัยทุกข้อที่ตั้งไว้ และ (๓) ข้อเสนอแนะแนวทางในการพัฒนาการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ได้แก่ ด้านผู้สอน ภาควิชาสงฆ์ควรอบรมทักษะด้านเทคนิคการสอนให้แก่ผู้สอน นำมาใช้ในการเรียนการสอนเพื่อให้สามารถกระตุ้นและสร้างความสนใจแก่ผู้เรียนได้, ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ควรจัดเวลาที่ใช้ในการเรียนการสอนเพิ่มขึ้น โดยอาจจัดการเรียนการสอนให้แก่ภิกษุผู้อุปสมบทเข้ามาแล้วในทันที โดยไม่ต้องรอให้ถึงระยะเวลาในช่วงเข้าพรรษา, ด้านอาคารสถานที่ ควรเปลี่ยนสถานที่เรียนบ้าง ในโอกาสที่สมควร เพื่อผ่อนคลายความตึงเครียดแก่ผู้เรียน และด้านสื่อการสอน ควรกำหนดคู่มือการสอนของครูผู้สอนและแบบเรียนให้เป็นมาตรฐานเดียวกัน^{๑๑๙}

^{๑๑๙} พระมหาวีจัก กิตติวัฒนโณ, “ประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

ประดิษฐ์ ดีเลิศ ได้ทำการวิจัยเรื่อง “ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: กรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและโรงเรียนการกุศลวัดในเขตเทศบาลนครขอนแก่น” ผลการวิจัยพบว่า พระองค์ได้ทรงปฏิรูปการบริหารราชการแผ่นดินให้ทันสมัย และเหมาะสมกับสถานการณ์บ้านเมืองในขณะนั้น โดยเฉพาะในด้านการจัดการศึกษาของชาติ พระองค์ทรงมุ่งหวัง ที่จะจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์ ตามหลักทุกขนิโรธคามินีปฏิปทาแห่งพระธรรมจักษุกับปวัตตสูตรที่องค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ได้ทรงเทศน์โปรดแก่พระปัญจวัคคีย์ในครั้งที่ทรงแสดงพระปฐมเทศนา หรือในเวลาต่อมาเรียกว่า ระบบไตรสิกขา ตามหลักพระพุทธศาสนา พระราชปณิธานของพระองค์ ได้รับการสนองงานโดยพระราชวงศ์ ๒ พระองค์ คือ สมเด็จพระเจ้าน้องยาเธอ กรมพระยาดำรงราชานุภาพ และสมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส โดยทั้งสองพระองค์ทรง เป็นหัวเรี่ยวหัวแรงทรงงานสนองพระราชปณิธาน และทรงเป็นกำลังผลักดันให้เกิดผลสำเร็จ โดยได้มีการประกาศจัดตั้งโรงเรียนในหัวเมืองขึ้นในวัด ให้พระสงฆ์เป็นครูอาจารย์สอนและโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งองค์การชื่อกระทรวงธรรมการ ขึ้นให้เป็นผู้มีหน้าที่ดูแลจัดการ ให้การศึกษาสำหรับประชาชนทั่วพระราชอาณาจักรให้จงได้ ซึ่งในการนี้ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวได้พระราชทานตราประจำกระทรวงเป็นรูป เสนาธรรมจักร อันบ่งบอกถึงแนวทางแห่งพระราชปณิธานว่า จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามแนวทางแห่งพุทธธรรมของพระพุทธศาสนา กล่าวคือ จะต้องดำเนินการให้เป็นไปตามหลักแห่ง ไตรสิกขาหรือ มรรคมีองค์ ๘ ซึ่งพระบรมศาสดาได้ทรงวางเป็นแนวทางไว้สำหรับแก่มนุษย์ทั้งปวงในชีวิต เพื่อให้บรรลุพระราชปณิธานดังกล่าว พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวจึงได้ทรงจัดการศึกษาให้เป็น กระบวนการ (Process) หรือ ระบบของการผลิตคนให้เป็นคนดี กล่าวคือ กระทรวงธรรมการ เปรียบได้กับ ผู้จัดการใหญ่ทำหน้าที่ควบคุมดูแลการผลิตวัดในพระพุทธศาสนาเปรียบได้กับโรงงานผลิต พระภิกษุสงฆ์เปรียบได้กับช่างฝีมือเอกที่ใช้สมอง ปาก และสองมือทำการผลิต เยาวชนหรือลูกหลานของประชาชนเปรียบได้กับวัตถุดิบที่ป้อนเข้าไปในกระบวนการผลิต และก็จะได้ผลผลิตออกมาคือพลเมืองของชาติที่มีคุณภาพอันจะเป็นกำลังสำคัญในการพัฒนาประเทศชาติให้เจริญรุ่งเรืองสืบไป ต่อมาได้ศึกษา พบว่า มุ่งเอาความเป็นเลิศทางวิชาการเป็นตัวตั้ง แยกส่วนไปจากองค์รวมของชีวิตซึ่งจำเป็นต้องได้รับการพัฒนาให้ครบถ้วน โดยละเลยต่อการพัฒนาด้านจิตใจของคนเป็นเบื้องต้นไป นอกจากนี้ในสมัยที่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาเป็นระบอบประชาธิปไตยยังมีการตั้งโรงเรียนออกไปจากวัด มีการส่งเสริมเสรีภาพที่จะแยกโรงเรียน เลือกรู้เลือกเรียน และนำเอาความคิดทางตะวันตกมาเป็นหลักการ โดยอิทธิพลของนักวิชาการศึกษาที่จบการศึกษามาจากประเทศทางตะวันตก และในที่สุด การจัดการศึกษาเพื่อทวยราษฎร์หรือเพื่อประชาชนก็ได้ถูกดึงให้หลุดมือไปจากพระสงฆ์โดยสิ้นเชิง พระสงฆ์กลายเป็นคนนอกวงการไป และคงเหลือแต่เพียงให้วัดจัดการศึกษาด้านพระปริยัติธรรมเพื่อผลิตศาสนทายาทเท่านั้นเอง^{๑๒๐}

^{๑๒๐} ประดิษฐ์ ดีเลิศ, “ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: กรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและโรงเรียนการกุศลวัดในเขตเทศบาลนครขอนแก่น”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพระพุทธศาสนา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑), หน้า ก-ข.

พระปลัดสนชัย ภูมิปาโล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า โดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า (๑) ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๑ เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยสูงสุดตามลำดับแยกเป็นรายด้าน พบว่า ด้านผู้สอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๘ อยู่ในระดับมาก รองลงมาด้านหลักสูตร มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐ อยู่ในระดับมาก รองลงมาด้านการประเมินผลการเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ อยู่ในระดับมาก รองลงมา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ อยู่ในระดับมาก และด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ อยู่ในระดับมาก (๒) ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านหลักสูตร โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้ว พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ (๓) ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านหลักสูตร โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๘ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้ว พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ (๔) ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๖ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้ว พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ (๕) ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๓ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้ว พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ ยกเว้นข้อที่ว่าโรงเรียนไม่มีเจ้าหน้าที่อำนวยความสะดวกในการติดตั้งอุปกรณ์การใช้สื่อการเรียนการสอน ซึ่งอยู่ในระดับปานกลาง และ (๖) ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ด้านการประเมินผลการเรียน โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๗ และเมื่อพิจารณาเป็นรายข้อแล้ว พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ สำหรับผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย พบว่า นักเรียนที่มี เพศต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ไม่แตกต่างกัน โดยไม่มีนัยสำคัญทางสถิติที่กำหนดไว้ ส่วนนักเรียนที่มี อายุ ระดับชั้นที่กำลังศึกษาอยู่ ระดับชั้นความรู้ธรรมศึกษา และจำนวนปีที่เรียนธรรมศึกษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^{๑๒๑}

^{๑๒๑} พระปลัดสนชัย ภูมิปาโล, “ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก-ข.

พระสุรินทร์ จิตตกาโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนาศึกษาในจังหวัดนครปฐม” จากผลการวิจัยพบว่า (๑) พระภิกษุและพระสังฆาธิการมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนาศึกษาในจังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๑๙ และเมื่อพิจารณารายข้อพบว่า พระภิกษุและพระสังฆาธิการมีความคิดเห็นเกี่ยวกับบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนาศึกษาในจังหวัดนครปฐม มากที่สุด คือ การจัดตั้งโรงเรียนพระปริยัติธรรมสำหรับบาลีและหรือนักธรรมชั้นภายในวัด ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๗๘, รองลงมา การควบคุมดูแลและส่งเสริมให้มีการเรียนการสอนนักธรรมบาลีแก่พระสังฆาธิการอย่างทั่วถึง ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๖๖ และสุดท้าย ครูสอนธรรมศึกษาสอนเนื้อหาส่งเสริมให้เกิดความกตัญญูกตเวทิต่อบิดามารดา ครูอาจารย์ ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๒.๗๑ (๒) พระภิกษุและพระสังฆาธิการที่มีสถานภาพต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนาศึกษาในจังหวัดนครปฐม โดยภาพรวมแตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ยอมรับสมมติฐานที่ตั้ง (๓) ปัญหาส่วนใหญ่ในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนาศึกษา คือ ขาดทุนสนับสนุนและการนำโอกาสการให้ความรู้แก่ประชาชนที่ถูกต้องตามหลักธรรมของพระพุทธองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้ามาสอนให้นำปฏิบัติในชีวิตประจำวันได้ยังมีไม่มาก (๔) สรุปจากการสัมภาษณ์ ทำให้เห็นว่าการศาสนาศึกษาในจังหวัดนครปฐมมีการดำเนินการอยู่แล้ว แต่ต้องมีการเพิ่มประสิทธิภาพให้มากขึ้น เพื่อส่งเสริมการศึกษาของพระภิกษุสงฆ์ให้มีความรู้มากยิ่งขึ้นเพื่อเป็นกำลังในสั่งสอนและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาต่อไป (๕) ข้อเสนอแนะต่อการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนาศึกษา ควรมีพระสังฆาธิการที่มีการบริหารจัดการในด้านต่างๆของด้านการศาสนาศึกษาให้สมบูรณ์ เพราะหากคณะสงฆ์มีความพร้อมในการรองรับด้านการศาสนาศึกษา แล้ว ย่อมทำให้ประชาชนมาวัดแล้วเกิดศรัทธา เกิดความยินดี เกิดความสุขใจ มาทำบุญ ทำกุศลต่าง ๆ^{๑๒๒}

สรุปได้ว่า งานศาสนาศึกษาแผนกธรรมเป็นภาระหน้าที่ของพระภิกษุผู้ดำรงตำแหน่งพระสังฆาธิการในแต่ละระดับ โดยมีหน้าที่ควบคุมและส่งเสริมการศาสนาศึกษาให้ดำเนินไปด้วยดี และเจ้าคณะจังหวัดมีฐานะเป็นผู้จัดการสำนักเรียนคณะจังหวัด ส่วนเจ้าอาวาสมีฐานะเป็นผู้จัดการศาสนาศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนาศึกษาโดยตำแหน่ง แต่ไม่ได้มีกฎระเบียบว่าด้วยการบริหารสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ดังนั้น การจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรมจึงขึ้นอยู่กับความพร้อมของสำนักเรียนด้านบุคลากร ทุนทรัพย์ ฯลฯ ซึ่งองค์ประกอบในการจัดการศาสนาศึกษาจะดีหรือไม่ประการใดขึ้นกับเจ้าสำนักเรียนและหรือเจ้าสำนักศึกษา และครูอาจารย์ผู้บริหารศาสนาศึกษาที่ได้ช่วยแบกภาระการศาสนาศึกษาอย่างเต็มกำลัง รวมถึงการสนับสนุนจากเหล่าพุทธศาสนิกชนในชุมชนด้วย

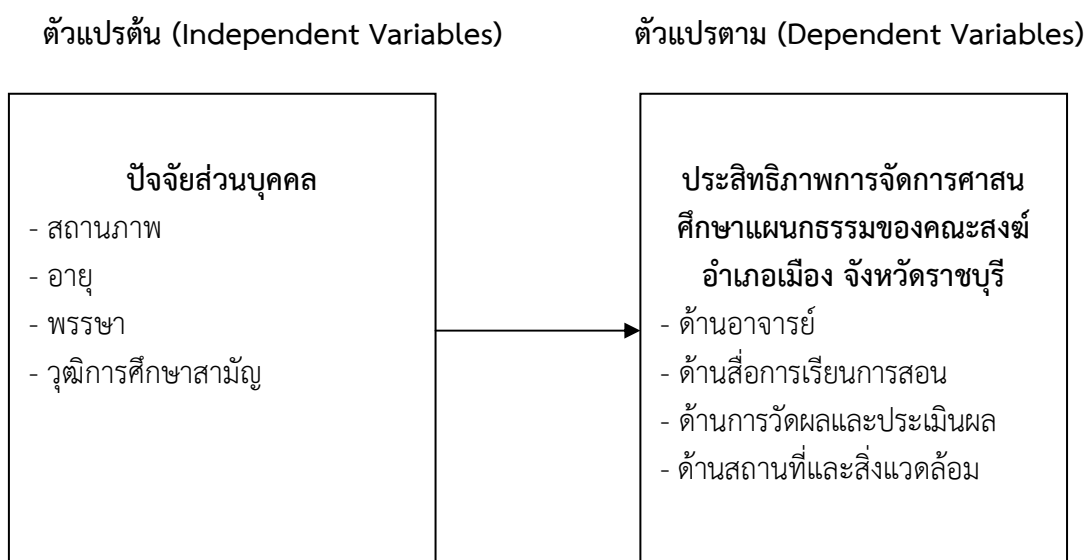
^{๑๒๒} พระสุรินทร์ จิตตกาโร, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก-ข.

๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษา ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยได้กำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย (Conceptual Framework) ที่ประกอบด้วยตัวแปรต้น (Independent Variables) และตัวแปรตาม (Dependent Variables) ดังนี้

ตัวแปรต้น (Independent Variables) คือ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ

ตัวแปรตาม (Dependent Variables) คือ ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ซึ่งแบ่งออกเป็น ๔ ด้าน ได้แก่ (๑) ด้านอาจารย์ (๒) ด้านสื่อการเรียนการสอน (๓) ด้านวัดผลและประเมินผล และ (๔) ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

ภาพที่ ๒.๕ กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มีวิธีดำเนินการวิจัยตามลำดับ ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี (Mixed-Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) และการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แบบสัมภาษณ์ (Interview) เป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล

๓.๒ ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๓.๒.๑ ประชากร

ประชากร (Population) ได้แก่ พระภิกษุที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๙๕๖ รูป^๑

๓.๒.๒ กลุ่มตัวอย่าง

กลุ่มตัวอย่าง (Sample) ผู้วิจัยได้ทำการสุ่มมาจากประชากร โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างจากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) ในกรณีที่ทราบจำนวนประชากร^๒ ที่ระดับความคลาดเคลื่อน ๐.๐๕ หรือ ระดับความเชื่อมั่นร้อยละ ๙๕ ดังนี้

^๑สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี, สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๑, (ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๕๖๑), หน้า ๑-๕. (เอกสารอัดสำเนา).

^๒คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, สถิติเบื้องต้นและการวิจัย: Basic Statistics and Research, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ๒๒๘.

สูตร
$$n = \frac{N}{1 + N(e)^2}$$

เมื่อ n คือ ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง
 N คือ ขนาดของประชากรที่ใช้ในการวิจัย
 e คือ เปอร์เซนต์ความคลาดเคลื่อนจากการสุ่มตัวอย่าง (0.05)

แทนค่า
$$n = \frac{956}{1 + 956(0.05)^2}$$

$= 282 \text{ รูป}$

จากการใช้สูตรคำนวณของ ทาโร่ ยามาเน่ (Taro Yamane) โดยมีประชากรเป็นพระภิกษุที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๙๕๖ รูป จึงได้ขนาดของกลุ่มตัวอย่าง จำนวน ๒๘๒ รูป จากนั้นจึงทำการสุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มแบบแบ่งกลุ่ม (Cluster Random Sampling) โดยแบ่งประชากรออกเป็น ๑๕ กลุ่ม ตามสังกัดตำบลคณะสงฆ์ แล้วจึงแบ่งจำนวนขนาดของกลุ่มตัวอย่างที่กำหนดไว้ ๒๘๒ รูป ออกเป็น ๑๕ กลุ่ม ตามสัดส่วน โดยหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างในแต่ละกลุ่ม ดังนี้^๓

สูตร
$$n_i = \frac{N_i}{N} \times n$$

เมื่อ n_i คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่างในแต่ละหน่วย
 N_i คือ จำนวนกลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย
 N คือ จำนวนประชากรที่ใช้ในการวิจัย
 n คือ จำนวนประชากรในแต่ละหน่วย

ตัวอย่าง การขนาดกลุ่มตัวอย่างจากพระภิกษุ ตำบลหน้าเมือง เขต ๑ จำนวน ๑๐๓ รูป
 ได้แก่

$$n_i = \frac{282}{956} \times 103$$

$$= 30 \text{ รูป}$$

ดังนั้น ขนาดของกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุ ตำบลหน้าเมือง เขต ๑ คือ ๓๐ รูป

จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยที่ได้จากการคำนวณ แสดงในตารางที่ ๓.๑

^๓กัลยา วานิชย์บัญชา, สถิติสำหรับงานวิจัย, (กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘), หน้า ๑๙.

ตารางที่ ๓.๑ จำนวนประชากรและกลุ่มตัวอย่างพระภิกษุที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์
อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำแนกตามสังกัดตำบล

ที่	ตำบลคณะสงฆ์	ประชากร (รูป)	กลุ่มตัวอย่าง (รูป)
๑	ตำบลหน้าเมืองเขต ๑	๑๐๓	๓๐
๒	ตำบลหน้าเมืองเขต ๒	๖๔	๑๙
๓	ตำบลท่าราบ	๕๕	๑๖
๔	ตำบลเจดีย์หัก-โคกหม้อ	๘๖	๒๕
๕	ตำบลพงสวาย-บางป่า	๔๔	๑๓
๖	ตำบลสามเรือน	๗๓	๒๒
๗	ตำบลคู้กระถิ่น	๔๙	๑๔
๘	ตำบลคู้น้ำวน	๔๗	๑๔
๙	ตำบลคูบัว	๕๘	๑๗
๑๐	ตำบลอ่างทอง	๕๓	๑๖
๑๑	ตำบลดอนตะโก	๗๔	๒๒
๑๒	ตำบลเกาะพลับพลา-เจดีย์หัก	๖๕	๑๙
๑๓	ตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา	๕๓	๑๖
๑๔	ตำบลหินกอง	๕๗	๑๗
๑๕	ตำบลน้ำพุ-ห้วยไผ่	๗๕	๒๒
	รวม	๙๕๖	๒๘๒

๓.๒.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) โดยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ได้แก่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน ๗ รูป/คน ประกอบด้วย

๑. พระครูศรีธรรมวาที

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๒. พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร.

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๓. พระครูสถิตญาณคุณ

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๔. พระครูสุวรรณวิหารการ

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลสามเรือน อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๕. พระครูอนุกูลวิมลกิจ

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๖. นายสนธยา เสนเอี่ยม

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดราชบุรี

๗. นางปทุมพร เมธาวิเศษสวัสดิ์

ตำแหน่ง นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

๓.๓ เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) ที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นจากแนวคิดเกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๓.๓.๑ ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ

การสร้างเครื่องมือที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตามขั้นตอน ดังนี้

๑. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๒. กำหนดกรอบแนวคิด ในการสร้างเครื่องมือการวิจัย

๓. กำหนดวัตถุประสงค์ในการสร้างเครื่องมือการวิจัยโดยขอคำปรึกษาจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๔. สร้างเครื่องมือ

๕. นำเสนอร่างเครื่องมือการวิจัยต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ และผู้เชี่ยวชาญ เพื่อตรวจสอบและปรับปรุงแก้ไข

๖. นำเครื่องมือการวิจัยไปทดลองใช้กับประชากรที่มีลักษณะคล้ายกับกลุ่มตัวอย่างประชากรที่จะดำเนินการวิจัยเพื่อหาสัมประสิทธิ์ความเที่ยงตรงของเครื่องมือ

๗. ปรับปรุงแก้ไข

๘. จัดพิมพ์แบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ และนำไปใช้จริงเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่าง

๓.๓.๒ การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ

ในการหาคุณภาพของเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการ ดังนี้

๑. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์

๒. หาความเที่ยงตรง (Validity) โดยการนำแบบสอบที่สร้างเสร็จ เสนอประธานและกรรมการที่ปรึกษาสารนิพนธ์เพื่อขอความเห็นชอบ และนำเสนอต่อผู้เชี่ยวชาญ แล้วนำมาปรับปรุงแก้ไขให้เหมาะสม ซึ่งผู้เชี่ยวชาญทั้ง ๕ ท่าน ประกอบด้วย

พระสมุทรชิโรโสภณ, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
พระครูวิสุทธาณันทคุณ, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
พระครูวาทีรววัฒน์, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
พระมหากังवाल อธิธมฺโม, ดร.	อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตร์มหาบัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
ดร.ปณณธร เขียรชัยพลฤกษ์	อาจารย์ประจำหลักสูตร พุทธศาสตร์บัณฑิต (การจัดการเชิงพุทธ) วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

เพื่อพิจารณาทั้งในด้านเนื้อหาสาระ และโครงสร้างของคำถาม รูปแบบของแบบสอบถาม ตลอดจนภาษาที่ใช้และตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือ โดยหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ได้ค่าดัชนีความสอดคล้อง ๐.๖๐-๑.๐๐

๓. หาความเชื่อมั่นของเครื่องมือ (Reliability)

นำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้ว ไปทดลองใช้ (Try-Out) กับพระภิกษุที่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย (การวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ พระภิกษุที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี) จำนวน ๓๐ รูป เพื่อหาความเชื่อมั่นด้วยวิธีการหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟา (Alpha coefficient) ของครอนบาค (Cronbach) ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ ๐.๙๕๓๑

๔. นำแบบสอบถามที่ผ่านการหาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือเสนอต่ออาจารย์ที่ปรึกษาสารนิพนธ์ เพื่อขอความเห็นชอบและจัดพิมพ์แบบสอบถามเป็นฉบับสมบูรณ์เพื่อใช้ในการวิจัย

๓.๓.๓ ลักษณะของเครื่องมือ

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ ได้แก่ แบบสอบถาม (Questionnaire) และแบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยมีรายละเอียด ดังนี้

แบบสอบถาม (Questionnaire) แบ่งออกเป็น ๓ ตอน ดังนี้

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ ซึ่งเป็นแบบสอบถามแบบเลือกตอบ (Check List)

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของ คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี รวม ๔ ด้าน ซึ่งเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (Rating Scale) แบ่งออกเป็น ดังนี้

๑. ด้านอาจารย์ มีคำถาม จำนวน ๘ ข้อ

๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน มีคำถาม จำนวน ๘ ข้อ

๓. ด้านวัดผลและประเมินผล มีคำถาม จำนวน ๘ ข้อ

๔. ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม มีคำถาม จำนวน ๘ ข้อ

มีเกณฑ์การให้คะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง มีระดับความคิดเห็น อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

สำหรับในตอนที่ ๒ นี้มี การแปลความหมายของค่าเฉลี่ยโดยยึดเกณฑ์^๔ ดังนี้

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๔.๕๐-๕.๐๐ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น มากที่สุด

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๓.๕๐-๔.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น มาก

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๒.๕๐-๓.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น ปานกลาง

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๕๐-๒.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น น้อย

ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ ๑.๐๐-๑.๔๙ หมายความว่า ระดับความคิดเห็น น้อยที่สุด

^๔ประกอบ กรรณสูตร, สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์, พิมพ์ครั้งที่ ๓, (กรุงเทพมหานคร: ด่านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒), หน้า ๑๐๘.

ตอนที่ ๓ ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการ
ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นคำถามแบบปลายเปิด (Open
Ended Question)

แบบสัมภาษณ์ (Interview) สำหรับเก็บข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants)
ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากวิธีการสุ่มแบบเจาะจง (Purposive
Sampling) โดยมีขั้นตอนการสร้างเครื่องมือ ดังนี้

๑. ศึกษาวิธีการสร้างแบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูลจากเอกสาร ตำราและงานวิจัยที่
เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นแนวทางในการกำหนดกรอบความคิดในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๒. ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและเอกสารการวิจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง โดยพิจารณาถึง
รายละเอียดต่าง ๆ เพื่อให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยที่กำหนดไว้

๓. ขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์

๔. สร้างแบบสัมภาษณ์ให้ครอบคลุมวัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการ
เก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อนำมาวิเคราะห์

๓.๔ การเก็บรวบรวมข้อมูล

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม (Questionnaire)

๑. ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการแจกแบบสอบถาม

๒. นำแบบสอบถามฉบับสมบูรณ์ไปเก็บข้อมูลกับกลุ่มตัวอย่างทั้งหมด และเก็บ
แบบสอบถามคืนด้วยตนเอง แล้วนำมาตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์ทั้งหมดร้อยละ
๑๐๐ ของจำนวนแบบสอบถามทั้งหมด

๓. นำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์และประมวลผลโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทาง
สังคมศาสตร์ต่อไป

๓.๔.๑ การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์ (Interview)

๑. ขอหนังสือจากผู้อำนวยการหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ถึงผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อขอความ
อนุเคราะห์ในการให้สัมภาษณ์

๒. ทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) เพื่อสัมภาษณ์
ตามที่กำหนดไว้

๓. ดำเนินการสัมภาษณ์ตามวัน เวลา และสถานที่ที่กำหนดนัดไว้ จนครบทุกประเด็น โดย
ขออนุญาตใช้วิธีการจดบันทึกและการบันทึกเสียงประกอบการสัมภาษณ์

๔. นำข้อมูลดิบที่ได้มารวบรวมเพื่อวิเคราะห์โดยวิธีการที่เหมาะสมและนำเสนอต่อไป

๓.๕ การวิเคราะห์ข้อมูล

ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยมีขั้นตอน ดังนี้

๓.๕.๑ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถาม

ข้อมูลจากแบบสอบถามโดยใช้โปรแกรมสำเร็จรูปเพื่อการวิจัยทางสังคมศาสตร์ โดยใช้สถิติ ดังนี้

๑. สถิติพรรณนา (Descriptive Statistics) สำหรับอธิบายลักษณะทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง และพรรณนาปัจจัยส่วนบุคคล สถิติที่ใช้ คือ ค่าความถี่ (Frequency), ค่าร้อยละ (Percentage), ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation)

๒. สถิติอนุมาน (Inferential Statistics) ใช้สำหรับทดสอบสมมติฐาน สถิติที่ใช้คือ การทดสอบค่าที (t-test) ในกรณีตัวแปรต้นสองกลุ่ม และการทดสอบค่าเอฟ (F-Test) ด้วยวิธีการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One Way ANOVA) ในกรณีตัวแปรต้นตั้งแต่สามกลุ่มขึ้นไป เมื่อพบมีความแตกต่างจะทำการเปรียบเทียบความแตกต่างค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ด้วยวิธีผลต่างเป็นสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD.)

๓. การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสอบถามปลายเปิด (Open ended Question) วิเคราะห์โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท นำเสนอเป็นความเรียงประกอบตาราง โดยการแจกแจงความถี่ของผู้ตอบแบบสอบถามแบบปลายเปิด

๓.๕.๒ การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์โดยวิธีการดังนี้

๑. นำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์มาถอดเสียงและบันทึกเป็นข้อความ
๒. นำข้อความจากการสัมภาษณ์และการจดบันทึกมาจำแนกเป็นประเด็นและเรียบเรียงเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวข้องกับวัตถุประสงค์การวิจัย
๓. วิเคราะห์คำให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญตามวัตถุประสงค์การวิจัย โดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis Technique) ประกอบบริบท (Context)
๔. สังเคราะห์ข้อมูลตามวัตถุประสงค์การวิจัยและนำเสนอต่อไป

บทที่ ๔

ผลการวิเคราะห์ข้อมูล

การวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี นี้ กำหนดสัญลักษณ์ที่ใช้ในการนำเสนอผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

$\bar{X}$ แทน ค่าเฉลี่ย

S.D. แทน ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน

n แทน จำนวนกลุ่มตัวอย่าง

t แทน ค่าสถิติที่ใช้พิจารณานัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ t (t- distribution)

F แทน ค่าสถิติที่ใช้พิจารณานัยสำคัญจากการแจกแจงแบบ F (F- distribution)

SS แทน ผลโดยรวมกำลังสอง (Sum of Square)

df แทน ชั้นแห่งความเป็นอิสระ (Degree of Freedom)

MS แทน ค่าเฉลี่ยผลรวมกำลังสอง (Mean Square)

Sig แทน ระดับนัยสำคัญทางสถิติ (Significances)

* แทน นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

** แทน นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ข้อมูลที่ได้จากการตอบแบบสอบถาม (Questionnaire) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ของผู้ให้ข้อมูลสำคัญ มีผลการวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

๔.๒ ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

๔.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ผลการวิเคราะห์ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม โดยจำแนกตามสถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ รายละเอียดดังแสดงในตารางที่ ๔.๑

ตารางที่ ๔.๑ จำนวนและร้อยละของผู้ตอบแบบสอบถาม จำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

(n = ๒๘๒)		
ปัจจัยส่วนบุคคล	จำนวน (รูป)	ร้อยละ
๑. สถานภาพ		
พระสังฆาธิการ (ทุกระดับ)	๗๒	๒๕.๕๓
พระภิกษุทั่วไป (ไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง)	๒๑๐	๗๔.๔๗
รวม	๒๘๒	๑๐๐.๐๐
๒. อายุ		
๒๐-๓๐ ปี	๑๖๓	๕๗.๘๐
๓๑-๔๐ ปี	๒๖	๙.๒๒
๔๑-๕๐ ปี	๔๕	๑๕.๙๖
๕๑-๖๐ ปี	๓๖	๑๒.๗๗
มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป	๑๒	๔.๒๖
รวม	๒๘๒	๑๐๐.๐๐
๓. พรรษา		
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๐๐	๗๐.๙๒
๕-๑๐ พรรษา	๑๐	๓.๕๕
๑๑-๑๕ พรรษา	๒๓	๘.๑๖
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๔๙	๑๗.๓๘
รวม	๒๘๒	๑๐๐.๐๐
๔. วุฒิการศึกษาสามัญ		
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๐๙	๗๔.๑๑
ปริญญาตรี	๕๘	๒๐.๕๗
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๕	๕.๓๒
รวม	๒๘๒	๑๐๐.๐๐

จากตารางที่ ๔.๑ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ส่วนใหญ่ เป็น พระภิกษุทั่วไป จำนวน ๒๑๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๔.๔๗ มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๑๖๓ คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๘๐ มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๒๐๐ คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๙๒ และมีวุฒิการศึกษา สามัญ ต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๐๙ คิดเป็นร้อยละ ๗๔.๑๑

๔.๒ ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมและรายด้าน มีรายละเอียด ดังนี้

ตารางที่ ๔.๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม

(n = ๒๘๒)

ที่	ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรม ของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ด้านอาจารย์	๔.๐๔	๐.๖๖๗	มาก
๒	ด้านสื่อการเรียนการสอน	๓.๘๙	๐.๗๕๓	มาก
๓	ด้านวัดผลและประเมินผล	๓.๙๖	๐.๗๐๔	มาก
๔	ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม	๔.๐๒	๐.๖๗๓	มาก
ภาพรวม		๓.๙๘	๐.๖๕๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๒ พบว่า ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ด้านอาจารย์ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๖ ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ด้านสื่อการเรียนการสอน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙

ตารางที่ ๔.๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์

(n = ๒๘๒)

ข้อ	ด้านอาจารย์	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการอธิบายเนื้อหาให้เข้าใจง่าย	๔.๐๘	๐.๗๘๕	มาก
๒	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีความรู้ในภาคทฤษฎี	๓.๙๕	๐.๘๓๖	มาก
๓	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน	๔.๐๒	๐.๗๗๑	มาก
๔	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความรู้ที่ทันสมัยเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน	๓.๙๙	๐.๗๔๓	มาก
๕	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามข้อสงสัยและแสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระ	๔.๑๐	๐.๗๙๒	มาก
๖	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนโดยเสมอภาค	๔.๐๒	๐.๘๔๑	มาก
๗	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นเนื้อหาที่เหมาะสม	๔.๑๑	๐.๗๑๒	มาก
๘	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีเทคนิควิธีการสอนเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร	๔.๐๔	๐.๗๔๔	มาก
รวม		๔.๐๔	๐.๖๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๓ พบว่า ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นเนื้อหาที่เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๒ ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีความรู้ในภาคทฤษฎี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๕

ตารางที่ ๔.๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน

(n = ๒๘๒)

ข้อ	ด้านสื่อการเรียนการสอน	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	มีการใช้แบบเรียนประกอบการเรียนการสอนตรงตามหลักสูตรนักเรียน ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ.๒๕๒๘	๔.๐๙	๐.๗๖๔	มาก
๒	มีการนำคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ และสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการเรียนการสอน	๓.๘๔	๐.๘๘๓	มาก
๓	มีการประยุกต์ใช้สิ่งที่อยู่รอบตัวซึ่งเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายและสะดวกมาเป็นสื่อในการเรียนการสอน	๓.๙๔	๐.๘๐๙	มาก
๔	มีการจัดทำเอกสาร หรือซีดี หรือดีวีดี สรุปสาระการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน	๓.๘๓	๐.๙๒๐	มาก
๕	มีการจัดมุมความรู้เพิ่มเติมสำหรับผู้เรียนที่มีความสนใจ	๓.๘๒	๐.๙๐๐	มาก
๖	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้มีลักษณะเหมาะสมกับสถานที่และผู้เรียน	๓.๙๔	๐.๘๗๘	มาก
๗	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้โดยง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น	๓.๘๗	๐.๘๙๑	มาก
๘	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ สามารถช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กันเพิ่มขึ้น	๓.๘๔	๐.๘๗๔	มาก
รวม		๓.๘๙	๐.๗๕๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๔ พบว่า ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ มีการใช้แบบเรียนประกอบการเรียนการสอนตรงตามหลักสูตรนักเรียน ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ.๒๕๒๘ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๕ สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้มีลักษณะเหมาะสมกับสถานที่และผู้เรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๒

ตารางที่ ๔.๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล

(n = ๒๘๒)

ข้อ	ด้านวัดผลและประเมินผล	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	มีการวัดและประเมินผลเพื่อจุดมุ่งหมายในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น	๓.๙๖	๐.๗๕๖	มาก
๒	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบก่อนเรียน	๓.๙๔	๐.๘๑๕	มาก
๓	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบระหว่างเรียน	๓.๙๐	๐.๘๕๒	มาก
๔	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบหลังจบบทเรียน	๓.๙๒	๐.๘๒๐	มาก
๕	มีเทคนิคการวัดและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง	๔.๐๐	๐.๗๙๘	มาก
๖	มีการวัดและประเมินผลด้วยการเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมแก่ผู้เรียนและหลักสูตร	๔.๐๐	๐.๗๙๖	มาก
๗	การวัดและประเมินผลในการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสามารถเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนได้	๔.๐๐	๐.๘๑๑	มาก
๘	การวัดและประเมินผลในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ตรงตามหลักสูตรนักเรียน ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ.๒๕๒๘	๓.๙๕	๐.๗๘๓	มาก
รวม		๓.๙๖	๐.๗๐๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๕ พบว่า ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๕ มีเทคนิคการวัดและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง, ข้อ ๖ มีการวัดและประเมินผลด้วยการเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมแก่ผู้เรียนและหลักสูตร และข้อ ๗ การวัดและประเมินผลในการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสามารถเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๓ มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบระหว่างเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐

ตารางที่ ๔.๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

(n = ๒๘๒)

ข้อ	ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม	ระดับความคิดเห็น		
		$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๑	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและสิ่งแวดล้อมมีการจัดการโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เรียน	๓.๙๗	๐.๗๙๓	มาก
๒	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีโต๊ะเรียน เก้าอี้ เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน	๓.๙๕	๐.๘๒๓	มาก
๓	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีแสงสว่างเพียงพอ	๔.๐๔	๐.๘๐๔	มาก
๔	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน	๔.๐๒	๐.๘๐๒	มาก
๕	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแยกเป็นสัดส่วนตามระดับชั้น อย่างชัดเจน	๔.๐๔	๐.๗๘๖	มาก
๖	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย	๔.๐๕	๐.๗๓๔	มาก
๗	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีบรรยากาศที่สงบร่มรื่น	๔.๐๗	๐.๘๑๕	มาก
๘	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีสิ่งแวดล้อมที่ลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้	๔.๐๕	๐.๗๘๗	มาก
รวม		๔.๐๒	๐.๖๗๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๖ พบว่า ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีบรรยากาศที่สงบร่มรื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๒ สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีโต๊ะเรียน เก้าอี้ เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๕

๔.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ ตามสมมติฐานการวิจัย ได้แก่

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๑ พระภิกษุที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๒ พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๓ พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

สมมติฐานการวิจัยข้อที่ ๔ พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการ ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยการทดสอบค่าที (t-test) ค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ผลการวิจัยมีรายละเอียด ดังนี้

สมมติฐานที่ ๑ พระภิกษุที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๗๒	๓.๖๘	๐.๕๒๗	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๐	๔.๐๘	๐.๖๖๙	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๙๘	๐.๖๕๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๗ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามสถานภาพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘

ตารางที่ ๔.๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๗๒	๓.๖๘	๐.๕๒๗	-๕.๑๕๒**	๐.๐๐๐
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๐	๔.๐๘	๐.๖๖๙		

** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๘ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๗๒	๓.๘๕	๐.๕๐๓	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๐	๔.๑๑	๐.๗๐๓	มาก
รวม	๒๘๒	๔.๐๔	๐.๖๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๙ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามสถานภาพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔

ตารางที่ ๔.๑๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๗๒	๓.๘๕	๐.๕๐๓	-๓.๓๙๒**	๐.๐๐๑
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๐	๔.๑๑	๐.๗๐๓		

** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๐ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๗๒	๓.๔๙	๐.๖๘๐	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๐	๔.๐๓	๐.๗๒๖	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๘๙	๐.๗๕๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๑ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามสถานภาพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙

ตารางที่ ๔.๑๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๗๒	๓.๔๙	๐.๖๘๐	-๕.๖๑๘**	๐.๐๐๐
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๐	๔.๐๓	๐.๗๒๖		

** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๒ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๗๒	๓.๖๐	๐.๕๙๑	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๐	๔.๐๘	๐.๖๙๙	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๙๖	๐.๗๐๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๓ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามสถานภาพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๖

ตารางที่ ๔.๑๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๗๒	๓.๖๐	๐.๕๙๑	-๕.๖๕๒**	๐.๐๐๐
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๐	๔.๐๘	๐.๖๙๙		

** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๔ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๑๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
พระสังฆาธิการ	๗๒	๓.๗๙	๐.๕๗๘	มาก
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๐	๔.๑๐	๐.๖๘๖	มาก
รวม	๒๘๒	๔.๐๒	๐.๖๗๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๕ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามสถานภาพ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒

ตารางที่ ๔.๑๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามสถานภาพ

สถานภาพ	n	$\bar{X}$	S.D.	t	Sig.
พระสังฆาธิการ	๗๒	๓.๗๙	๐.๕๗๘	-๓.๔๑๘**	๐.๐๐๑
พระภิกษุทั่วไป	๒๑๐	๔.๑๐	๐.๖๘๖		

** นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๖ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

สมมติฐานที่ ๒ พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๑๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๑๖๓	๔.๑๓	๐.๖๒๘	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๒๖	๓.๗๘	๐.๖๐๓	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๔๕	๓.๗๐	๐.๗๘๘	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๖	๓.๙๒	๐.๕๑๑	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป	๑๒	๓.๕๒	๐.๓๔๐	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๙๘	๐.๖๕๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๑๗ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘

ตารางที่ ๔.๑๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑๑.๐๑๕	๔	๒.๗๕๔	๖.๘๘๓**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๑๐.๘๒๔	๒๗๗	๐.๔๐๐		
รวม	๑๒๑.๘๓๘	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๘ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวมแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๑๙

ตารางที่ ๔.๑๙ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	อายุ				
	๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป
	$\bar{X}$				
	๔.๑๓	๓.๗๘	๓.๗๐	๓.๙๒	๓.๕๒
๒๐-๓๐ ปี	๔.๑๓	๐.๓๕**	๐.๔๓**	๐.๒๑	๐.๖๑**
๓๑-๔๐ ปี	๓.๗๘		๐.๐๘	-๐.๑๔	๐.๒๖
๔๑-๕๐ ปี	๓.๗๐			-๐.๒๒	๐.๑๘
๕๑-๖๐ ปี	๓.๙๒				๐.๔๐
มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป	๓.๕๒				

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๑๙ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ในระดับมากกว่า พระภิกษุที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี, ๔๑-๕๐ ปี และมากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๒๐ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๑๖๓	๔.๑๓	๐.๖๔๘	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๒๖	๓.๙๘	๐.๗๕๗	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๔๕	๓.๘๖	๐.๗๙๘	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๖	๔.๐๗	๐.๔๗๓	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป	๑๒	๓.๕๙	๐.๓๘๕	มาก
รวม	๒๘๒	๔.๐๔	๐.๖๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๐ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามอายุอยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔

ตารางที่ ๔.๒๑ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๕.๒๐๔	๔	๑.๓๐๑	๓.๐๐๘**	๐.๐๑๙
ภายในกลุ่ม	๑๑๙.๘๐๔	๒๗๗	๐.๔๓๓		
รวม	๑๒๕.๐๐๘	๒๘๑			

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๑ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๒

ตารางที่ ๔.๒๒ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ				มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	
		๔.๑๓	๓.๙๘	๓.๘๖	๔.๐๗	๓.๕๙
๒๐-๓๐ ปี	๔.๑๓		๐.๑๕	๐.๒๗*	๐.๐๖	๐.๕๔*
๓๑-๔๐ ปี	๓.๙๘			๐.๑๒	-๐.๐๙	๐.๓๙
๔๑-๕๐ ปี	๓.๘๖				-๐.๒๑	๐.๒๗
๕๑-๖๐ ปี	๔.๐๗					๐.๔๘*
มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป	๓.๕๙					

*นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

จากตารางที่ ๔.๒๒ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ในระดับมากกว่า พระภิกษุที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี และมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ขณะเดียวกัน พระภิกษุที่มีอายุ ๕๑-๖๐ ปี มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ในระดับมากกว่า พระภิกษุที่มีอายุ มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕

ตารางที่ ๔.๒๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๑๖๓	๔.๑๐	๐.๖๙๘	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๒๖	๓.๖๓	๐.๕๖๕	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๔๕	๓.๖๒	๐.๘๗๔	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๖	๓.๖๘	๐.๗๕๖	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป	๑๒	๓.๓๑	๐.๒๑๗	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๘๙	๐.๗๕๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๓ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙

ตารางที่ ๔.๒๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑๘.๑๓๐	๔	๔.๕๓๒	๘.๙๐๑**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๔๑.๐๔๔	๒๗๗	๐.๕๐๙		
รวม	๑๕๙.๑๗๔	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๔ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๕

ตารางที่ ๔.๒๕ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ				มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	
		๔.๑๐	๓.๖๓	๓.๖๒	๓.๖๘	
๒๐-๓๐ ปี	๔.๑๐		๐.๔๗**	๐.๔๘**	๐.๔๒**	๐.๗๙**
๓๑-๔๐ ปี	๓.๖๓			๐.๐๑	-๐.๐๕	๐.๓๒
๔๑-๕๐ ปี	๓.๖๒				-๐.๐๖	๐.๓๑
๕๑-๖๐ ปี	๓.๖๘					๐.๓๗
มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป	๓.๓๑					

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๕ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน ในระดับมากกว่า พระภิกษุที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี, ๔๑-๕๐ ปี, ๕๑-๖๐ ปี และมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๒๖ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๑๖๓	๔.๑๕	๐.๖๔๙	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๒๖	๓.๗๐	๐.๗๐๖	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๔๕	๓.๖๓	๐.๗๖๖	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๖	๓.๘๔	๐.๖๖๔	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป	๑๒	๓.๕๐	๐.๓๘๑	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๙๖	๐.๗๐๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๖ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๖

ตารางที่ ๔.๒๗ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑๕.๖๑๔	๔	๓.๙๐๔	๘.๗๔๒**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๒๓.๖๘๘	๒๗๗	๐.๔๔๗		
รวม	๑๓๙.๓๐๒	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๗ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๒๘

ตารางที่ ๔.๒๘ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ				มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	
		๔.๑๕	๓.๗๐	๓.๖๓	๓.๘๔	
๒๐-๓๐ ปี	๔.๑๕		๐.๔๕**	๐.๕๒**	๐.๓๑**	๐.๖๕**
๓๑-๔๐ ปี	๓.๗๐			๐.๐๗	-๐.๑๔	๐.๒๐
๔๑-๕๐ ปี	๓.๖๓				-๐.๒๑	๐.๑๓
๕๑-๖๐ ปี	๓.๘๔					๐.๓๔
มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป	๓.๕๐					

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๒๘ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล ในระดับมากกว่า พระภิกษุที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี, ๔๑-๕๐ ปี, ๕๑-๖๐ ปี และมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๒๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามอายุ

อายุ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
๒๐-๓๐ ปี	๑๖๓	๔.๑๕	๐.๖๔๒	มาก
๓๑-๔๐ ปี	๒๖	๓.๘๑	๐.๖๑๔	มาก
๔๑-๕๐ ปี	๔๕	๓.๗๒	๐.๘๓๗	มาก
๕๑-๖๐ ปี	๓๖	๔.๐๘	๐.๔๘๘	มาก
มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป	๑๒	๓.๖๖	๐.๔๒๗	มาก
รวม	๒๘๒	๔.๐๒	๐.๖๗๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๒๙ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามอายุ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒

ตารางที่ ๔.๓๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามอายุ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๙.๙๕๖	๔	๒.๔๘๙	๕.๘๗๖**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๑๗.๓๓๒	๒๗๗	๐.๔๒๔		
รวม	๑๒๗.๒๘๘	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๐ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๓๑

ตารางที่ ๔.๓๑ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามอายุ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

อายุ	$\bar{X}$	อายุ				มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป
		๒๐-๓๐ ปี	๓๑-๔๐ ปี	๔๑-๕๐ ปี	๕๑-๖๐ ปี	
		๔.๑๕	๓.๘๑	๓.๗๒	๔.๐๘	๓.๖๖
๒๐-๓๐ ปี	๔.๑๕		๐.๓๔**	๐.๔๓**	๐.๐๗	๐.๔๙**
๓๑-๔๐ ปี	๓.๘๑			๐.๐๙	-๐.๒๗	๐.๑๕
๔๑-๕๐ ปี	๓.๗๒				-๐.๓๖**	๐.๐๖
๕๑-๖๐ ปี	๔.๐๘					๐.๔๒**
มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไป	๓.๖๖					

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๑ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ในระดับมากกว่า พระภิกษุที่มีอายุ ๓๑-๔๐ ปี, ๔๑-๕๐ ปี และมากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ขณะเดียวกัน พระภิกษุที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ในระดับน้อยกว่า พระภิกษุที่มีอายุ ๔๑-๕๐ ปี อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ขณะเดียวกัน พระภิกษุที่มีอายุ ๕๑-๖๐ ปี มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ในระดับมากกว่า พระภิกษุที่มีอายุ มากกว่า ๖๐ ปี ขึ้นไปอย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

สมมติฐานที่ ๓ พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๓๒ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๐๐	๔.๑๓	๐.๖๒๖	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๑๐	๓.๖๗	๐.๕๖๓	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๒๓	๓.๕๓	๐.๕๘๘	มาก
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๔๙	๓.๖๒	๐.๕๘๙	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๙๘	๐.๖๕๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๒ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘

ตารางที่ ๔.๓๓ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑๖.๘๐๕	๓	๕.๖๐๒	๑๔.๘๒๗**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๐๕.๐๓๓	๒๗๘	๐.๓๗๘		
รวม	๑๒๑.๘๓๘	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๓ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๓๔

ตารางที่ ๔.๓๔ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา			
		ต่ำกว่า ๕	๕-๑๐	๑๑-๑๕	๑๖ พรรษาขึ้นไป
		พรรษา	พรรษา	พรรษา	พรรษา
		๔.๑๓	๓.๖๗	๓.๕๓	๓.๖๒
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๔.๑๓		๐.๔๖**	๐.๖๐**	๐.๕๑**
๕-๑๐ พรรษา	๓.๖๗			๐.๑๔	๐.๐๕
๑๑-๑๕ พรรษา	๓.๕๓				-๐.๐๙
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๓.๖๒				

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๔ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ในระดับมากกว่า พระภิกษุที่มีพรรษา ๕-๑๐ พรรษา, ๑๑-๑๕ พรรษา และ ๑๖ พรรษาขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๓๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๐๐	๔.๑๖	๐.๖๔๓	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๑๐	๓.๕๕	๐.๘๐๔	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๒๓	๓.๗๔	๐.๖๖๗	มาก
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๔๙	๓.๗๙	๐.๕๙๑	มาก
รวม	๒๘๒	๔.๐๔	๐.๖๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๕ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔

ตารางที่ ๔.๓๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑๐.๔๓๘	๓	๓.๔๗๙	๘.๔๔๒**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๑๔.๕๗๐	๒๗๘	๐.๔๑๒		
รวม	๑๒๕.๐๐๘	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๖ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๓๗

ตารางที่ ๔.๓๗ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา			
		ต่ำกว่า ๕	๕-๑๐	๑๑-๑๕	๑๖ พรรษาขึ้นไป
		พรรษา	พรรษา	พรรษา	พรรษา
		๔.๑๖	๓.๕๕	๓.๗๔	๓.๗๙
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๔.๑๖		๐.๖๖**	๐.๔๒**	๐.๓๗**
๕-๑๐ พรรษา	๓.๕๕			-๐.๑๙	-๐.๒๔
๑๑-๑๕ พรรษา	๓.๗๔				-๐.๐๕
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๓.๗๙				

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๗ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ในระดับมากกว่า พระภิกษุที่มีพรรษา ๕-๑๐ พรรษา, ๑๑-๑๕ พรรษา และ ๑๖ พรรษาขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๓๘ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๐๐	๔.๐๗	๐.๖๙๑	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๑๐	๓.๖๙	๐.๔๘๗	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๒๓	๓.๔๔	๐.๖๖๓	ปานกลาง
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๔๙	๓.๔๒	๐.๗๘๓	ปานกลาง
รวม	๒๘๒	๓.๘๙	๐.๗๕๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๓๘ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙

ตารางที่ ๔.๓๙ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒๒.๘๗๔	๓	๗.๖๒๕	๑๕.๕๕๑**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๓๖.๓๐๐	๒๗๘	๐.๔๙๐		
รวม	๑๕๙.๑๗๔	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๓๙ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔๐

ตารางที่ ๔.๔๐ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา			
		ต่ำกว่า ๕	๕-๑๐	๑๑-๑๕	๑๖ พรรษาขึ้นไป
		พรรษา	พรรษา	พรรษา	พรรษา
		๔.๐๗	๓.๖๙	๓.๔๔	๓.๔๒
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๔.๐๗		๐.๓๘	๐.๖๓**	๐.๖๕**
๕-๑๐ พรรษา	๓.๖๙			๐.๒๕	๐.๒๗
๑๑-๑๕ พรรษา	๓.๔๔				๐.๐๒
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๓.๔๒				

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๐ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน ในระดับมากกว่า พระภิกษุที่มีพรรษา ๑๑-๑๕ พรรษา และ ๑๖ พรรษาขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๔๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๐๐	๔.๑๔	๐.๖๗๐	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๑๐	๓.๗๕	๐.๕๓๗	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๒๓	๓.๔๕	๐.๔๙๒	ปานกลาง
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๔๙	๓.๕๑	๐.๖๓๘	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๙๖	๐.๗๐๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๑ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๖

ตารางที่ ๔.๔๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๒๒.๖๓๕	๓	๗.๕๕๕	๑๗.๙๗๙**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๑๖.๖๖๗	๒๗๘	๐.๔๒๐		
รวม	๑๓๙.๓๐๒	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๒ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔๓

ตารางที่ ๔.๔๓ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา			
		ต่ำกว่า ๕	๕-๑๐	๑๑-๑๕	๑๖ พรรษา
		พรรษา	พรรษา	พรรษา	ขึ้นไป
		๔.๑๔	๓.๗๕	๓.๔๕	๓.๕๑
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๔.๑๔		๐.๓๙	๐.๖๙**	๐.๖๓**
๕-๑๐ พรรษา	๓.๗๕			๐.๓๐	๐.๒๔
๑๑-๑๕ พรรษา	๓.๔๕				-๐.๐๖
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๓.๕๑				

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๓ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล ในระดับมากกว่า พระภิกษุที่มีพรรษา ๑๑-๑๕ พรรษา และ ๑๖ พรรษาขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

ตารางที่ ๔.๔๔ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามพรรษา

พรรษา	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๒๐๐	๔.๑๗	๐.๖๔๔	มาก
๕-๑๐ พรรษา	๑๐	๓.๖๘	๐.๔๖๘	มาก
๑๑-๑๕ พรรษา	๒๓	๓.๕๐	๐.๖๖๙	มาก
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๔๙	๓.๗๖	๐.๖๑๑	มาก
รวม	๒๘๒	๔.๐๒	๐.๖๗๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๔ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามพรรษา อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒

ตารางที่ ๔.๔๕ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามพรรษา

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑๕.๑๒๓	๓	๕.๐๔๑	๑๒.๔๙๔**	๐.๐๐๐
ภายในกลุ่ม	๑๑๒.๑๖๕	๒๗๘	๐.๔๐๓		
รวม	๑๒๗.๒๘๘	๒๘๑			

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๕ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ดังนั้น จึงทำการวิเคราะห์เปรียบเทียบความแตกต่างของค่าเฉลี่ยเป็นรายคู่ ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD) ดังแสดงในตารางที่ ๔.๔๖

ตารางที่ ๔.๔๖ การวิเคราะห์ระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามพรรษา ด้วยวิธีผลต่างนัยสำคัญน้อยที่สุด (Least Significant Difference: LSD)

พรรษา	$\bar{X}$	พรรษา			
		ต่ำกว่า ๕	๕-๑๐	๑๑-๑๕	๑๖ พรรษา
		พรรษา	พรรษา	พรรษา	ขึ้นไป
		๔.๑๗	๓.๖๘	๓.๕๐	๓.๗๖
ต่ำกว่า ๕ พรรษา	๔.๑๗		๐.๔๙**	๐.๖๗**	๐.๔๑**
๕-๑๐ พรรษา	๓.๖๘			๐.๑๘	-๐.๐๘
๑๑-๑๕ พรรษา	๓.๕๐				-๐.๒๖
๑๖ พรรษาขึ้นไป	๓.๗๖				

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๔๖ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ในระดับมากกว่า พระภิกษุที่มีพรรษา ๕-๑๐ พรรษา, ๑๑-๑๕ พรรษา และ ๑๖ พรรษาขึ้นไป อย่างนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

สมมติฐานที่ ๔ พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการ
ศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๗ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อ
ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัด
ราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๐๙	๓.๙๙	๐.๗๑๙	มาก
ปริญญาตรี	๕๘	๓.๙๓	๐.๔๖๓	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๕	๔.๐๔	๐.๓๕๓	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๙๘	๐.๖๕๘	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๗ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการ
จัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม จำแนกตามวุฒิ
การศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘

ตารางที่ ๔.๔๘ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพ
การจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดย
ภาพรวม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๒๒๖	๒	๐.๑๑๓	๐.๒๕๙	๐.๗๗๒
ภายในกลุ่ม	๑๒๑.๖๑๒	๒๗๙	๐.๔๓๖		
รวม	๑๒๑.๘๓๘	๒๘๑			

จากตารางที่ ๔.๔๘ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความ
คิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๔๙ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๐๙	๔.๐๔	๐.๗๑๔	มาก
ปริญญาตรี	๕๘	๔.๐๐	๐.๔๙๙	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๕	๔.๒๓	๐.๕๔๓	มาก
รวม	๒๘๒	๔.๐๔	๐.๖๖๗	มาก

จากตารางที่ ๔.๔๙ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔

ตารางที่ ๔.๕๐ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๖๔๘	๒	๐.๓๒๔	๐.๗๒๗	๐.๔๘๔
ภายในกลุ่ม	๑๒๔.๓๖๐	๒๗๙	๐.๔๔๖		
รวม	๑๒๕.๐๐๘	๒๘๑			

จากตารางที่ ๔.๕๐ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕๑ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๐๙	๓.๙๔	๐.๗๗๘	มาก
ปริญญาตรี	๕๘	๓.๗๔	๐.๖๙๐	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๕	๓.๘๙	๐.๕๖๓	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๘๙	๐.๗๕๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๑ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙

ตารางที่ ๔.๕๒ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๑.๖๙๒	๒	๐.๘๔๖	๑.๔๙๙	๐.๒๒๕
ภายในกลุ่ม	๑๕๗.๔๘๒	๒๗๙	๐.๕๖๔		
รวม	๑๕๙.๑๗๔	๒๘๑			

จากตารางที่ ๔.๕๒ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕๓ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๐๙	๓.๙๘	๐.๗๖๐	มาก
ปริญญาตรี	๕๘	๓.๙๑	๐.๕๐๙	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๕	๓.๘๕	๐.๕๒๔	มาก
รวม	๒๘๒	๓.๙๖	๐.๗๐๔	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๓ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๖

ตารางที่ ๔.๕๔ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๔๓๕	๒	๐.๒๑๗	๐.๔๓๗	๐.๖๔๗
ภายในกลุ่ม	๑๓๘.๘๖๗	๒๗๙	๐.๔๙๘		
รวม	๑๓๙.๓๐๒	๒๘๑			

จากตารางที่ ๔.๕๔ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕๕ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

วุฒิการศึกษาสามัญ	n	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
ต่ำกว่าปริญญาตรี	๒๐๙	๔.๐๐	๐.๗๔๖	มาก
ปริญญาตรี	๕๘	๔.๐๖	๐.๔๑๒	มาก
สูงกว่าปริญญาตรี	๑๕	๔.๑๗	๐.๓๓๐	มาก
รวม	๒๘๒	๔.๐๒	๐.๖๗๓	มาก

จากตารางที่ ๔.๕๕ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุมีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒

ตารางที่ ๔.๕๖ การวิเคราะห์ความแปรปรวนระดับความคิดเห็นของพระภิกษุที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม จำแนกตามวุฒิการศึกษาสามัญ

แหล่งความแปรปรวน	SS	df	MS	F	Sig.
ระหว่างกลุ่ม	๐.๔๕๒	๒	๐.๒๒๖	๐.๔๙๗	๐.๖๐๙
ภายในกลุ่ม	๑๒๖.๘๓๖	๒๗๙	๐.๔๕๕		
รวม	๑๒๗.๒๘๘	๒๘๑			

จากตารางที่ ๔.๕๖ แสดงให้เห็นว่า พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ไม่แตกต่างกัน

ตารางที่ ๔.๕๗ ผลการทดสอบสมมติฐานการวิจัย ตามสมมติฐานที่ ๑-๔

สมมติฐาน	t	F	Sig.	ผลการทดสอบ	
				ยอมรับ	ปฏิเสธ
๑. พระภิกษุที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	-๕.๑๕๒**	-	๐.๐๐๐	✓	-
๒. พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	-	๖.๘๘๓**	๐.๐๐๐	✓	-
๓. พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	-	๑๔.๘๒๗**	๐.๐๐๐	✓	-
๔. พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกัน	-	๐.๒๕๔	๐.๗๗๒	-	✓

**นัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

จากตารางที่ ๔.๕๗ พบว่า ปัจจัยส่วนบุคคลของพระภิกษุ ได้แก่ สถานภาพ อายุ และพรรษา มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ วุฒิการศึกษาสามัญ มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

๔.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ซึ่งเป็นข้อมูลที่ได้จากคำถามปลายเปิด (Open-Ended) วิเคราะห์เป็นความเรียงประกอบตาราง ดังนี้

ตารางที่ ๔.๕๘ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ด้าน	ปัญหา อุปสรรค	ข้อเสนอแนะ
๑. อาจารย์	๑. ครูสอนพระปริยัติธรรมบางรูปขาดเทคนิคการกระตุ้นความสนใจแก่ผู้เรียน	๑. คณะสงฆ์ควรจัดการอบรมเทคนิคการสอนแก่ครูสอนพระปริยัติธรรม อย่างน้อยปีละครั้ง
๒. สื่อการเรียนการสอน	๑. บางสำนักเรียนใช้หนังสือเรียนเป็นสื่อการสอนเพียงอย่างเดียวขาดความหลากหลาย ๒. บางสำนักเรียนขาดแคลนสื่อการสอนทันสมัย เช่น คอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ เป็นต้น ๓. บางสำนักเรียนขาดงบประมาณสำหรับจัดซื้อสื่อการเรียนการสอน	๑. ทุกสำนักเรียนควรสนับสนุนให้ผู้สอนเลือกใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย ๒. ทุกสำนักเรียนควรปรับใช้สื่อการสอนที่ทันสมัยเพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน ๓. คณะสงฆ์ควรสนับสนุนงบประมาณสำหรับจัดซื้อสื่อการสอนให้แก่ทุกสำนักเรียน
๓. วัดผลและประเมินผล	๑. บางสำนักเรียนขาดการวัดผลและประเมินผลด้วยแบบทดสอบระหว่างเรียนหรือหลังจบบทเรียน	๑. ทุกสำนักเรียนควรส่งเสริมให้มีการทำแบบทดสอบก่อนเรียน-ระหว่างเรียน-หลังจบบทเรียน
๔. สถานที่และสิ่งแวดล้อม	๑. บางสำนักเรียนขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น ๒. บางสำนักเรียนไม่มีห้องเรียนในลักษณะระบบปิด จัดการสอนที่ศาลาการเปรียญ ซึ่งขาดความสงบเงียบ ๓. บางสำนักเรียนขาดแคลนงบประมาณสำหรับจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การศึกษาให้เพียงพอต่อจำนวนผู้เรียน	๑. ทุกสำนักเรียนควรจัดวัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอ ๒. ทุกสำนักเรียนควรจัดห้องเรียนระบบปิดที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ ๓. คณะสงฆ์ควรสนับสนุนงบประมาณสำหรับจัดซื้อวัสดุหรืออุปกรณ์การศึกษาตามจำนวนผู้เรียนของแต่ละสำนักเรียน

๔.๕ สรุปผลการสัมภาษณ์เกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ผู้วิจัยได้นำแบบสัมภาษณ์ (Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) ตามลักษณะการเป็นตัวแทนของกลุ่มตัวอย่างที่เหมาะสม จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๗ รูป/คน ดังนี้

๑. พระครูศรีธรรมวาที

ตำแหน่ง รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๒. พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร.

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๓. พระครูสถิตญาณคุณ

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๔. พระครูสุวรรณวิหารการ

ตำแหน่ง เจ้าคณะตำบลสามเรือน อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๕. พระครูอนุกุลวิมลกิจ

ตำแหน่ง เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๖. นายสนธยา เสนเอี่ยม

ตำแหน่ง ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดราชบุรี

๗. นางปทุมพร เมธาวิเศษสวัสดิ์

ตำแหน่ง นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

ผลการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญ (Key Informants) จากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน ๗ รูป/คน เป็นข้อมูลเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มีรายละเอียด ดังนี้

๑. ด้านอาจารย์

ด้านอาจารย์ ควรอบรมทักษะการสอนให้กับครูสอนพระปริยัติธรรม โดยคณะสงฆ์อำเภอเมืองราชบุรี ร่วมกับ ศูนย์อำนวยการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประจำจังหวัดราชบุรี ซึ่งอาจจัดขึ้นอย่างน้อยปีละ ๑ ครั้ง ในช่วงก่อนเข้าพรรษา^๑ เจ้าอาวาสควรส่งเสริมให้ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม มีความเจริญก้าวหน้าตามสมควร เช่น การส่งเสริมให้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองในระดับต่าง ๆ เป็นต้น เพื่อสร้างขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงาน^๒ บางวัดขาดแคลนครูสอน ควรให้มาเรียนร่วมกันกับสำนักเรียนในสังกัดวัดของเจ้าคณะตำบลนั้น ๆ แต่ก็อาจเกิดปัญหาตามมาอีกประการหนึ่ง คือ จำเป็นต้องมีการจัดหาหนะเพื่อรับ-ส่งพระภิกษุสามเณร ซึ่งประเด็นนี้ทำให้อาจมีค่าใช้จ่ายเพิ่มขึ้น^๓

ภาพรวมของการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของแต่ละสำนักเรียน ยังเป็นไปในแบบตามยถากรรม เป็นการจัดการเรียนการสอนตามความสามารถของแต่ละวัดหรือแต่ละสำนักเรียน ฉะนั้น ถ้าจะพัฒนา ก็ต้องเริ่มต้นที่การพัฒนาวิสัยทัศน์ของเจ้าสำนักเรียนเป็นอันดับแรก^๔ ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม โดยคุณสมบัติพื้นฐาน คือ สำเร็จการศึกษาในระดับมัธยมศึกษาชั้นเอก แต่ในความเป็นจริง อาจไม่มีความสามารถในการสอน หรือขาดทักษะการสื่อสาร ซึ่งเรื่องนี้ต้องเป็นภาระของคณะสงฆ์ต้นสังกัดที่ต้องนำบุคลากรมาพัฒนาศักยภาพ^๕

การจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรม มีหลักสูตรเฉพาะสำหรับมัธยมศึกษาในแต่ละระดับชั้นไว้อย่างชัดเจน เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนศึกษา และมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด^๖ สิ่งที่ต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่ายเป็นการเร่งด่วน คือ การพัฒนาศักยภาพครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมให้มีความสามารถในการจัดการสอนและจิตวิทยาในการควบคุมชั้นเรียน^๗

สรุปได้ว่า ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ได้แก่ การจัดการอบรมเทคนิคการสอนแก่ครูสอนพระปริยัติธรรมอย่างน้อยปีละครั้ง และการบำรุงขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติหน้าที่ของครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม

^๑ สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมวาที, รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๒ สัมภาษณ์ พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร., เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๓ สัมภาษณ์ พระครูสถิตญาณคุณ, เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๔ สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิหารการ, เจ้าคณะตำบลสามเรือน, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๕ สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวิมลกิจ, เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๖ สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^๗ สัมภาษณ์ นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน

ด้านสื่อการเรียนการสอน คณะสงฆ์อำเภอเมืองราชบุรี ควรสนับสนุนให้ทุก ๆ สำนักเรียนใช้แบบเรียนหลักสูตรนักธรรมที่มีมาตรฐานเดียวกัน ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ.๒๕๒๘^{๙๙} สื่อการสอนยังคงใช้แบบเรียนเป็นหลัก เพราะขาดทุนทรัพย์สำหรับจัดซื้อ ประเด็นนี้ควรให้ผู้มีส่วนเกี่ยวข้องทุกฝ่ายควรให้การสนับสนุน^{๑๐๐} บางสำนักเรียนขาดแคลนสื่อการเรียน อันนี้ก็เป็นภาระของเจ้าอาวาสซึ่งมีฐานะเป็นเจ้าของสำนักเรียนนั้น ๆ โดยตำแหน่ง ซึ่งจะต้องขวนขวายจัดซื้อจัดหามาให้เพียงพอกับความต้องการในการใช้งาน^{๑๐๑}

สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ควรมีลักษณะเหมาะสมกับสถานที่และผู้เรียน เช่น เครื่องฉายข้ามศีรษะก็ควรใช้กับสถานที่เรียนที่เป็นห้องที่ควบคุมแสงได้ เป็นต้น^{๑๐๒} สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ควรแยกเป็นสัดส่วนตามระดับชั้นอย่างชัดเจน เช่น มีห้องเรียนสำหรับนักธรรมชั้นตรี ๑ ห้อง ห้องเรียนสำหรับนักธรรมชั้นโท ๑ ห้อง และห้องเรียนสำหรับนักธรรมชั้นเอก ๑ ห้อง แต่มีไว้ว่าแต่ละสำนักเรียนจะมีผู้เรียนและผู้สมัครเข้าสอบธรรมสนามหลวง ครบทุกระดับชั้น อย่างไรก็ดีตาม หากมีครบทั้ง ๓ ห้อง อันนี้ ถือว่ามีความพร้อมอย่างยิ่ง^{๑๐๓}

ปัญหาที่พบในปัจจุบัน คือ บางสำนักเรียนขาดอุปกรณ์การเรียน และสื่อการสอนที่ทันสมัย เช่น เครื่องเสียงเพื่อช่วยในการได้ยิน รวมถึงสื่อคอมพิวเตอร์ที่ทันสมัยต่าง ๆ ซึ่งเป็นปัญหาเกิดขึ้นกับสำนักเรียนที่ขาดแคลนงบประมาณ ขาดแคลนทุนทรัพย์ ซึ่งอาจต้องขอความสนับสนุนจากประชาชนและพุทธศาสนิกชนผู้มีศรัทธาร่วมบริจาคเพื่อนำรายได้ไปใช้เป็นทุน^{๑๐๔} การเรียนการสอนนักธรรมนี้ส่วนมากกระทำในช่วงเช้าพรรษา เรียกว่า ๑ ปี เรียน ๓ เดือน ดังนั้น เมื่อมีการจัดซื้อจัดหาตำราและสื่อการสอนแล้ว สิ่งที่สำคัญที่สุดคือ การเก็บรักษาไว้ใช้ในปีถัดไปได้^{๑๐๕}

สรุปได้ว่า ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ การสนับสนุนให้ผู้สอนเลือกใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย และมีความทันสมัย และการสนับสนุนงบประมาณสำหรับจัดซื้อสื่อการสอนให้แก่ทุกสำนักเรียน

^{๙๙}สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมวาที, รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๐}สัมภาษณ์ พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร., เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๑}สัมภาษณ์ พระครูสถิตญาณคุณ, เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๒}สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิหารการ, เจ้าคณะตำบลสามเรือน, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๓}สัมภาษณ์ พระครูอนุภูกุลวิมลกิจ, เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๔}สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๐๕}สัมภาษณ์ นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๓. ด้านวัดผลและประเมินผล

ด้านวัดและประเมินผล ควรอบรมเทคนิคการวัดผลการเรียนรู้ให้กับครูสอนพระปริยัติธรรม โดยคณะสงฆ์อำเภอเมืองราชบุรี ร่วมกับ ศูนย์อำนวยการพระสอนศีลธรรมในโรงเรียนประจำจังหวัดราชบุรี^{๑๕} การวัดผลเฉพาะช่วงเวลาเข้าสอบธรรมสนามหลวงประจำปี ยังไม่เพียงพอ ควรส่งเสริมให้มีการวัดผลการเรียนรู้เป็นประจำ ถ้าสามารถกระทำทุก ๆ ครั้ง หลังการเรียนการสอนในวันนั้น ๆ ก็คงยิ่งดี^{๑๖} การวัดผลในระบบการศึกษาแผนกธรรมนั้น จำเป็นต้องวัดผลด้วยแบบวัดผลประเภทที่เป็นอัตนัย เพื่อให้สอดคล้องกับข้อสอบธรรมสนามหลวงที่มีลักษณะเป็นข้อสอบอัตนัย^{๑๗}

การวัดและประเมินผลของการเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ต้องเป็นการวัดผลที่ตรงตามหลักสูตรนักธรรม ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ. ๒๕๒๘ เท่านั้น^{๑๘} การประเมินผลมีความหมายมากสำหรับครูสอน เพราะการประเมินขณะสอนจะช่วยให้ครูได้ข้อมูลสารสนเทศอย่างหลากหลายเกี่ยวกับการสอนของตนเอง รวมทั้งคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดขึ้นระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญสำหรับนำไปใช้ในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น^{๑๙}

แมื่อกองธรรมสนามหลวง ได้มีการวัดและประเมินผลการเรียนรู้ เป็นระบบของการสอบประจำปี ที่เรียกว่า การสอบสนามหลวง ทั้งทางฝ่ายนักธรรมสำหรับภิกษุ-สามเณร และธรรมศึกษาสำหรับคฤหัสถ์ ซึ่งเป็นการวัดและประเมินผลการจัดศาสนศึกษาโดยภาพรวมของคณะสงฆ์ทั้งประเทศ^{๒๐} การวัดและประเมินผลการศึกษาเป็นกระบวนการที่เน้นมุ่งค้นหาและพัฒนาความสามารถหรือสมรรถนะของผู้เรียน เป็นการตรวจสอบผลการเรียนการสอน โดยมีจุดประสงค์เพื่อปรับปรุงการเรียนการสอนของผู้สอนเป็นสำคัญ^{๒๑}

สรุปได้ว่า ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมืองจังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล ได้แก่ การส่งเสริมให้มีการทำแบบทดสอบก่อนเรียนระหว่างเรียน และหลังจบบทเรียน และการจัดการอบรมเทคนิคการวัดและประเมินผลตามสภาพจริงแก่ครูสอนพระปริยัติธรรม

^{๑๕} สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมวาที, รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๖} สัมภาษณ์ พระครูวาทิธรรมวัฒน์, ดร., เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๗} สัมภาษณ์ พระครูสถิตญาณคุณ, เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๘} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิหารการ, เจ้าคณะตำบลสามเรือน, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๑๙} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวิมลกิจ, เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๐} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๑} สัมภาษณ์ นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๔. ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม สำนักเรียนทุกสำนักควรจัดห้องเรียนสำหรับการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมไว้โดยเฉพาะ แยกส่วนให้เป็นเอกเทศจากเสนาสนะอื่น ๆ อย่างชัดเจน^{๒๒} สถานที่จัดการเรียนการสอนของแต่ละวัดไม่เหมือนกัน หลายวัดได้มาตรฐาน แต่บางวัดต่ำกว่ามาตรฐาน ทั้งนี้ เพราะปัญหาเรื่องงบประมาณ ซึ่งควรได้รับการสนับสนุนจากทุกฝ่าย^{๒๓} อาคารสถานที่ที่ใช้จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมต้องมีลักษณะสะอาด คงทนแข็งแรงและปลอดภัย มีต้นไม้ให้ร่มเงา อยู่ในบริเวณมากพอสมควร เพื่อส่งเสริมสุขภาพทางจิตใจที่ดีแก่ผู้เรียน^{๒๔}

สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมต้องมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย และมีบรรยากาศที่เอื้อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ^{๒๕} ปัญหาที่พบในปัจจุบัน คือ บางสำนักเรียนไม่มีอาคารเรียนหรือห้องเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ดังนั้น สำนักเรียนที่ยังขาดอาคารเรียนเป็นสัดส่วน ควรขอความสนับสนุนจากทุกภาคส่วนให้จัดสรรงบประมาณเพื่อก่อสร้างอาคารเรียนพระปริยัติธรรมขึ้นเพื่อประโยชน์ในระยะยาว^{๒๖}

เจ้าสำนักเรียนต้องเข้าใจหลักการจัดการปรับให้สภาพแวดล้อมเหมาะสมกับสภาพความเป็นอยู่ เพื่อเป็นเครื่องช่วยให้การจัดการศึกษาในทุกรูปแบบได้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้อย่างดี^{๒๗} เบื้องต้นต้องรวบรวมข้อมูลด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อมให้เป็นปัจจุบันและแน่นอน หมายถึง กำลังเป็นอยู่หรือกำลังดำเนินการอยู่ในขณะนั้น รวมถึงปัญหาซึ่งจะเป็นข้อมูลสำคัญยิ่งในการวางแผนพัฒนาการจัดการเรียนการสอนให้มีประสิทธิภาพต่อไปได้^{๒๘}

สรุปได้ว่า ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การส่งเสริมการจัดห้องเรียนระบบปิดที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และการสนับสนุนงบประมาณสำหรับจัดซื้อวัสดุหรืออุปกรณ์การศึกษาตามจำนวนผู้เรียนของแต่ละสำนักเรียน อย่างไรก็ตาม สิ่งที่สำคัญยิ่ง คือ เจ้าสำนักเรียนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการจัดการปรับให้สภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ

^{๒๒} สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมวาที, รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๓} สัมภาษณ์ พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร., เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๔} สัมภาษณ์ พระครูสถิตญาณคุณ, เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๕} สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิหารการ, เจ้าคณะตำบลสามเรือน, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๖} สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวิมลกิจ, เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๗} สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม, ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

^{๒๘} สัมภาษณ์ นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์, นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

โดยภาพรวมสรุปได้ว่า จากการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลที่สำคัญเกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี พบว่า ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ได้แก่ การจัดการอบรมเทคนิคการสอนแก่ครูสอนพระปริยัติธรรมอย่างน้อยปีละครั้ง และการบำรุงขวัญและกำลังใจในการปฏิบัติงานของครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม, ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน ได้แก่ การสนับสนุนให้ผู้สอนเลือกใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย และมีความทันสมัย และการสนับสนุนงบประมาณสำหรับจัดซื้อสื่อการสอนให้แก่ทุกสำนักเรียน, ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล ได้แก่ การส่งเสริมให้มีการทำแบบทดสอบก่อนเรียน ระหว่างเรียน และหลังจบบทเรียน และการจัดการอบรมเทคนิคการวัดและประเมินผลตามสภาพจริงแก่ครูสอนพระปริยัติธรรม และประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ได้แก่ การส่งเสริมการจัดห้องเรียนระบบปิดที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และการสนับสนุนงบประมาณสำหรับจัดซื้อวัสดุหรืออุปกรณ์การศึกษาตามจำนวนผู้เรียนของแต่ละสำนักเรียน ทั้งนี้ เจ้าสำนักเรียนจำเป็นต้องมีความรู้ความเข้าใจในหลักการจัดการปรับให้สภาพแวดล้อมให้เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญด้วย

๔.๖ สรุปองค์ความรู้ที่ได้รับจากการวิจัย

ด้านอาจารย์

- มีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นเนื้อหาที่เหมาะสม
- มีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามข้อสงสัยและแสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระ
- มีความสามารถในการบรรยายหรืออภิปรายเนื้อหาให้เข้าใจง่าย
- มีเทคนิควิธีการสอนเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร
- มีความสามารถในการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน
- มีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนโดยเสมอภาค
- มีความรู้ที่ทันสมัยเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน
- มีความสามารถในการถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีความรู้ในภาคทฤษฎี

ด้านสื่อการเรียนการสอน

- มีการใช้แบบเรียนประกอบการเรียนการสอนตรงตามหลักสูตรนักระบวนตามคำสั่งมหาเถรสมาคม
- มีการประยุกต์ใช้สิ่งที่อยู่รอบตัวเป็นสื่อการสอน
- สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้มีลักษณะเหมาะสมกับสถานที่และผู้เรียน
- สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้โดยง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น
- มีการนำคอมพิวเตอร์และสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการเรียนการสอน
- สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้สามารถช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กันเพิ่มขึ้น
- มีการจัดทำเอกสาร หรือซีดี หรือดีวีดี สรุปสาระการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน
- มีการจัดมุมความรู้เพิ่มเติมสำหรับผู้เรียนที่สนใจ

การพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ด้านวัดผลและประเมินผล

- มีเทคนิคการวัดและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง
- มีการวัดและประเมินผลด้วยการเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมแก่ผู้เรียนและหลักสูตร
- มีการวัดและประเมินผลที่เป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนได้
- มีการวัดและประเมินผลเพื่อจุดมุ่งหมายในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น
- มีการวัดและประเมินผลในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมตรงตามหลักสูตรนักระบวนตามคำสั่งของมหาเถรสมาคม
- มีการทดสอบก่อนเรียน
- มีการทดสอบหลังจบบทเรียน
- มีการทดสอบระหว่างเรียน

ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

- สถานที่จัดการเรียนการสอนมีบรรยากาศที่สงบร่มรื่น
- สถานที่จัดการเรียนการสอนเป็นระเบียบเรียบร้อย
- สถานที่จัดการเรียนการสอนมีสิ่งแวดล้อมที่ลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้
- สถานที่จัดการเรียนการสอนมีแสงสว่างเพียงพอ
- สถานที่จัดการเรียนการสอนแยกเป็นสัดส่วนตามระดับชั้นอย่างชัดเจน
- สถานที่จัดการเรียนการสอนมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน
- สถานที่จัดการเรียนการสอนมีการจัดการที่คำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เรียนเป็นสำคัญ
- สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีโต๊ะเรียน เก้าอี้ เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน

ภาพที่ ๔.๑ ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี^{๒๙}

^{๒๙} จากการวิเคราะห์ของผู้วิจัย.

จากภาพที่ ๔.๑ แสดงให้เห็น ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ดังนี้

๑. ด้านอาจารย์ พบว่า ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นเนื้อหาที่เหมาะสม ครูสอนพระปริยัติธรรมมีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามข้อสงสัยและแสดงความคิดเห็นได้โดยอิสระ ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการอธิบายเนื้อหาให้เข้าใจง่าย ครูสอนพระปริยัติธรรมมีเทคนิควิธีการสอนเหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการกระตุ้นความสนใจของผู้เรียน ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนโดยเสมอภาค ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความรู้ที่ทันสมัยเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน และครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีความรู้ในภาคทฤษฎี

๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน พบว่า มีการใช้แบบเรียนประกอบการเรียนการสอนตรงตามหลักสูตรนิกธรรมตามคำสั่งมหาเถรสมาคม มีการประยุกต์ใช้สิ่งที่อยู่รอบตัวซึ่งเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายและสะดวกมาเป็นสื่อในการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้มีลักษณะเหมาะสมกับสถานที่และผู้เรียน สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้โดยง่ายและชัดเจนยิ่งขึ้น มีการนำคอมพิวเตอร์และสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการเรียนการสอน สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้สามารถช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กันเพิ่มขึ้น มีการจัดทำเอกสารสรุปสาระการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน และมีการจัดมุมความรู้เพิ่มเติมสำหรับผู้เรียนที่มีความสนใจ

๓. ด้านวัดผลและประเมินผล พบว่า มีเทคนิคการวัดและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง มีการวัดและประเมินผลด้วยการเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมแก่ผู้เรียนและหลักสูตร การวัดและประเมินผลในการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสามารถเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนได้ มีการวัดและประเมินผลเพื่อจุดมุ่งหมายในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น การวัดประเมินผลในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมตรงตามหลักสูตรนิกธรรมตามคำสั่งมหาเถรสมาคม มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบก่อนเรียน มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบหลังจบบทเรียน และมีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบระหว่างเรียน

๔. ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม พบว่า สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีบรรยากาศที่สงบร่มรื่น สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีความสะอาดและเป็นระเบียบเรียบร้อย สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีสิ่งแวดล้อมที่ลักษณะที่เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้ สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีแสงสว่างเพียงพอ สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแยกเป็นสัดส่วนตามระดับชั้นอย่างชัดเจน สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและสิ่งแวดล้อมมีการจัดการโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เรียน และสถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีโต๊ะเรียน เก้าอี้ เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มีวัตถุประสงค์เพื่อ (๑) ศึกษาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี (๒) เปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล และ (๓) ศึกษาปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยการศึกษาครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed-Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) เก็บข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากพระภิกษุที่สังกัดวัดในเขตการปกครองคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี จำนวน ๒๘๒ รูป โดยใช้แบบสอบถาม (Questionnaire) เป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล ลักษณะของแบบสอบถามเป็นทั้งปลายปิดและปลายเปิด วิเคราะห์ข้อมูลที่ได้ โดยหาค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.) ทดสอบสมมติฐานโดยการทดสอบค่าที (t-test) ค่าเอฟ (F-test) วิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-Way Analysis of Variance) โดยกำหนดนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕ และในส่วนของวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) เป็นการวิเคราะห์เอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน ๗ รูป/คน โดยมีรายละเอียด ดังนี้

๕.๑ สรุป

๕.๒ อภิปรายผล

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

๕.๑ สรุป

การวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี สรุปได้ดังนี้

๕.๑.๑ ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้แบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามส่วนใหญ่ เป็นพระภิกษุทั่วไป จำนวน ๒๑๐ รูป คิดเป็นร้อยละ ๗๔.๔๗ มีอายุ ๒๐-๓๐ ปี จำนวน ๑๖๓ คิดเป็นร้อยละ ๕๗.๘๐ มีพรรษา ต่ำกว่า ๕ พรรษา จำนวน ๒๐๐ คิดเป็นร้อยละ ๗๐.๙๒ และมีวุฒิการศึกษาสามัญต่ำกว่าปริญญาตรี จำนวน ๒๐๙ คิดเป็นร้อยละ ๗๔.๑๑

๕.๑.๒ ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า

๑. ด้านอาจารย์

ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมาก ทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการจัดการเรียนการสอนที่เน้นเนื้อหาที่เหมาะสม มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๑ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๒ ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีความรู้ในภาคทฤษฎี มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๕

๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน

ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๑ มีการใช้แบบเรียนประกอบการเรียนการสอนตรงตามหลักสูตรนักระรม ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ.๒๕๒๘ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๙ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๕ สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้มีลักษณะเหมาะสมกับสถานที่และผู้เรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๒

๓. ด้านวัดผลและประเมินผล

ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๕ มีเทคนิคการวัดและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง, ข้อ ๖ มีการวัดและประเมินผลด้วยการเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสมแก่ผู้เรียน และหลักสูตร และข้อ ๗ การวัดและประเมินผลในการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสามารถเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนได้ มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๐ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๓ มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบระหว่างเรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๐

๔. ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ โดยข้อที่มีค่าเฉลี่ยสูงสุด ได้แก่ ข้อ ๗ สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีบรรยากาศที่สงบร่มรื่น มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๗ ส่วนข้อที่มีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ได้แก่ ข้อ ๒ สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีโต๊ะเรียน เก้าอี้ เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๕

๕.๑.๓ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ สถานภาพ อายุ พรรษา และวุฒิการศึกษาสามัญ ตามสมมติฐานการวิจัย พบว่า

๑. พระภิกษุที่มีสถานภาพต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๒. พระภิกษุที่มีอายุต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๓. พระภิกษุที่มีพรรษาต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑

๔. พระภิกษุที่มีวุฒิการศึกษาสามัญต่างกัน มีความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน

โดยสรุป ปัจจัยส่วนบุคคลของพระภิกษุ ได้แก่ สถานภาพ อายุ และพรรษา มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ ส่วนปัจจัยส่วนบุคคล ได้แก่ วุฒิการศึกษาสามัญ มีผลให้ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ไม่แตกต่างกัน

๕.๑.๔ ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศึกษา ศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

ปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี พบว่า

ปัญหา อุปสรรค

๑. ครูสอนพระปริยัติธรรมบางรูปขาดเทคนิคการกระตุ้นความสนใจแก่ผู้เรียน
๒. บางสำนักเรียนใช้หนังสือเรียนเป็นสื่อการสอนเพียงอย่างเดียว ขาดความหลากหลาย
๓. บางสำนักเรียนขาดแคลนสื่อการสอนทันสมัย เช่น คอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ เป็นต้น
๔. บางสำนักเรียนขาดงบประมาณสำหรับจัดซื้อสื่อการเรียนการสอน

๕. บางสำนักเรียนขาดการวัดผลและประเมินผลด้วยแบบทดสอบระหว่างเรียนหรือหลังจบบทเรียน

๖. บางสำนักเรียนขาดแคลนวัสดุอุปกรณ์ เช่น โต๊ะ เก้าอี้ เป็นต้น

๗. บางสำนักเรียนไม่มีห้องเรียนในลักษณะระบบปิด จัดการสอนที่ศาลาการเปรียญ ซึ่งขาดความสงบเงียบ

๘. บางสำนักเรียนขาดแคลนงบประมาณสำหรับจัดซื้อวัสดุอุปกรณ์การศึกษาให้เพียงพอต่อจำนวนผู้เรียน

ข้อเสนอแนะ

๑. คณะสงฆ์ควรจัดการอบรมเทคนิคการสอนแก่ครูสอนพระปริยัติธรรม อย่างน้อยปีละครั้ง

๒. ทุกสำนักเรียนควรสนับสนุนให้ผู้สอนเลือกใช้สื่อการสอนที่หลากหลาย

๓. ทุกสำนักเรียนควรปรับใช้สื่อการสอนที่ทันสมัยเพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน

๔. คณะสงฆ์ควรสนับสนุนงบประมาณสำหรับจัดซื้อสื่อการสอนให้แก่ทุกสำนักเรียน

๕. ทุกสำนักเรียนควรส่งเสริมให้มีการทำแบบทดสอบก่อนเรียน-ระหว่างเรียน-หลังจบบทเรียน

๖. ทุกสำนักเรียนควรจัดวัสดุอุปกรณ์ให้เพียงพอ

๗. ทุกสำนักเรียนควรจัดห้องเรียน ระบบปิดที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนเป็นสำคัญ

๘. คณะสงฆ์ควรสนับสนุนงบประมาณสำหรับจัดซื้อวัสดุหรืออุปกรณ์การศึกษาตามจำนวนผู้เรียนของแต่ละสำนักเรียน

๕.๒ อภิปรายผล

การวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มีประเด็นสำคัญซึ่งอภิปรายผลได้ดังนี้

๕.๒.๑ ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม

ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการ ศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๘ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ให้ความสำคัญกับการจัดการศึกษาแผนกธรรมทั้งในด้านเนื้อหาวิชาและตำราที่ใช้เป็นหลักสูตรหรือแบบเรียนในชั้นนั้น ๆ ทั้งนี้ก็เพื่อให้ผู้สอบนักธรรมได้ในชั้นนั้น ๆ มีความรู้สมกับภูมิ ตามวัตถุประสงค์สำคัญของการจัดการศึกษาที่สมเด็จพระมหาสมณเจ้ากรมพระยาวชิรญาณวโรรส ทรงต้องการให้ภิกษุสามเณรมีความรู้ธรรมวินัยสมกับภูมิของตน โดยที่ ระดับนักธรรมชั้นตรีมุ่งหมายให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งยังอยู่ในภูมินวกะ มีพรรษาหย่อน ๕ มีความรู้ธรรมวินัยพอรักษาตัวได้ ระดับนักธรรมชั้นโทมุ่งหมายให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภูมิมัชฌิมะมีพรรษาเกิน ๕ มีความรู้ธรรมวินัยละเอียดกว้างขวางออกไปถึงขั้นพอช่วยแนะนำผู้อื่นได้ และระดับนักธรรมชั้นเอกมุ่งหมายให้ผู้ศึกษาเล่าเรียนซึ่งอยู่ในภูมิเอระ มีพรรษาเกิน ๑๐ มีความรู้ละเอียดลึกซึ้งยิ่งขึ้นถึงขั้นสามารถเป็นหลักในสังฆกรรม และเป็นอุปัชฌาย์อาจารย์ได้ ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระมหาวิจัก กิตติวณโณ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการบริหารจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๑๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านผู้สอน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน ด้านอาคารสถานที่ และด้านสื่อการสอน อยู่ในระดับมาก ทุกด้าน^๑ และสอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระปลัดสนชัย ภูมิปาโล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยาโดยรวมอยู่ในระดับมาก ค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๑ เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่า ด้านผู้สอน ด้านหลักสูตร ด้านการประเมินผลการเรียน ด้านกิจกรรมการเรียนการสอน และด้านปัจจัยสนับสนุนการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก ทุกด้าน^๒

^๑พระมหาวิจัก กิตติวณโณ, “ประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก.

^๒พระปลัดสนชัย ภูมิปาโล, “ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมศึกษาในอำเภอกาฬสินธุ์ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก.

๑. ด้านอาจารย์

ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๔ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี สามารถพัฒนาทักษะของครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมให้มีทักษะในการสอนและการปฏิบัติงานในฐานะครู ซึ่งอาจจำแนกออกเป็นทักษะที่สำคัญและจำแนกเป็นหลายประการ เช่น อธิบายเก่ง สอนสนุก ตลอดจนมีทักษะในการสอนที่เน้นผู้เรียนหรือพิจารณาจากศักยภาพของผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ สมจิต ขอนวงศ์, อรอนงค์ วุวงศ์ และฉวีวรรณ สุวรรณภา ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดแพร่” ผลการวิจัยพบว่า ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาใช้ในการสอนมาก คือ นำเนื้อหาที่สอนเรียงลำดับเป็นขั้นตอนต่อเนื่องกัน และครูสอนเนื้อหาจากง่ายไปหายากตามลำดับ^๓

๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน

ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสื่อการเรียนการสอน อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๘๙ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรีตระหนักในความสำคัญและให้การส่งเสริมการพัฒนาสื่อการเรียนการสอนในฐานะที่เป็นพาหนะหรือสื่อที่ช่วยให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาความรู้ ทักษะ และเจตคติให้บรรลุผลตามจุดประสงค์การเรียนการสอนและตามจุดมุ่งหมายของหลักสูตรได้ดียิ่งขึ้นหรือเร็วยิ่งขึ้น อีกทั้ง ยังสามารถส่งเสริมให้แต่ละบุคคลสามารถเรียนรู้ตามความสนใจ ความสามารถและความสนใจของตนเอง ดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ด้านสื่อการเรียนการสอน โดยส่วนใหญ่เห็นว่าการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร ในด้านสื่อการเรียนการสอน มีการสนับสนุนการใช้สื่อการสอนอย่างมีประสิทธิภาพและสัมพันธ์กับขนาดของกลุ่มผู้เรียน มีความน่าสนใจที่ทำให้ผู้เรียนเกิดองค์ความรู้ด้วยตัวเองมีความหลากหลายที่เหมาะสมกับวิธีการสอนตามวัตถุประสงค์ของหลักสูตรและมีความชัดเจน^๔

^๓สมจิต ขอนวงศ์, อรอนงค์ วุวงศ์ และฉวีวรรณ สุวรรณภา, “ประสิทธิภาพการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาในระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดแพร่”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐), หน้า ก.

^๔พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร, “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก.

๓. ด้านวัดผลและประเมินผล

ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านวัดผลและประเมินผล อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๓.๙๖ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ให้ความสำคัญกับการวัดผลและประเมินผล เพื่อช่วยให้ได้ข้อมูลสารสนเทศอย่างหลากหลายเกี่ยวกับการสอนของครู และการเรียนรู้ของผู้เรียนที่เกิดขึ้นระหว่างการจัดกิจกรรมการเรียนการสอน ทำให้สามารถบอกความก้าวหน้าและพัฒนาการ การคิด และรวมไปถึงประสิทธิภาพการสอนของครูได้ ดังกล่าวนี สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ด้านการวัดผลและประเมินผลการเรียนการสอน โดยส่วนใหญ่เห็นว่าควรจัดให้มีการวัดและประเมินผลก่อนและหลังการเรียนการสอนเพื่อนำมาปรับปรุงหลักสูตรการเรียน เพื่อการพัฒนาการเรียนการสอนและให้สอดคล้องกับเนื้อหาและตรงกับจุดประสงค์การเรียนการสอน การวัดและประเมินผลควรมีความหลากหลายรวมถึงเครื่องมือการวัดและประเมินผลมีความเป็นรูปธรรมชัดเจน^๕

๔. ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

ความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม อยู่ในระดับมาก มีค่าเฉลี่ยเท่ากับ ๔.๐๒ เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อ พบว่า อยู่ในระดับมากทุกข้อ แสดงให้เห็นว่า คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ให้ความสำคัญกับสถานที่และสิ่งแวดล้อม โดยมีการจัดการให้มีสภาพเอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียนตามสมควร ดังกล่าวนี สอดคล้องกับผลงานวิจัยของ **ฉวีวรรณ สุวรรณภา, พัฒน์ธี อัฐวงศ์ และอรอนงค์ วุวงศ์** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การศึกษาประสิทธิภาพการใช้บริการห้องสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่” ผลการวิจัยพบว่า ด้านอาคารสถานที่ โดยภาพรวมอยู่ระดับความพึงพอใจระดับมาก เมื่อพิจารณาเป็นรายข้อพบว่า ส่วนใหญ่อยู่ในระดับมาก โดยความสะดวกภายในห้องสมุด มากเป็นอันดับแรก รองลงมาห้องสมุด มีบริเวณกว้างขวาง, การถ่ายเทของอากาศดี, การจัดแบ่งเนื้อที่เหมาะสมได้สัดส่วน, ห้องสมุดตั้ง อยู่ในที่ใช้บริการได้สะดวก, ที่นั่งอ่านหนังสือสบายและเหมาะสม, เสียงรบกวนภายในห้องสมุด, จุดให้บริการยืม-คืนให้ความสะดวก, แสงสว่างภายในห้องสมุดมีเพียงพอ และห้องค้นคว้าสำหรับการค้นคว้าเป็นกลุ่มมีความเหมาะสมสะดวกในการใช้งาน^๖

^๕พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร, “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ก.

^๖ฉวีวรรณ สุวรรณภา, พัฒน์ธี อัฐวงศ์ และอรอนงค์ วุวงศ์, “การศึกษาประสิทธิภาพการใช้บริการห้องสมุดมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่”, รายงานการวิจัย, (สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓), หน้า ก.

๕.๒.๒ ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล

ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นที่มีต่อประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรม
ของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี โดยจำแนกตามปัจจัยส่วนบุคคล อภิปรายผล ดังนี้

๑. สถานภาพ

โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เนื่องจาก การจัดการศาสนา
ศึกษาแผนกธรรมนั้น เจ้าอาวาสเป็นผู้จัดการศาสนศึกษาในฐานะเจ้าสำนักเรียนหรือเจ้าสำนักศาสนา
ศึกษา และมีเจ้าคณะจังหวัดเป็นผู้จัดการในฐานะเจ้าสำนักเรียนคณะจังหวัด ส่วนพระภิกษุทั่วไปที่
มิได้ดำรงตำแหน่งทางการปกครองคณะสงฆ์ดังกล่าวนี้ จึงอาจได้มีโอกาสเข้าไปมีส่วนร่วมในการ
จัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์แตกต่างกันไป ตามสถานภาพของตน โดยบังคับของ
กฎหมาย ดังนั้น สถานภาพที่แตกต่างกันของของบุคคล จึงทำให้เกิดความเห็นที่แตกต่างกันได้ ซึ่ง
ผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องผลการวิจัยของ พระสุรินทร์ จิตตกาโร ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาท
ของพระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านการศาสนศึกษาในจังหวัดนครปฐม” จาก
ผลการวิจัยพบว่า พระภิกษุและพระสังฆาธิการที่มีสถานภาพต่างกันมีความคิดเห็นต่อบทบาทของ
พระสังฆาธิการในการบริหารกิจการคณะสงฆ์ด้านศาสนศึกษาในจังหวัดนครปฐม โดยภาพรวม
แตกต่างกัน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑^๗

๒. อายุ

โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เนื่องจาก โดยปกติ
จำนวนอายุบ่งบอกประสบการณ์ บ่งบอกถึงสิ่งต่าง ๆ ที่บุคคล ๆ นั้นประสบพบเจอมาจากการทำงาน
หรือการดำเนินชีวิตประจำวัน และบ่งบอกถึงความเป็นมืออาชีพและศักยภาพในการทำงาน การ
ตัดสินใจ ตลอดจนทัศนคติที่มีต่อเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ในมุมมองที่กว้างไกล ดังนั้น อายุที่แตกต่างกันของ
บุคคล จึงทำให้เกิดความเห็นที่แตกต่างกันได้ ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องผลการวิจัยของ
พระปลัดสนชัย ภูมิปาโล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม
แผนกธรรม ศึกษาในอำเภอภาษี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา” ผลการวิจัยพบว่า อายุของผู้ตอบ
แบบสอบถามที่แตกต่างกัน มีผลทำให้ความคิดเห็นต่อประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระ
ปริยัติธรรม แผนกธรรมศึกษาในอำเภอภาษี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญ
ทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๕^๘

^๗พระสุรินทร์ จิตตกาโร, “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม
กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย:
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕), หน้า ก-ข.

^๘พระปลัดมนต์ดก สุวโจ, “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”,
วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลง
กรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ข.

๓. พรรษา

โดยภาพรวม แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ ๐.๐๑ เนื่องจาก การจัดจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมเป็นการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ ให้กับพระภิกษุสามเณร โดยมี ๓ ระดับ คือ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก และประกอบด้วย ๔ วิชา คือ วิชาเรียงความแก้กระทู้ธรรม วิชาธรรม วิชาพุทธ วิชาวินัย และมีขอบเขตการศึกษาอ้างอิงศาสตร์ทางพระพุทธศาสนาโดยตรง ซึ่งจะเป็นข้อได้เปรียบของบุคคลที่บรรพชาอุปสมบทหรือสัมผัสองค์ความรู้ทางพระพุทธศาสนาเป็นเวลานาน ดังนั้น พรรษาที่แตกต่างกันของของบุคคล จึงทำให้เกิดความเห็นที่แตกต่างกันได้ ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องผลการวิจัยของ **พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร” ผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบการจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร พบว่า ผลการเปรียบเทียบความคิดเห็นของพระภิกษุจำแนกตามพรรษา มีความคิดเห็นที่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญที่ ๐.๐๕^๙

๔. วุฒิการศึกษาสามัญ

โดยภาพรวม ไม่แตกต่างกัน เนื่องจาก จัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์ มีหลักสูตรเฉพาะที่มีบริบทแตกต่างจากหลักสูตรอื่นในสถานศึกษาทั่วไป โดยหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสำหรับพระภิกษุสามเณรมี ๓ ระดับ ได้แก่ นักธรรมชั้นตรี นักธรรมชั้นโท และนักธรรมชั้นเอก โดย ก.พ. เทียบวิทยฐานะนักธรรมชั้นตรีให้เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนต้น (ป.๔) นักธรรมชั้นโท เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนปลาย (ป.๕) และนักธรรมชั้นเอก เท่ากับประโยคประถมศึกษาตอนปลาย (ป.๖) ดังนั้น วุฒิการศึกษาสามัญที่แตกต่างกันของของบุคคล จึงทำให้เกิดความเห็นที่ไม่แตกต่างกัน ซึ่งผลการวิจัยดังกล่าวนี้ สอดคล้องผลการวิจัยของ **พระมหาวิจัก กิตติวณโณ** ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี” จากผลการวิจัยพบว่า ผลการเปรียบเทียบระดับประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี ตามความคิดเห็นของพระสงฆ์ พบว่า วุฒิการศึกษาสามัญ ไม่มีผลทำให้ความคิดเห็นของพระสงฆ์ที่มีต่อประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี เกิดความแตกต่างกันได้^{๑๐}

^๙พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร, “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ข.

^{๑๐}พระมหาวิจัก กิตติวณโณ, “ประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔), หน้า ข.

๕.๓ ข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่อง ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี มีข้อเสนอแนะ ดังนี้

๕.๓.๑ ข้อเสนอแนะทั่วไป

ผู้วิจัยมีข้อเสนอแนะทั่วไป ดังนี้

๑. ควรจัดการอบรมเทคนิคการสอนแก่ครูสอนพระปริยัติธรรม
๒. ควรปรับใช้สื่อการสอนที่ทันสมัยเพื่อสร้างความสนใจของผู้เรียน
๓. ควรจัดห้องเรียนระบบปิดที่มีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการเรียนรู้
๔. ควรส่งเสริมให้มีการประเมินผลการเรียนรู้ทั้งก่อนเรียนระหว่างเรียน และหลังจบบทเรียน
๕. ควรสนับสนุนงบประมาณสำหรับพัฒนาครูสอนพระปริยัติธรรม การจัดซื้อสื่อการสอน การปรับปรุงสถานที่จัดการเรียนการสอน แก่ทุก ๆ สำนักเรียน

๕.๓.๒ ข้อเสนอแนะสำหรับการทำวิจัยครั้งต่อไป

๑. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับภาวะผู้นำของเจ้าสำนักเรียนโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม เพื่อจะได้ทราบข้อมูลสำหรับการพัฒนาศักยภาพผู้นำทางการศึกษา
๒. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับนวัตกรรมทางการศาสนศึกษาแผนกธรรมในยุคไทยแลนด์ ๔.๐
๓. ในการวิจัยครั้งต่อไป ควรศึกษาเกี่ยวกับการจัดการศาสนศึกษาแผนกบาลีของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี เพื่อจะได้ทราบข้อมูลครอบคลุมภารกิจงานศาสนศึกษาของคณะสงฆ์

บรรณานุกรม

๑. ภาษาไทย

ก. ข้อมูลปฐมภูมิ

มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๓๙.

ข. ข้อมูลทุติยภูมิ

(๑) หนังสือ:

กนก แสนประเสริฐ. **ประมวลพระราชบัญญัติคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน พระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๔๙.

กมล ภูประเสริฐ และคณะ. **การบริหารและการจัดการวัดผลและประเมินผลการศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๑๑. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๕๕.

กรมการศาสนา. **การพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกบาลี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

_____. **คู่มือการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมแผนกธรรม-บาลี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๒.

_____. **ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จของเจ้าอาวาสในการพัฒนาวัดให้เป็นศูนย์กลางชุมชน**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๐.

_____. **วิชาการพระพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๓๔.

กรมวิชาการ. **การจัดสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนา: กลุ่มสาระการเรียนรู้สังคมศึกษา ศาสนาและวัฒนธรรมตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน พุทธศักราช ๒๕๔๔**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๔๕.

กรรณิการ์ สุวรรณศรี. **เอกสารประกอบการสอนรายวิชา ๙๐๑๑๐๖ การบริหารทรัพยากรมนุษย์**. นครปฐม: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครปฐม, ม.ป.ป..

กฤษมันต์ วัฒนานรงค์. **เทคโนโลยีเทคนิคศึกษา**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาครุศาสตร์เทคโนโลยี คณะครุศาสตร์อุตสาหกรรม สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าพระนครเหนือ, ๒๕๓๖.

กัลยา วาณิชยปัญญา. **สถิติสำหรับงานวิจัย**. กรุงเทพมหานคร: ภาควิชาสถิติ คณะพาณิชยศาสตร์และการบัญชี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๘.

กิตานันท์ มลิทอง. **เทคโนโลยีการศึกษาและนวัตกรรม**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๓.

เกรียงศักดิ์ เขียวยิ่ง. **การบริหารรัฐกิจ แนวคิด หลักการ และการปฏิบัติ**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. ขอนแก่น: ห้างหุ้นส่วนจำกัดขอนแก่นการพิมพ์, ๒๕๕๔.

คณาจารย์มหาวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์. **๑๐๐ ปี มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ๒๔๓๖-๒๕๓๖**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๓๖.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- คณาจารย์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. สถิติเบื้องต้นและการวิจัย: Basic Statistics and Research, พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- ฉลวย พร้อมมูล. เทคโนโลยีการสอน: การออกแบบและพัฒนา. กรุงเทพมหานคร: โอเดียนสโตร์, ๒๕๔๒.
- ฐิตินันท์ สุวรรณศิริ. การจัดการความรู้ของผู้ตรวจประเมินระบบคุณภาพ. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานรับรองระบบคุณภาพ วิศวกรรมสถานแห่งประเทศไทยในพระบรมราชูปถัมภ์ (สร.ว.ส.ท.), ๒๕๕๐.
- ดนัย เทียนพุฒ. การบริหารทรัพยากรบุคคลในทศวรรษหน้า. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๕.
- ติน ปรัชญพฤทธิ. ศัพท์รัฐประศาสนศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๖. กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- ทองใบ สดขารี. ทฤษฎีองค์การ: วิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎีและการประยุกต์. พิมพ์ครั้งที่ ๒. อุบลราชธานี: ภาควิชาบริหารธุรกิจ คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๔๒.
- ทิพาดี เมฆสุวรรณ. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์: เพื่อการปฏิรูประบบราชการสำนักงานคณะกรรมการเพื่อการปฏิรูประบบราชการ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๓.
- ทิวดี มณีโชติ. การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ตามหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ศูนย์ส่งเสริมวิชาการ, ๒๕๔๙.
- ธงชัย สันติวงษ์. องค์การและการจัดการทันสมัยยุคโลกาภิวัตน์. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๐.
- ธีรยุทธ์ หล่อเลิศรัตน์. การปฏิรูประบบราชการ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศรีเมืองการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๓.
- ธีรวุฒิ บุญยโสภณ และวีระพงษ์ เฉลิมจิระรัตน์. พื้นฐานการบริหารงานอุตสาหกรรม. กรุงเทพมหานคร: สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า, ๒๕๕๔.
- เนตร์พัฒนา ยาวีราข. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค, ๒๕๔๖.
- บรรยงค์ ไชจินดา. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: อมรการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- ประกอบ กรรณสูตร. สถิติเพื่อการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์. พิมพ์ครั้งที่ ๓. กรุงเทพมหานคร: ด้านสุทธาการพิมพ์, ๒๕๔๒.
- ประยุทธ์ เจริญสวัสดิ์. การบริหารงานบุคคล. กรุงเทพมหานคร: กรมพลศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๐.
- พนม วัจนสุนทร. วัฒนธรรมค่านิยมในการทำงานเพื่อประชาชน. กรุงเทพมหานคร: อาทิตยโปรดักส์ กรุ๊ป, ๒๕๔๑.
- พยอม วงศ์สารศรี. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: พรานนกการพิมพ์, ๒๕๔๒.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระเทพปริยัติสุธี (วรวิทย์ คงคปณโณ). เอกสารประกอบการบรรยายเรื่องการคณะสงฆ์และการ
พระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๐.
- พระเทพโสภณ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). ทิศทางการศึกษาไทย. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๖.
- พระธรรมโกศาจารย์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). พุทธวิธีบริหาร. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๙.
- พระมหาสิทธิการ (เย็น กลฺยาณธโร). หลักสัจธรรมและธรรมศึกษาขั้นตรี. กรุงเทพมหานคร: เลียงเชียง, ๒๕๔๓.
- พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). การปกครองคณะสงฆ์ไทย. กรุงเทพมหานคร: มุลนิธิพุทธธรรม, ๒๕๓๙.
- ภาวิตา ธาตุศรีสุทธี และวิบูลย์ ไตรณะบุตร. หลักและทฤษฎีการบริหารการศึกษา. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๒.
- มนู อรดีดลเชษฐ์. การปฏิรูปราชการ: การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อการปฏิรูประบบราชการ. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๓.
- มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. โรงเรียนวิถีพุทธ. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- ยุวดี ศรีธรรมรัฐ. การพัฒนาทรัพยากรมนุษย์: เพื่อการปฏิรูประบบราชการ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศรีเมืองการพิมพ์ จำกัด, ๒๕๔๑.
- รัตนะ บัวสนธ์. การประเมินผลโครงการวิจัยเชิงปริมาณ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท คอมแพคท์พริ้น จำกัด, ๒๕๔๐.
- ราชบัณฑิตยสถาน. พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ. ๒๕๕๔. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ศิริวัฒนาอินเตอร์พริ้นท์ จำกัด (มหาชน), ๒๕๕๖.
- ลัทธิกาล ศรีวะธมย์. ประมวลสาระชุดวิชาการจัดการองค์การและทรัพยากรมนุษย์ หน่วยที่ ๑-๕. นนทบุรี: สาขาวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช, ๒๕๔๓.
- วัฒนาพร ระงับทุกข์. แผนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลาง. กรุงเทพมหานคร: บริษัทแอลทีเพรส จำกัด, ๒๕๔๒.
- วันชัย ดนัยตโมนุท. การกระจายอำนาจการบริหารการศึกษาตามแนว พ.ร.บ. การศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๔๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๓.
- วีระวัฒน์ ปันนิตามัย. ผู้นำการเปลี่ยนแปลง. กรุงเทพมหานคร: ธนาเพรส แอนด์ กราฟฟิค, ๒๕๔๔.
- ศิริชัย กาญจนวาสี. การประเมินผลการสอนระดับอุดมศึกษา. กรุงเทพมหานคร: ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.
- ศิริวรรณ เสรีรัตน์ และคณะ. องค์การและการจัดการ. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ธรรมสาร จำกัด, ๒๕๔๕.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- ศิริวรรณ เสรีรัตน์, สมชาย หิรัญภิตติ และสมศักดิ์ วานิชยาภรณ์. **ทฤษฎีองค์การ**. กรุงเทพมหานคร: Dimond in Business World, ๒๕๔๕.
- สมใจ ลักษณะ. **การพัฒนาประสิทธิภาพในการทำงาน**. พิมพ์ครั้งที่ ๕. กรุงเทพมหานคร: คณะวิทยาการจัดการ สถาบันราชภัฏสวนสุนันทา, ๒๕๔๙.
- สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส. **ประมวลพระนิพนธ์สมเด็จพระมหาสมณเจ้า กรมพระยาวชิรญาณวโรรส**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ม.ป.ท..
- สมเพียร เทียนทอง. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: ธรรมสาร, ๒๕๔๒.
- สมศักดิ์ บุญปู. **พระสงฆ์กับการศึกษาไทย**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๔๗.
- สมศักดิ์ ภู่วิภาดาบรรณ. **การยึดผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและการประเมินตามสภาพจริง**. เชียงใหม่: เดอะโนเวลล์ เซ็นเตอร์, ๒๕๔๔.
- สมาน รังสิโยภักดิ์. **การจัดการภาครัฐแนวใหม่**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. พระนครศรีอยุธยา: โรงพิมพ์เทียนวัฒนา, ๒๕๔๔.
- สัญญา สัญญาวิวัฒน์. **ทฤษฎีองค์การประสิทธิภาพ รวมบทความสังคมวิทยา และมานุษยวิทยา**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔.
- สัมพันธ์ ภูไพบูลย์. **องค์การและการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: พัทธอักษร, ๒๕๔๒.
- สำนักงานคณะกรรมการข้าราชการพลเรือน. **โครงการที่สำคัญการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดี**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงาน ก.พ., ๒๕๔๒.
- สำนักงานปฏิรูปการศึกษา. **แนวทางการบริหารและการจัดการศึกษาในเขตพื้นที่การศึกษาและสถานศึกษา**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์ดี จำกัด, ๒๕๔๕.
- สำนักงานแม่กองธรรมสนามหลวง. **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๔**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๔.
- _____. **เรื่องสอบธรรมของสนามหลวงแผนกธรรม พ.ศ. ๒๕๕๑**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ, ๒๕๕๑.
- สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา. **การศึกษาของคนไทยในอดีตนั้นคนไทยมีฐานการศึกษาด้วยการใช้หลักธรรมคำสั่งสอนทางพุทธศาสนา**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพัฒนานวัตกรรมการจัดการศึกษา, ๒๕๕๐.
- สุจิตรา อ่อนค้อม และคณะ. **คู่มือกลยุทธ์การบริหารและจัดการศึกษา การเผยแผ่ศาสนธรรมของวัด**. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๗.
- สุเชาว์ พลอยชุม. **ประวัติวัฒนธรรม**. กรุงเทพมหานคร: มหามกุฏราชวิทยาลัยในพระบรมราชูปถัมภ์, ๒๕๔๓.

บรรณานุกรม (ต่อ)

สุทธิพงศ์ ตันตยาพิศาลสุทธิ. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ กฎกระทรวง กฎมหาเถรสมาคม พร้อมด้วยระเบียบและคำสั่งมหาเถรสมาคมเกี่ยวกับการคณะสงฆ์และการพระศาสนา. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์การศาสนา, ๒๕๔๑.

สุพจน์ บุญวิเศษ. **ความรู้เบื้องต้นเกี่ยวกับการบริหาร**. ชลบุรี: คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยบูรพา, ๒๕๔๒.

สุภาพร มากแจ้ง และสมปอง มากแจ้ง. **สภาพการจัดการศึกษาของคณะสงฆ์**. กรุงเทพมหานคร: กรมการศาสนา กระทรวงศึกษาธิการ, ๒๕๔๒.

สุนาท ฆะณะรงค์. **นโยบายสาธารณะและหลักการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคมและการเมือง**. ขอนแก่น: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๔๐.

สุรพล สุษะพรหม และคณะ. **พื้นฐานทางการจัดการ**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.

เสฐียรพงษ์ วรรณปก. **พุทธศาสนา: ทรรศนะและวิจารณ์**. กรุงเทพมหานคร: บริษัท พิมพ์เนศ พรินต์ติ้ง เซ็นเตอร์ จำกัด, ๒๕๓๘.

เสนาะ ดิยาว. **หลักการบริหาร (แก้ไขปรับปรุงใหม่)**. พิมพ์ครั้งที่ ๒. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๔๔.

อภิรักษ์ จันตะนี. **การใช้แนวคิดและทฤษฎีเพื่ออ้างอิงในการทำวิจัยทางธุรกิจ**. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา, ๒๕๔๗.

อรรถวุฒิ ตัญญาวิทย์. **ประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของข้าราชการ**. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๔.

อำนวย เดชชัยศรี. **สื่อการศึกษาพื้นฐาน**. กรุงเทพมหานคร: ฟิสิกส์เซ็นเตอร์, ๒๕๔๒.

(๒) วิทยานิพนธ์/สารนิพนธ์:

ประดิษฐ์ ดีเลิศ. “ศึกษาวิเคราะห์การจัดการศึกษาของคณะสงฆ์ไทยตามพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว: กรณีศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษาและโรงเรียนการกุศลวัดในเขตเทศบาลนครขอนแก่น”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๑.

พระครูเกษมสมุทรรคุณ (ทองหล่อ เขมธมโม). “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการวัดของพระสังฆาธิการในอำเภอเมืองสมุทรสงคราม จังหวัดสมุทรสงคราม”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.

บรรณานุกรม (ต่อ)

- พระครูบรรพตพัฒนคุณ ธนวฑฒโก. “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการบริหารจัดการวัดที่มีผลต่อสังคมกรณี: ศึกษาวัดเขาอติสุกโต อำเภอหัวหิน จังหวัดประจวบคีรีขันธ์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูวินัยธรสมชาย สุวิชาโน. “ประสิทธิภาพการบริหารกิจการคณะสงฆ์ในอำเภอเขาย้อย จังหวัดเพชรบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูวิบูลกิจสุนทร (เมธี สุนทรโร). “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการกิจการคณะสงฆ์ของพระสังฆาธิการ อำเภอจอมบึง จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระครูสังฆรักษ์สุชาติ เขมกาโร. “การจัดการเรียนการสอนของสำนักเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมเขตทวีวัฒนา กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการบริหารการศึกษา**. บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระปลัดมนต์ดก สุวโจ. “การบริหารจัดการวัดของพระสงฆ์ในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระปลัดสนชัย ภูมิปาโล. “ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกธรรม ศึกษาในอำเภอภาชี จังหวัดพระนครศรีอยุธยา”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระภพ สุนทรธมโม. “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพระสังฆาธิการในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระมหาวิจัก กิตติวณโณ. “ประสิทธิภาพการบริการจัดการการเรียนการสอนตามหลักสูตรพระปริยัติธรรมแผนกธรรมของเจ้าอาวาสในอำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๔.
- พระสุรินทร์ จิตตกาโร. “สภาพและปัญหาการจัดการศึกษาโรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม กรุงเทพมหานคร”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕.
- อภิชัย จตุพรวาที. “ปัจจัยที่มีผลต่อประสิทธิภาพในการปฏิบัติงานของอาสาสมัครคุมประพฤติจังหวัดนครสวรรค์”. **วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ**. บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๗.

บรรณานุกรม (ต่อ)

เอกราช ปลอดโปร่ง. “ประสิทธิภาพการบริหารจัดการของพนักงานเทศกิจ สำนักงานเขตบางกอกน้อย กรุงเทพมหานคร”. *วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์*, บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๘.

(๓) รายงานวิจัย:

คณะกรรมการดำเนินงานการวิจัย สาขาวิทยบริการเฉพาะพระเกียรติ จังหวัดเชียงราย. “ความคิดเห็นของนักศึกษาปริญญาโทที่มีต่อการจัดการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัยรามคำแหง สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดเชียงราย”. *รายงานการวิจัย*. สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดเชียงราย: มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๕๖.

ฉวีวรรณ สุวรรณภา, พัฒน์รี อัฐวงศ์ และอรอนงค์ วุวงศ์. “การศึกษาประสิทธิภาพการให้บริการห้องสมุดมหาวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตแพร่”. *รายงานการวิจัย*. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๓.

บัญชา จำปารักษ์, พระมหาคำพันธ์ ปภากร และพระมหาจิตนเรศ วุฒิธมโม. “การประเมินประสิทธิภาพการสอนวิชาธรรมะภาคปฏิบัติตามการประเมินของพระนิสิต มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอุบลราชธานี”. *รายงานการวิจัย*. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

สมจิต ขอนวงศ์, อรอนงค์ วุวงศ์ และฉวีวรรณ สุวรรณภา. “ประสิทธิภาพการสอนกลุ่มสาระการเรียนรู้พระพุทธศาสนาระดับชั้นมัธยมศึกษาปีที่ ๓ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา จังหวัดแพร่”. *รายงานการวิจัย*. สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๐.

(๔) บทความ:

พิมลจรรย์ นามรัตน์ และเสน่ห์ จัยโต. “แนวคิดเกี่ยวกับองค์การและการจัดการ”. *องค์การและการจัดการ*. (นนทบุรี: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช, ๒๕๕๑): ๑๖-๑๗.

รัตนา ตุงคสวัสดิ์, “ข้อคิดเกี่ยวกับจริยธรรมครู”. ใน *ความรู้คู่คุณธรรม*. รวบรวมโดย ไพฑูรย์ สีนลรัตน์ และประนอม รอดคำดี. (กรุงเทพมหานคร: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๔): ๒๒๒-๒๒๓.

(๕) เอกสารที่ไม่ได้ตีพิมพ์เผยแพร่และเอกสารอื่น ๆ:

สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี. *สถิติภิกษุ สามเณร และศิษย์วัด อำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี ภาค ๑๕ พุทธศักราช ๒๕๖๐*. ราชบุรี: สำนักงานเจ้าคณะอำเภอเมืองราชบุรี จังหวัดราชบุรี, ๒๕๖๐. (เอกสารอัดสำเนา).

บรรณานุกรม (ต่อ)

(๖) สื่ออิเล็กทรอนิกส์:

วิกิพีเดีย พจนานุกรมเสรี. **เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี**. [ออนไลน์]. แหล่งที่มา: <https://th.wikipedia.org/wiki/เขตปกครองคณะสงฆ์จังหวัดราชบุรี> [๑ กรกฎาคม ๒๕๖๑].

(๗) สัมภาษณ์:

สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมวาที. รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๖ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร. เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๗ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสถิตญาณคุณ. เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๑๘ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิหารการ. เจ้าคณะตำบลสามเรือน, ๑๙ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ พระครูอนุกุลวิมลกิจ. เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี, ๒๐ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม. ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

สัมภาษณ์ นางปทุมพร เมธาวิเศษสวัสดิ์. นักวิชาการศาสนาชำนาญการ สำนักงานพระพุทธศาสนา จังหวัดราชบุรี, ๒๑ พฤศจิกายน ๒๕๖๑.

๒. ภาษาอังกฤษ

Bateman Thomas S. & Scott A. Snell. **Management: Building Competitive Advantage**, 4th ed.. Boston: Lrwin McGraw-Hill, 1999.

Campbell F. Roald. **Introduction to Educational Administration**. Boston: Allyn and Bacon, 1997.

Chapman. **Supervisor Survival Kit**. 2nd ed. California: Science Research Associates Inc., 1995.

Chuska. **Improving Classroom Questions**. Indiana: Phi Delta Kappa Educational Foundation, 1995.

Hamachek. **Psychology in Teaching Learning and Growth**. 5th ed. Boston: Allynand Bacon, 1995.

Harold Karold and Heing Weihrich. **Management**. Singapore: Mc Graw-Hill Book Company, 1998.

P. Robbins Stephen and M. Coulter. **Management**. 7th ed. New Jersey: Prentice Hall International Lnc., 2002.

บรรณานุกรม (ต่อ)

Rue Leslie W. & Lloyd L. Byars. **Management: Skill and Application**. 9th ed. North America: McGraw-Hill, 2000.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

รายนามผู้เชี่ยวชาญหรือผู้ทรงคุณวุฒิในการตรวจเครื่องมือวิจัย

๑. พระสมุทรวชิรโสภณ, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๒. พระครูวิสุทธาณันทคุณ, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๓. พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๔. พระมหากังवाल ธีรธมฺโม, ผศ. ดร.

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๕. ดร.ปิ่นนธร เอียร์ชัยพุกษ์

ตำแหน่ง อาจารย์ประจำหลักสูตรพุทธศาสตรบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๔๕๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๔๒	วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๓
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เรียน พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ, ดร.

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

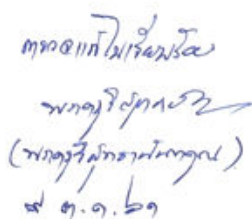
ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระเทพญาณมงคล,รศ.(พิเศษ))

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

(พระครูวิสุทธิธานันท์คุณ)
๙ ต.ค. ๖๓

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร
โทรศัพท์ต่อ ๐๘-๔๔๑๓-๓๒๑๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๔๔๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๔๒	วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๓
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เรียน พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระเทพญาณมงคล,รศ.(พิเศษ))

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ทรงพระเจริญ

พระครูวาทีวรวัฒน์

(พระครูวาทีวรวัฒน์, ดร.)

รองอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

๑๖ ต.ค. ๒๕๖๓

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร

โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๔๔๑๓-๓๒๑๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน	วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี	โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๔๔๖
ที่	ศธ.๖๑๖๑/ว.๔๒	วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑
เรื่อง	ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์	

เรียน พระมหากังवाल อีธมโม, ดร.

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณฺณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ตรวจแล้ว
น.ก.อ.รังษี
๑๒ ต.ค.๖๑

(พระเทพญาณมงคล,รศ.(พิเศษ))
ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณฺณวโร
โทรศัพท์ติดต่อ ๐๘-๔๔๑๓-๓๒๑๓

บันทึกข้อความ

ส่วนงาน วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี โทร. ๐๘๑-๐๑๔-๓๔๔๖
 ที่ ศธ.๖๑๖๑/ว.๔๖ วันที่ ๔ ตุลาคม ๒๕๖๑
 เรื่อง ขอความอนุเคราะห์ตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์

เจริญพร ดร.ปิ่นนธร เขียวชัยพฤกษ์

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

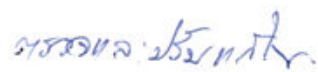
ในการศึกษาเกี่ยวกับเรื่องนี้ ได้พิจารณาแล้วเห็นว่าท่านเป็นผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องนี้เป็นอย่างดี จึงใคร่ขอให้ท่านเป็นผู้เชี่ยวชาญพิจารณาตรวจแก้ไขเครื่องมือที่ใช้ในการทำสารนิพนธ์ ดังที่ได้แนบมาพร้อมแล้วนี้ และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

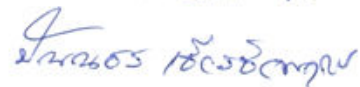
จึงเจริญพรมมาเพื่อพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

(พระเทพญาณมณคล,รศ.(พิเศษ))

ผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

10 ตุลาคม 2561

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณาวโร

โทรติดต่อกับ ๐๘-๔๔๑๓-๓๒๑๓

ภาคผนวก ข

หนังสือขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูล

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสอบถาม

๑. พระมหาประกอบ โชติปัญโญ เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก
๒. พระราชวัลภาจารย์ เจ้าคณะอำเภอมืองราชบุรี

การเก็บรวบรวมข้อมูลจากแบบสัมภาษณ์

๑. พระครูศรีธรรมวาที รองเจ้าคณะอำเภอมือง จังหวัดราชบุรี
๒. พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร. เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า
อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี
๓. พระครูสถิตญาณคุณ เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา
อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี
๔. พระครูสุวรรณบริหารการ เจ้าคณะตำบลสามเรือน
อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี
๕. พระครูอนุกุลวิมลกิจ เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง)
อำเภอมือง จังหวัดราชบุรี
๖. นายสนธยา เสนเอี่ยม ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนา
จังหวัดราชบุรี
๗. นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๑๔ ตุลาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์เก็บข้อมูลเพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถาม

เรียน เจ้าคณะอำเภอดำเนินสะดวก

สิ่งที่ส่งมาด้วย เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณฺณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บรวบรวมข้อมูลจาก พระสงฆ์ในอำเภอดำเนิน
สะดวก จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากท่าน เพื่อโปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูล
เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงของแบบสอบถามในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป หลักสูตรพุทธ
ศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทาง
วิชาการมา ณ โอกาสนี้

เรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อ.ศ.นายวิชาญ อดุลราช
น.ร. ๑๐๖/๑๐๖ เขต ๑/๒

เรียนมาด้วยความเคารพ

พระปิฎกโกศล

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการรองผู้อำนวยการฝ่ายบริหาร
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณฺณวโร
โทรศัพท์ติดต่อ :

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๙ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๙๐๑๓๐

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์แจกแบบสอบถามแก่พระสงฆ์ในอำเภอเมืองราชบุรี เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน พระราชวัลลาจารย์ เจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสอบถามที่ใช้ในการเก็บข้อมูล

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บจากแบบสอบถาม จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์
จากพระเดชพระคุณ โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการแจกแบบสอบถามแก่พระสงฆ์ ในอำเภอเมืองราชบุรี
เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็น
อย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา
ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

อ.ไพฑูริย์
๑๖ ม.ค. ๖๒

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณาวโร

โทรศัพท์ต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓ ๓๒๑๓

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๔ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขออนุญาตเผยแพร่สัณนิษฐานเพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน พระครูศรีธรรมวาทิ รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัณนิษฐานที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ
พระปิฎกโกศล
(พระปิฎกโกศล, ดร.)
รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

16 พ.ย. 2561

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓ ๓๒๑๓

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๓

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เรียน พระครูวาทีธรรมวัฒน์,ดร. เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาด้านหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีควมจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระคุณท่าน จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากพระคุณท่าน โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตได้ดำเนินการสัมภาษณ์ เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากพระคุณท่านด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

เรียนมาด้วยความเคารพ

อิมสิทธิ์ สัมภพ
๑๗ พ.ย. ๒๕๖๓

พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณาวโร

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓ ๓๒๑๓

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพ่งพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๑๓๐

๕ พฤษภาคม ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เรียน พระครูสถิตญาณคุณ เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณฺหาโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
 พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
 ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
 จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

உயிரிழந்தவர்களை
தர: எந்தெந்தவர்களை

13 W.2.251

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระปฎิโกศล, ดร.)

รักษาการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณฺหาโร
โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓ ๓๒๑๓

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๖

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๓๐๔ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพงพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

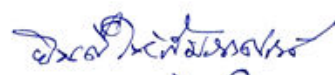
เรียน พระครูอนุกุลวิมลกิจ เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาดมหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากพระเดชพระคุณ จึงใคร่ขอความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณ โปรดพิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลใน
การวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทางวิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิง
พุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความ
อนุเคราะห์จากพระเดชพระคุณด้วยดี จึงขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

พระครูอนุกุลวิมลกิจ

เรียนมาด้วยความเคารพ

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

2 พ.ย. ๒๕๖๑

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓ ๓๒๑๓

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมกายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย
เจริญพร นายสนธยา เสนเอี่ยม ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี
สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาค้นคว้าตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มีความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก
ท่าน พิจารณานุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
วิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเรียนมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

ในโอกาสที่

๒๑ พ.ย. ๒๕๖๑

๒๑ พ.ย. ๒๕๖๑

เจริญพร

พระปิฎกโกศล, ดร.)

(พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปณณวโร

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓ ๓๒๑๓

ที่ ศธ. ๖๑๖๑/ว.๔๒

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี
วัดหลวงพ่อดุสิตธรรมายาราม
เลขที่ ๑๐๙ หมู่ที่ ๗ ตำบลแพะพวย
อำเภอดำเนินสะดวก จังหวัดราชบุรี
๗๐๑๓๐

๕ พฤศจิกายน ๒๕๖๑

เรื่อง ขอความอนุเคราะห์สัมภาษณ์เพื่อเก็บข้อมูลการวิจัย

เจริญพร นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ พศจ. ราชบุรี

สิ่งที่ส่งมาด้วย แบบสัมภาษณ์ที่ใช้ในการเก็บข้อมูล จำนวน ๑ ชุด

เนื่องด้วย พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปญญาวโร รหัสประจำตัวนิสิต ๖๐๓๐๒๐๕๐๑๔ นิสิตหลักสูตร
พุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์
ราชบุรี ได้ทำการศึกษาวิจัยเรื่อง “ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี” เพื่อเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรดังกล่าว

ในการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้มี ความจำเป็นต้องเก็บข้อมูลจากท่าน จึงใคร่ขอความอนุเคราะห์จาก
ท่าน พิจารณาอนุญาตให้นิสิตดำเนินการสัมภาษณ์เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัย ซึ่งจะเป็นประโยชน์ทาง
วิชาการต่อไป แก่หลักสูตรพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ
ราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี และหวังเป็นอย่างยิ่งว่าจะได้รับความอนุเคราะห์จากท่านด้วยดี จึง
ขอขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการมา ณ โอกาสนี้

จึงเจริญพรมมาเพื่อโปรดพิจารณาให้ความอนุเคราะห์

อันเชิญความอนุเคราะห์
๒๕
(นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์)

๕ พ.ย. ๖๑

เจริญพร
พระปิฎกโกศล, ดร.)

รักษาราชการผู้อำนวยการวิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ผู้ประสานงาน : พระมหาสมศักดิ์ ฉายา ปญญาวโร

โทรศัพท์ติดต่อ : ๐๘ ๔๔๑๓๓ ๓๒๑๓

ภาคผนวก ค

ตัวอย่างเครื่องมือวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ

แบบสอบถามเพื่อการวิจัย
เรื่องประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี

คำชี้แจง

๑. แบบสอบถามนี้แบ่งออกเป็น ๓ ตอน คือ

ตอนที่ ๑ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

ตอนที่ ๒ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของ
คณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรีตอนที่ ๓ เป็นแบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหา อุปสรรคและข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนา
ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๒. โปรดตอบคำถามให้ครบทุกข้อ

๓. ข้อมูลที่ได้จากท่านในครั้งนี้ผู้วิจัยจะเป็นความลับ จึงไม่มีผลกระทบใด ๆ ต่อท่าน โดย
ผู้วิจัยจะนำผลมาใช้ในการวิจัย เท่านั้น๔. การตอบแบบสอบถามของท่านเป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุด ที่จะทำให้การวิจัยครั้งนี้
สำเร็จลงได้

ขอขอบคุณในความร่วมมือตอบแบบสอบถามนี้

พระมหาสมศักดิ์ ปญฺญาวโร (สุขสม)

นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

ตอนที่ ๑: ปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ลงใน ☐ หน้าข้อความที่ตรงกับตัวท่าน

๑. สถานภาพ

- ☐ พระสังฆาธิการ (ทุกระดับ)
- ☐ พระภิกษุทั่วไป (ไม่ได้ดำรงตำแหน่งทางการปกครอง)

๒. อายุ

- ☐ ๒๐-๓๐ ปี
- ☐ ๓๑-๔๐ ปี
- ☐ ๔๑-๕๐ ปี
- ☐ ๕๑-๖๐ ปี
- ☐ มากกว่า ๖๐ ปีขึ้นไป

๓. พรรษา

- ☐ ต่ำกว่า ๕ พรรษา
- ☐ ๕-๑๐ พรรษา
- ☐ ๑๑-๑๕ พรรษา
- ☐ ๑๖-๒๐ พรรษา
- ☐ มากกว่า ๒๐ พรรษาขึ้นไป

๔. วุฒิการศึกษาสามัญ

- ☐ ต่ำกว่าปริญญาตรี
- ☐ ปริญญาตรี
- ☐ สูงกว่าปริญญาตรี

๕. วุฒิการศึกษานักธรรม

- ☐ ไม่มีวุฒินักธรรม
- ☐ นักธรรมชั้นตรี
- ☐ นักธรรมชั้นโท
- ☐ นักธรรมชั้นเอก

ตอนที่ ๒: แบบสอบถามเกี่ยวกับประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์
อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

คำชี้แจง: โปรดทำเครื่องหมาย ✓ ในช่องระดับประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษาแผนกธรรม
ของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ว่าอยู่ในระดับใด ตามความเป็นจริง โดยกำหนด
ระดับคะแนน ดังนี้

๕ หมายถึง อยู่ในระดับ มากที่สุด

๔ หมายถึง อยู่ในระดับ มาก

๓ หมายถึง อยู่ในระดับ ปานกลาง

๒ หมายถึง อยู่ในระดับ น้อย

๑ หมายถึง อยู่ในระดับ น้อยที่สุด

ข้อ	ประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	ระดับประสิทธิภาพ				
		มากที่สุด	มาก	ปานกลาง	น้อย	น้อยที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๑. ด้านอาจารย์					
๑	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการ อภิปรายเนื้อหาให้เข้าใจง่าย					
๒	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการ ถ่ายทอดให้ผู้เรียนมีความรู้ในภาคทฤษฎี					
๓	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการ กระตุ้นความสนใจของผู้เรียน					
๔	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความรู้ที่ทันสมัย เหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน					
๕	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีการเปิดโอกาสให้ผู้เรียน ซักถามข้อสงสัยและแสดงความคิดเห็นได้โดย อิสระ					
๖	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการ จัดการเรียนการสอนที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียน โดยเสมอภาค					
๗	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความสามารถในการ จัดการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ					
๘	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีเทคนิควิธีการสอน เหมาะสมกับจุดมุ่งหมายของหลักสูตร					

ข้อ	ประสิทธิภาพการจัดการศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	ระดับประสิทธิภาพ				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
	๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน					
๑	มีการใช้แบบเรียนประกอบการเรียนการสอนตรงตามหลักสูตรนักเรียน ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ.๒๕๒๘					
๒	มีการนำคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ และสื่อเทคโนโลยีที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการเรียนการสอน					
๓	มีการประยุกต์ใช้สิ่งที่อยู่รอบตัวซึ่งเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายและสะดวกมาเป็นสื่อในการเรียนการสอน					
๔	มีการจัดทำเอกสาร หรือซีดี หรือดีวีดี สรุปสาระการเรียนรู้ให้แก่ผู้เรียน					
๕	มีการจัดมุมความรู้เพิ่มเติมสำหรับผู้เรียนที่มีความสนใจ					
๖	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้มีลักษณะเหมาะสมกับสถานที่และสิ่งแวดล้อม					
๗	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจได้กระจ่างชัดยิ่งขึ้น					
๘	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ สามารถช่วยให้ผู้สอนและผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กันเพิ่มขึ้น					
	๓. ด้านวัดผลและประเมินผล					
๑	มีการวัดและประเมินผลเพื่อจุดมุ่งหมายในการปรับปรุงการเรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น					
๒	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบก่อนเรียน					
๓	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบระหว่างเรียน					
๔	มีการวัดและประเมินผลในลักษณะของการทดสอบหลังจบบทเรียน					
๕	มีการวัดและประเมินผลอย่างต่อเนื่อง					
๖	มีการวัดและประเมินผลด้วยการเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสม					

ข้อ	ประสิทธิภาพการจัดการศึกษา แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี	ระดับประสิทธิภาพ				
		มาก ที่สุด	มาก	ปาน กลาง	น้อย	น้อย ที่สุด
		๕	๔	๓	๒	๑
๗	การวัดและประเมินผลในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมสามารถเป็นเครื่องมือช่วยให้ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตนได้					
๘	การวัดและประเมินผลในการจัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม ตรงตามหลักสูตรนันทธรรม ตามคำสั่งมหาเถรสมาคม พ.ศ. ๒๕๒๘					
๔. ด้านอาคารสถานที่และสิ่งแวดล้อม						
๑	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมและสิ่งแวดล้อมมีการจัดการโดยคำนึงถึงความปลอดภัยของผู้เรียน					
๒	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีโต๊ะเรียน เก้าอี้ เพียงพอกับจำนวนผู้เรียน					
๓	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีแสงสว่างเพียงพอ					
๔	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีขนาดเหมาะสมกับจำนวนผู้เรียน					
๕	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมแยกเป็นสัดส่วนตามระดับชั้น อย่างชัดเจน					
๖	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีความสะอาด เป็นระเบียบเรียบร้อย					
๗	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีบรรยากาศที่สงบร่มรื่น					
๘	สถานที่จัดการเรียนการสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีสิ่งแวดล้อมที่ลักษณะที่เอื้อต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน					

ตอนที่ ๓: ปัญหา อุปสรรค และข้อเสนอแนะเพื่อการพัฒนาประสิทธิภาพการจัดการศาสนศึกษา
แผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

๑. ด้านอาจารย์

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๓. ด้านวัดผลและประเมินผล

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

๔. ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม

ปัญหา อุปสรรค

.....

.....

ข้อเสนอแนะ

.....

.....

แบบสัมภาษณ์เพื่อการวิจัย
เรื่อง

ประสิทธิภาพการจัดการศึกษาศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี

ข้อคำถาม

๑. ท่านเห็นว่า แนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ควรเป็นอย่างไร
๒. ท่านเห็นว่า แนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ด้านสื่อการเรียนการสอน ควรเป็นอย่างไร
๓. ท่านเห็นว่า แนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ด้านวัดผลและประเมินผล ควรเป็นอย่างไร
๔. ท่านเห็นว่า แนวทางในการพัฒนาการจัดการศึกษาศาสนศึกษาแผนกธรรมของคณะสงฆ์อำเภอเมือง
จังหวัดราชบุรี ด้านอาจารย์ ด้านสถานที่และสิ่งแวดล้อม ควรเป็นอย่างไร

ขอบคุณในความเอื้อเฟื้อทางวิชาการ

พระมหาสมศักดิ์ ปญฺญาวโร (สุขสม)

นิสิตปริญญาพุทธศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการเชิงพุทธ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

วิทยาลัยสงฆ์ราชบุรี

(ผู้สัมภาษณ์)

ภาคผนวก ง
ประมวลภาพจากการสัมภาษณ์

สัมภาษณ์ พระครูศรีธรรมวาที รองเจ้าคณะอำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สัมภาษณ์ พระครูวาทีธรรมวัฒน์, ดร. เจ้าคณะตำบลพงสวาย-บางป่า อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สัมภาษณ์ พระครูสถิตญาณคุณ, เจ้าคณะตำบลเขาแร้ง-เกาะพลับพลา อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สัมภาษณ์ พระครูสุวรรณวิหารการ เจ้าคณะตำบลสามเรือน อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สัมภาษณ์ พระครูอนุกูลวิมลกิจ เจ้าอาวาสวัดเขาวัง (พระอารามหลวง) อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี

สัมภาษณ์ นายสนธยา เสนเอี่ยม ผู้อำนวยการสำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

สัมภาษณ์ นางปทุมพร เมธาวีเศษสวัสดิ์ นักวิชาการศาสนาชำนาญการ
สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดราชบุรี

ภาคผนวก จ

ผลการวิเคราะห์ค่า IOC และผลการวิเคราะห์ค่า Alpha

๑. ผลการวิเคราะห์ค่า IOC

ข้อ	ประสิทธิภาพการจัดการศึกษา แผนกธรรมของคณะ สงฆ์อำเภอเมือง จังหวัด ราชบุรี	ค่าคะแนนโดยผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่					รวม	ค่า IOC	ผลการ ประเมิน
		๑	๒	๓	๔	๕			
	๑. ด้านอาจารย์								
๑	ครูสอนพระปริยัติธรรมมี ความสามารถในการอธิบาย เนื้อหาให้เข้าใจง่าย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	ครูสอนพระปริยัติธรรมมี ความสามารถในการถ่ายทอด ให้ผู้เรียนมีความรู้ในภาคทฤษฎี	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	ครูสอนพระปริยัติธรรมมี ความสามารถในการกระตุ้น ความสนใจของผู้เรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีความรู้ ที่ทันสมัยเหมาะสมกับ สถานการณ์ปัจจุบัน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีการ เปิดโอกาสให้ผู้เรียนซักถามข้อ สงสัยและแสดงความคิดเห็นได้ โดยอิสระ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	ครูสอนพระปริยัติธรรมมี ความสามารถในการจัดการ เรียนการสอนที่ให้ความสำคัญ กับผู้เรียนโดยเสมอภาค	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	ครูสอนพระปริยัติธรรมมี ความสามารถในการจัดการ เรียนการสอนที่เน้นเนื้อหาที่ เหมาะสม	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	ประสิทธิภาพการจัดการศาสนา ศึกษาแผนกธรรมของคณะ สงฆ์อำเภอเมือง จังหวัด ราชบุรี	ค่าคะแนนโดยผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่					รวม	ค่า IOC	ผลการ ประเมิน
		๑	๒	๓	๔	๕			
๘	ครูสอนพระปริยัติธรรมมีเทคนิค วิธีการสอนเหมาะสมกับ จุดมุ่งหมายของหลักสูตร	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
	๒. ด้านสื่อการเรียนการสอน								
๑	มีการใช้แบบเรียนประกอบการ เรียนการสอนตรงตามหลักสูตร นักระรม ตามคำสั่งมหาเถร สมาคม พ.ศ.๒๕๒๘	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	มีการนำคอมพิวเตอร์ โปรเจคเตอร์ และสื่อเทคโนโลยี ที่ทันสมัยเข้ามาใช้ในการเรียน การสอน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	มีการประยุกต์ใช้สิ่งที่อยู่รอบตัว ซึ่งเป็นสิ่งที่หาได้ง่ายและสะดวก มาเป็นสื่อในการเรียนการสอน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	มีการจัดทำเอกสาร หรือซีดี หรือดีวีดี สรุปสาระการเรียนรู้ ให้แก่ผู้เรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	มีการจัดมุมความรู้เพิ่มเติม สำหรับผู้เรียนที่มีความสนใจ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ มีลักษณะเหมาะสมกับสถานที่ และผู้เรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ สามารถช่วยให้ผู้เรียนเกิดความ เข้าใจได้โดยง่ายและชัดเจน ยิ่งขึ้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	สื่อการเรียนการสอนที่นำมาใช้ สามารถช่วยให้ผู้สอนและ ผู้เรียนมีปฏิสัมพันธ์กันเพิ่มขึ้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้

ข้อ	ประสิทธิภาพการจัดการศาสนา ศึกษาแผนกธรรมของคณะ สงฆ์อำเภอเมือง จังหวัด ราชบุรี	ค่าคะแนนโดยผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่					รวม	ค่า IOC	ผลการ ประเมิน
		๑	๒	๓	๔	๕			
	๓. ด้านวัดผลและประเมินผล								
๑	มีการวัดและประเมินผลเพื่อ จุดมุ่งหมายในการปรับปรุงการ เรียนการสอนให้ดียิ่งขึ้น	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	มีการวัดและประเมินผลใน ลักษณะของการทดสอบก่อน เรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	มีการวัดและประเมินผลใน ลักษณะของการทดสอบ ระหว่างเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	มีการวัดและประเมินผลใน ลักษณะของการทดสอบหลังจบ บทเรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	มีเทคนิคการวัดและประเมินผล อย่างต่อเนื่อง	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๖	มีการวัดและประเมินผลด้วย การเลือกใช้วิธีการที่เหมาะสม แก่ผู้เรียนและหลักสูตร	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้
๗	การวัดและประเมินผลในการ สอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม สามารถเป็นเครื่องมือช่วยให้ ผู้เรียนพัฒนาการเรียนรู้ของตน ได้	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๘	การวัดและประเมินผลในการ จัดการเรียนการสอนพระปริยัติ ธรรมแผนกธรรม ตรงตาม หลักสูตรนักธรรม ตามคำสั่ง มหาเถรสมาคม พ.ศ.๒๕๒๘	๑	๑	๑	๑	๐	๔	๐.๘๐	ใช้ได้

ข้อ	ประสิทธิภาพการจัดการศึกษา แผนกธรรมของคณะ สงฆ์อำเภอเมือง จังหวัด ราชบุรี	ค่าคะแนนโดยผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่					รวม	ค่า IOC	ผลการ ประเมิน
		๑	๒	๓	๔	๕			
	๔. ด้านอาคารสถานที่และ สิ่งแวดล้อม								
๑	สถานที่จัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมและ สิ่งแวดล้อมมีการจัดการโดย คำนึงถึงความปลอดภัยของ ผู้เรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๒	สถานที่จัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมมีโ ระเรียน เก้าอี้ เพียงพอกับ จำนวนผู้เรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๓	สถานที่จัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมมี แสงสว่างเพียงพอ	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๔	สถานที่จัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมมี ขนาดเหมาะสมกับจำนวน ผู้เรียน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๕	สถานที่จัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมแยก เป็นสัดส่วนตามระดับชั้นอย่าง ชัดเจน	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๖	สถานที่จัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมมี ความสะอาด เป็นระเบียบ เรียบร้อย	๑	๑	๑	๑	๑	๕	๑.๐๐	ใช้ได้
๗	สถานที่จัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมมี บรรยากาศที่สงบร่มรื่น	๑	๑	๑	๑	-๑	๓	๐.๖๐	ใช้ได้

ข้อ	ประสิทธิภาพการจัดการศาสน ศึกษาแผนกธรรมของคณะ สงฆ์อำเภอเมือง จังหวัด ราชบุรี	ค่าคะแนนโดยผู้เชี่ยวชาญ ท่านที่					รวม	ค่า IOC	ผลการ ประเมิน
		๑	๒	๓	๔	๕			
๘	สถานที่จัดการเรียนการสอน พระปริยัติธรรมแผนกธรรมมี สิ่งแวดล้อมที่ลักษณะที่ เอื้ออำนวยต่อการเรียนรู้	๑	๑	๑	๑	-๑	๓	๐.๖๐	ใช้ได้

๒. ผลการวิเคราะห์ค่า Alpha

	Scale Mean if Item Deleted	Scale Variance if Item Deleted	Corrected Item- Total Correlation	Alpha if Item Deleted
A1	125.9333	245.9954	.5752	.9524
A2	126.2000	255.2000	.3478	.9543
A3	125.8333	251.5920	.4556	.9533
A4	125.7333	260.2713	.1997	.9554
A5	125.7333	253.6506	.5393	.9522
A6	125.8667	251.6368	.5979	.9518
A7	125.7333	252.4782	.6340	.9515
A8	125.7000	249.3207	.5995	.9518
B1	125.9667	252.3092	.4107	.9539
B2	125.7000	251.3897	.6609	.9513
B3	125.6667	255.4713	.5419	.9522
B4	125.9000	247.5414	.7136	.9508
B5	125.6333	242.7920	.8107	.9499
B6	125.8000	254.1655	.5586	.9521
B7	125.5000	254.1207	.6237	.9517
B8	125.7667	250.4609	.7029	.9510
C1	125.6333	249.6195	.7483	.9507
C2	125.6333	250.5161	.7072	.9510
C3	125.5667	246.5299	.7968	.9502
C4	125.7000	253.4586	.5677	.9520
C5	125.7333	242.6851	.7925	.9500
C6	125.5000	246.0517	.8366	.9499
C7	125.6333	246.7920	.6974	.9509
C8	125.4667	250.6713	.6721	.9512
D1	125.6333	252.5851	.5721	.9520
D2	125.4667	254.6713	.6419	.9517
D3	125.6000	248.7310	.8265	.9502
D4	125.5000	252.3276	.6098	.9517
D5	125.4000	253.2828	.6295	.9516
D6	125.5333	252.8092	.4740	.9529
D7	125.5000	251.6379	.6405	.9515
D8	125.5667	248.5299	.8142	.9503

Reliability Coefficients

N of Cases = 30.0

N of Items = 32

Alpha = .9531

ประวัติผู้วิจัย

- ชื่อ : พระมหาสมศักดิ์ ปญฺญาวโร
(สมศักดิ์ สุขสม)
- สถานที่เกิด : จังหวัดราชบุรี
- การศึกษา : เปรียญธรรม ๓ ประโยค
: นักธรรมชั้นเอก
: ประกาศนียบัตรการบริหารกิจการคณะสงฆ์
(ป.บส.) คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ตำแหน่ง : พุทธศาสตรบัณฑิต (รัฐศาสตร์) คณะสังคมศาสตร์
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
- ที่อยู่ปัจจุบัน : ครูสอนพระปริยัติธรรมแผนกธรรม จังหวัดราชบุรี
: วัดหนองหอย (พระอารามหลวง)
: ๙๙ หมู่ ๒ ตำบลเขาแร้ง อำเภอเมือง จังหวัดราชบุรี ๗๐๐๐๐